

**T.C.
HİTİT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI**

**15 HAZİRAN 1608 (1 REBÎÜ'L-EVVEL 1071) – 4 ŞUBAT 1609
(28 ŞEVVAL 1017) TARİHLİ KIBRISEYALETİ BÜTÇE
DEFTERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ**

Yüksek Lisans

Halil İbrahim CELLATOĞULLARI

Çorum 2018

**15 HAZİRAN 1608 (1 REBÛ'L-EVVEL 1017) - 4 ŞUBAT 1609 (28
ŞEVVAL 1017) TARİHLİ KIBRIS EYALETİ BÜTÇE DEFTERİNİN
DEĞERLENDİRİLMESİ**

Halil İbrahim CELLATOĞULLARI

Hitit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Tarih Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Mehmet DEMİRYÜREK

ÇORUM 2018

KABUL VE ONAY

Halil İbrahim Cellatoğulları tarafından hazırlanan "15 Haziran 1608 (1 Rebü'l-
evvel 1017) 4 Şubat 1609 (28 Şevval 1017) Tarihli Kıbrıs Eyaleti Bütçe Defterinin
Değerlendirilmesi" başlıklı bu çalışma, 05.09.2018 tarihinde yapılan savunma sınavı
sonucunda başarılı bulunarak yüksek lisans/ doktora/ sanatta yeterlilik tezi olarak kabul
edilmiştir.

İmza

Doç. Dr. Mehmet Topal

(Unvan, Adı ve Soyadı) (Başkan)

İmza

Prof. Dr. Mehmet Demirel

(Unvan, Adı ve Soyadı) (Danışman)

İmza

Dr. Öğr. Üyesi. Hümeyra Karabıyık

(Unvan, Adı ve Soyadı)

İmza

(Unvan, Adı ve Soyadı)

İmza

(Unvan, Adı ve Soyadı)

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Mehziat EVKURAN
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü
(Unvan, Adı Soyadı)

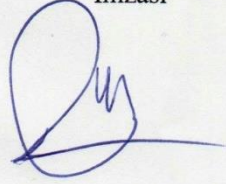
Enstitü Müdürü

T.C.
HİTİT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile, bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim. (05.../09./2018)

Halil İbrahim CELLATOĞULLARI

İmzası

ÖZET

CELLATOĞULLARI, Halil İbrahim. “15 Haziran 1608 (1 Rebîü'l-Evvel 1017) - 4 Şubat 1609 (28 Şevval 1017) Tarihli Kıbrıs Eyaleti Bütçe Defterinin Değerlendirilmesi”, (Yüksek Lisans Tezi), Çorum, 2018.

Kıbrıs Eyaletinin 15 Haziran 1608 (1 Rebîü'l-evvel 1017) - 4 Şubat 1609 (28 Şevval 1017) tarihli 7 ay 28 günlük bu bütçesini ortaya koyan bu defter, Başbakanlık Osmanlı Arşivinde Maliyeden Müdevver Defterler arasında yer almaktadır. MAD.d Kodlu ve 04399 sıra numaralı 48 sayfadan oluşan bu defter dönemin Kıbrıs Beylerbeyi Cafer Paşa ve Defterdarı Mustafa Efendi'nin sorumluluğunda hazırlanmıştır. Yüksek Lisans Tezi olarak çalıştığım söz konusu defterden elde edilen bilgilere dayanarak adanın bu tarihteki gelir-giderleri, mültezimler, eminler, ülkenin sahip olduğu kaynaklar ve ekonomik durum hakkında ayrıntılı bilgiler verip, Kıbrıs ekonomi ve maliye tarihine katkıda bulunmak amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Maliyesi, Kıbrıs, Ruznamçe Defteri

ABSTRACT

CELLATOĞULLARI, Halil İbrahim. “*Evaluation of the Cyprus State Budget Book’s dated, June 15, 1608 (Month of Rebi-ul evvel 1, 1017)- February 4, 1609 (Month of Sevval 28, 1017)*”, (Master's Thesis), Çorum, 2018.

The subject of this research is the budget book of Cyprus State covering a period of 7 months 28 days from June 15, 1608 (Month of Rebü’l-Evvel 1, 1017) to February 4, 1609 (Month of Şevval 28, 1017), which is available in the Ottoman Archives of the Prime Ministry involving the Registers of Circulars from the Finance Office. This 48-page book, coded MAD.d, with Item No. 04399, was prepared under the responsibility of the Governor of Cyprus, Cafer Pasha and Treasurer, Mustafa Efendi. Based on the information obtained from the book, which I study in my Master's Thesis; it is aimed to provide detailed information about the income and expenditures of the island in this period, taxmen, trustees, resources of the country and the economic state, in order to contribute to the economic and financial history of Cyprus.

Keywords: Ottoman State, Cyprus, Ruznamçe Register Book

TEŐEKKÖR

Yüksek lisans tezi olarak ele aldığım bu çalışmanın oluşum sürecinde maddi manevi desteklerini esirgemeyen, ne yaşanırsa yaşansın sevgileri daima sabit kalan sevgili AİLEME ve yönlendirici bilgileri ile çalışmanın oluşumuna ışık tutan tez danışmanım Prof. Dr. Mehmet DEMİRYÖREK'e teşekkürlerimi sunuyorum.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	i
ABSTRACT.....	.ii
TEŞEKKÜR.....	.iii
İÇİNDEKİLER.....	.iv
TABLolar DİZİNİ.....	.vi
KISALTMALARxiii
ÖN SÖZ.....	.ix
GİRİŞ1

BİRİNCİ BÖLÜM 15 HAZİRAN 1608 (1 REBÛ'L-EVVEL 1017) - 4 ŞUBAT 1609 (28 ŞEVVAL 1017) TARİHLİ KIBRIS EYALETİ BÜTÇESİNİN ÖZELLİKLERİ

1.1. BÜTÇE DEFTERİNİN TANITIMI.....	26
1.2. BÜTÇE DEFTERİNİN BÖLÜMLERİ.....	26
1.3. BÜTÇENİN SORUMLULARI.....	27
1.4. BÜTÇENİN GELİR KAYNAKLARI VE GİDER FASILLARI	
1.4.1. Mukataa Gelirleri	29
1.4.2. Müteferrik Gelirler	36
1.4.3. Sâlyâne Harcamaları	41
1.4.4. Cerâye (Hububat) Harcamaları	42
1.4.5. Vezâif (Görevler) ve Mevâcibat (Maaşlar) Harcamaları	43
1.4.6. İhracat Harcamaları.....	45
1.4.6. İrsaliye.....	47

İKİNCİ BÖLÜM 15 HAZİRAN 1608 (1 REBÛ'L-EVVEL 1017) - 4 ŞUBAT 1609 (28 ŞEVVAL 1017) TARİHLİ KIBRIS EYALETİ BÜTÇESİ GELİR- GİDERLERİNİN AYRINTILI DEĞERLENDİRİLMESİ

2.1. REBÛ'L-EVVEL AYI GELİR VE GİDERLERİ.....	48
---	----

2.2. REBÎÜ'L-ÂHİR AYI GELİR VE GİDERLERİ.....	49
2.3. CEMÂZİYE'L-EVVEL AYI GELİR VE GİDERLERİ.....	51
2.4. CEMÂZİYE'L-ÂHİR AYI GELİR VE GİDERLERİ.....	52
2.5. RECEBÜ'L-MÜRECCEB AYI GELİR VE GİDERLERİ.....	58
2.6. ŞABAN'ÜL-MÜ'AZZAM AYI GELİR VE GİDERLERİ.....	61
2.7. RAMAZAN EL-MÜBAREK AYI GELİR VE GİDERLERİ.....	62
2.8. ŞEVVALÜ'L MÜKERREM AYI GELİR VE GİDERLERİ.....	65
2.9. BÜTÇENİN GELİR VE GİDERLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ.....	84
2.9.1. Gelirler.....	84
2.9.2. Giderler.....	89

**ÜÇÜNCÜ BÖLÜM 18 MART 1608 - 4 ŞUBAT 1609 TARİHLİ KIBRIS EYALET
BÜTÇESİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ**

3.1. MUKATAA GELİRLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI.....	92
3.2. MÜTEFERRİK GELİRLER.....	93
3.3. GİDER KALEMLERİ.....	94
SONUÇ.....	99
KAYNAKÇA.....	102
EKLER.....	106

TABLolar DİZİNİ

Tablo 1.1. Kıbrıs'ın Çalışılan Bütçeleri ve 15 Haziran 1608 - 4 Şubat 1609 Tarihli Bütçenin Yılı ve Süresi.....	28
Tablo 1.2. 15 Haziran 1608 - 4 Şubat 1609 Tarihli Kıbrıs Adası Bütçesinin Genel Gelir-Gider Tablosu.....	28
Tablo 1.3. Mukataa Kalemleri ve Gelirlerinin Genel Tablosu.....	30
Tablo 1.4. Mukataa Gelirlerinin Bütçelere Göre Dağılımı.....	35
Tablo 1.5. 15 Haziran 1608 - 4 Şubat 1609 Tarihinde Müteferrik Gelirler	37
Tablo 1.6. Müteferrik Gelirlerinin Bütçelere Göre Dağılımı	40
Tablo 1.7. 15 Haziran 1608 - 4 Şubat 1609 Tarihli Bütçe Giderleri.....	41
Tablo 1.8. Sâlyâne (senelik maaş) Harcamaları	42
Tablo 1.9. Cerâye Harcamaları.....	43
Tablo 1.10. Vezâif (Görevler) Harcamaları	44
Tablo 1.11. Mevâcib (Maaş) Harcamaları.....	44
Tablo 1.12. İhracat Harcamaları.....	46
Tablo 1.13. İrsaliyenin Konusu ve Meblağı	47
Tablo 2.1. 15 Rebû'l-Evvel 1017 (29 Haziran 1608) Gelir-Giderleri.....	49
Tablo 2.2. 15-16 Rebû'l-âhir 1017 (29-30 Temmuz 1608) Gelir-Giderleri	50
Tablo 2.3. 1-30 Cemâziye'l-evvel 1017 (13 Ağustos – 11 Eylül 1608) Gelir-Giderleri.....	52
Tablo 2.4. 12 Cemâziye'l-âhir 1017 (23 Eylül 1608) Gelir-Giderleri	53
Tablo2.5. 14 Cemâziye'l-âhir 1017 (25 Eylül 1608) Gelir-Giderleri	54
Tablo 2.6. 17 Cemâziye'l-âhir 1017 (28 Eylül 1608) Gelir-Giderleri	56
Tablo 2.7. 20 Cemâziye'l-âhir 1017 (1 Ekim 1608) Gelir-Giderleri	57
Tablo 2.8. 25 Cemâziye'l-âhir 1017 (6 Ekim 1608) Gelir-Giderleri	57
Tablo 2.9. 1-30 Recebü'l-mürecceb 1017 (11 Ekim – 9 Kasım 1608) Gelir-Giderleri.....	60
Tablo 2.10. 20 Şaban'ül-mu'azzam 1017 (29 Kasım 1608) Gelir-Giderleri.....	62
Tablo 2.11. 28-29 Ramazan 1017 (5-6 Ocak 1609) Gelir-Giderleri	64
Tablo 2.12. 2 Şevval 1017 (9 Ocak 1609) Gelir-Giderleri.....	66
Tablo 2.13. 10 Şevval 1017 (17 Ocak 1609) Gelir-Giderleri.....	67
Tablo 2.14.12 Şevval 1017 (19 Ocak 1609) Gelir Giderleri	68

Tablo 2.15. 14 Şevval 1017 (21 Ocak 1609) Gelir-Giderleri.....	69
Tablo 2.16. 15 Şevval 1017 (22 Ocak 1609) Gelir-Giderleri.....	69
Tablo 2.17. 16 Şevval 1017 (23 Ocak 1609) Gelir Giderleri	70
Tablo 2.18. 17 Şevval 1017 (24 Ocak 1609) Gelir-Giderleri.....	71
Tablo 2.19. 18 Şevval 1017 (25 Ocak 1609) Gelir-Giderleri.....	75
Tablo 2.20. 19 Şevval 1017 (26 Ocak 1609) Gelir-Giderleri.....	76
Tablo 2.21. 20 Şevval 1017 (27 Ocak 1609) Gelir-Giderleri.....	78
Tablo 2.22. 22 Şevval 1017 (29 Ocak 1609) Gelir-Giderleri.....	79
Tablo 2.23.24 Şevval 1017 (31 Ocak 1609) Gelir-Giderleri.....	81
Tablo 2.24. 25 Şevval 1017 (1 Şubat 1609) Gelir-Giderleri	82
Tablo 2.25. 27 Şevval 1017 (3 Şubat 1609) Gelir-Giderleri	83
Tablo 2.26. 28 Şevval 1017 (4 Şubat 1609) Gelir-Giderleri	84
Tablo 2.27. Bütçenin Toplam Gelir Giderleri	84
Tablo 2.28. Mukataa Gelirlerinin Bölgelere Göre Dağılımı	85
Tablo 2.29. Mültezimler ve Mukataa Gelirleri.....	86
Tablo 2.30. Müteferrik Gelir Kalemleri	87
Tablo 2.31. Tahvil Sahipleri ve Elde Edilen Gelir Miktarı	87
Tablo 2.32. Harcama Alanları ve Toplam Meblağı.....	90
Tablo 3.1. 18 Mart 1608-4 Şubat 1609 (1 zilhicce - 28 Şevval 1017)Bütçe Defterinin Sorumluları.....	91
Tablo 3.2. Mukataa Bölgeleri ve Gelirleri.....	92
Tablo 3.3. Müteferrik Gelir Kalemleri ve Meblağı	93
Tablo 3.4. Bütçe Defterinin Harcama Kalemleri.....	94
Tablo 3.5. Sâlyâne ve Cerâye Harcamaları	95
Tablo 3.6. Vazife ve Mevâcib Harcamaları.....	96
Tablo 3.7. İhracat Harcamaları	97

KISALTMALAR

Kısaltmalar

Bk	Bu konuda bakın
c.	Cilt
Çev.	Çeviren
H	Hicri Tarihi
M	Miladi Tarihi
Sy.	Sayı
TDVİA	Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
TTK	Türk Tarih Kurumu

ÖN SÖZ

Ruznamçe defterleri, Osmanlı bürokrasisinde gelir-giderlerin, verilen rütbelerin, dağıtımların veya olayların kayıtlarına has tutulan defterleri ifade etmek için kullanılır. Bu çalışmada 15 Haziran 1608 (H.1 Rebû'l-evvel 1017) - 4 Şubat 1609 (H.28 Şevval 1017) Tarihli Kıbrıs Eyaleti Bütçe defterinin değerlendirilmesi yapılmıştır. Kıbrıs Bütçesi ile ilgili şimdiye kadar oluşturulmuş beş çalışma mevcuttur. Fakat bu çalışmalarda elde edilen gelirler, yapılan harcamalar, emin ve mültezimler, tahvil sahipleri gibi bilgilere bir bütünün ayrıntıları olarak yer verilmemektedir. Bu nedenle söz konusu çalışma gelir ve giderlerin sadece icmal (özet) kısmını ele almakla kalmayıp, aynı zamanda bütçenin oluşturulduğu 7 ay 28 günlük süreçte her ay kendi içerisinde değerlendirilerek hangi günlerde, kimlerin eliyle ne tür mali işlem yapıldığının ayrıntılı değerlendirilmesi yapılmıştır.

Tez'in oluşumunda izlenen yöntemler şunlardır:

1. Söz konusu Ruznamçe defteri temin edilerek yeni harflere çevrilmiştir.
2. Transkribe edilen defter, Word dosyasında tablolar oluşturularak muhafaza edilmiştir.
3. Konu ile alakalı şimdiye kadar oluşturulmuş ikincil kaynaklar okunarak incelenmiştir.
4. Genel bir araştırmanın ardından Osmanlıca sözlükler daima el altında tutularak tez yazımına başlanmıştır.
5. Bütçe içerisinde geçen hicri yılların çevirisi için Türk Tarih Kurumu'nun sitesinde bulunan tarih çeviri kılavuzu kullanılmıştır.

[\(http://www.ttk.gov.tr/genel/tarih-cevirme-kilavuzu/\)](http://www.ttk.gov.tr/genel/tarih-cevirme-kilavuzu/)

15 Haziran 1608 (H.1 Rebû'l-evvel 1017) - 4 Şubat 1609 (H.28 Şevval 1017) tarihli Kıbrıs Eyaleti Bütçesinin yer aldığı bu çalışma toplam üç ana başlıkta oluşturulmuştur. I. Bölümde bütçe defteri tanıtılarak kimlerin sorumluluğunda hazırlandığı, genel gelir-gider alanlarına ve genel rakamların yer aldığı icmal kısmına yer verilerek tablolar halinde sunulmuştur. II. Bölümde bütçe defterinde yer alan gelirlerin hangi aylarda, hangi gününde, hangi kaynaklardan ve ne oranda elde edildiği, yapılan harcamaların ise hangi alana ne kadar yapıldığı hakkında ayrıntılı bilgiler yer almaktadır. Ayrıca dönemin eminleri, mültezimleri, diğer görevlileri, maaş zümreleri tablolar halinde verilmiştir. Tezin son bölümü olan III. Bölümde ise Recep Dünder'in 18 Mart -14 Haziran 1608 Yılı Kıbrıs Eyaleti Bütçesi çalışması ve bu bütçenin devamı niteliğinde olan yüksek lisans tezi olarak ele aldığım 15 Haziran 1608-4 Şubat 1609 tarihli Kıbrıs Eyaleti Bütçesi yaklaşık 1 yıllık dönemi ifade etmesi münasebeti ile birlikte değerlendirilmiştir.

GİRİŞ

Bünyesinde üç kıtaya nüfuz etmiş bir devletin yayılış sürecinde gördüğü, geliştirdiği, değiştirdiği ve bunu devletin bir geleneği haline getirdiği ahenkli bir süreci barındıran Osmanlı maliye teşkilatının arka planında bürokrasinin yardımıyla, uyuma açık olma, pratik ve tedbirli hareket etme yer almaktadır.¹ Osmanlı devleti henüz bir topluluk iken beylik ve daha sonra beylikler arasından sıyrılarak bir devlet vasfıyla Dünya sahnesinde hızla yerini almış, Bizans, Selçuklu ve Memluk toraklarında muntazam bir şekilde kurum olmanın tecrübelerini edinmiştir.² Diğer devletlerde olduğu gibi Osmanlı Devleti'nde de kurumlar arası istikrarlı ve kesintisiz hareket etmeyi sağlayan bürokrasidir.³ Bu kurumlar ve faaliyetleri hakkında bilgi sahibi olmak, onları takip etmek, bununla alakalı defterler oluşturmak bürokratik hafızanın temel amaçlarından biridir. Osmanlı Devleti öncesi, Karamanoğulları gibi Türk beyliklerinin de defter tuttuğu bilinmektedir. Osmanlılarda ise I. Murad (1362-1389) döneminde Çandarlı Kara Halil Efendi ve Karamanî Rüstem'in defter tuttuğundan bahsedilir. Bu bilgidен hareket eden bazı tarihçiler Osmanlı maliye teşkilatının oluşumunun I. Murad döneminde başladığı kanaatindedir. Defter tutmaktaki temel amaç devletin veya beyliğin bulunduğu sınırlar içerisinde, sahip olduğu kaynaklar ve ülkede yaşayan insanların üretim faaliyetleri hakkında bilgi almak ve bilgi vermektir. Osmanlı devleti bu anlamda ilk adımı zirai ekonomi ve askeri sistemin temeli olan tımar sisteminin işleyişini denetlemek amacıyla 10 ila 30 yılda bir tapu tahrirleri ile sayımlar yapmaya başlamıştır. Oluşturulan defterdarlık kurumuyla devlet ekonomisi daima kontrol altında tutulmaya çalışılmış ve mali işlerle alakadar olması için “defterdar” denilen şahıslar görevlendirilmiştir.⁴ Eski Türk islâm devletlerinde “müstevfi” Osmanlı'da ise “defterdarlık” denilen bu müessesenin kuruluş tarihi net olamamakla birlikte yapılan çalışmalardan elde edilen ipuçları ve incelenen vakfiyelerden hareketle “defterdarlık” müessesesinin en geç 14. yüzyıl sonlarında 15. yüzyıl başlarında var olduğu ileri

¹ Mehmet Genç ve Erol Özvar, *Osmanlı Maliyesi Kurumlar ve Bütçeler 1* (İstanbul: Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi, 2006), 13.

² Uğur Kurtaran, “Bir İmparatorluğun Doğuşu Osmanlı Kuruluş Dönemi”, *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi*, sy.5 (2012): 244-265.

³ Tahsin Güler, “Osmanlı'da Siyaset ve Bürokrasi İlişkilerinin Tarihi Seyri”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 19, sy. 4 (2014) : 313.

⁴ Genç ve Özvar, *Osmanlı Maliyesi*, 13-24.

sürülmüştür.⁵ Ancak açık olarak defterdar tabirine II. Murad döneminde Abdülcelil Bey b. El- Hâkim Mehmed Şirvaniyyü'd-defterî isminde bir defterdarın varlığı ve Yazıcızade Ali'nin Selçukname'sinde defterdar tabirinin yer alışı bahsedilen yüzyıllarda bu kurumun varlığının açık kanıtıdır.⁶ Ayrıca Fatih'in teşrifat kanunnamesinde “ Ve yılda bir kere rikab-ı hümayunuma defterdarlarım irad ve masrafım okuyalar” şeklinde bir ifadenin yer alışı defterdarlık müessesesinin varlığını ortaya koymakla kalmayıp devletin bütçelere verdiği önemi ve birden fazla defterdarın bulunduğu göstergesidir.⁷ Fatih Kanunnamesinde idareleri altındaki uzmanlaşmış makamlar ve şahısların yardımıyla vazifelerini yerine getiren baş defterdarın ve diğer mal defterdarlarının, yükümlülüklerinden de yer yer bahsedilmektedir.⁸ Buna göre: Baş-defterdar, padişahın malının vekili ve sadrazam da o malın nazırıdır. Para ve defter hazinesinin açılması gerektiği zamanlarda defterdarın huzurunda açılır ve kapanırdı. Baş defterdar padişah huzurunda, veziriazamın sofrasında yemek yiyebilir, hükümdarın malını muhafaza eder, hazineyi ilgilendiren meselelerde maliyeden emir verebilir, hizmet eden kimselerden uygun gördüklerine çavuşluk, sipahilik, kâtiplik hatta sancak ve zeamet tevcih edebilmek, hükümdara danışmadan iki akçeye kadar zam yapabilmek, sefer vakti hükümdar ile sohbet edebilme gibi yetkilere sahiptir.⁹ Baş defterdar ayrıca mali işler ile alakalı şikâyetler varsa kapısında kurulan divan ile bu şikâyetleri dinleyerek gerek görüldüğünde tuğralı ahkâm verebilmekteydi. Bunun dışında defterdarlar divan günlerinde divana katılır, Salı günleri ise mali konularda padişaha izahatta bulunurdu.¹⁰ Zamanla sınırları genişleyen Devletin mali işlerinin kontrol altında tutması güçleşeceğinden mali işlerden sorumlu olan temel müessese defterdarlık kurumu ve defterdarın sayısında da artış olmuştur. Merkez maliyesinden sorumlu olan Baş Defterdar aynı zamanda Rumeli defterdarı olarak bilinirdi. Bunun dışında Anadolu eyaletinin mali işleriyle alakadar olan ikinci bir defterdar da bulunmaktaydı. 16. yüzyılın ortalarında “şikk-ı sani” ve 16. yüzyılın sonlarında şikk-ı salis adıyla bir başka

⁵ Mübahat S. Kütükoğlu, “Defterdar”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul c. 9 (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1994), 94.

⁶ Mehmet Ali Ünal, *Osmanlı Tarih Sözlüğü*, (İstanbul: Paradigma Yayıncılık, 2011), “Defterdâr” md., 187-188.

⁷ Hans George Majer, “Fatih Sultan Mehmed Zamanında Bir Osmanlı Bütçesi”, *E.Ü. Edebiyat Fakültesi Tarih İncelemeleri Dergisi* 3, (1987): 120.

⁸ Kütükoğlu, Defter, 94.

⁹ Ünal, *Osmanlı Tarih*, 187-188.

¹⁰ Yusuf, Halaçoğlu, *14-17. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı* (Ankara: Türkiye Tarih Kurumu, 2014), 73.

defterdarlık kurumu daha kurulmuştur. 17. Yüzyıla gelindiğinde defterdarlık kurumuyla alakalı yapılan değişikliklerle Anadolu defterdarı şıkk-ı sani defterdarı, şıkk-ı sani defterdarı ise, şıkk-ı salis defterdarı olarak anılmıştır. 18. yüzyılın sonlarına doğru oluşturulan nizam-ı cedid hazinesi şıkk-ı sani defterdarlığının sorumluluğuna verilerek şıkk-ı sani defterdarlığının İrad-ı Cedîd defterdarlığı olarak anılması sağlanmıştır. Daha sonra tersane hazinesinin kurulmasını müteakiben tersane nazırı şıkk-ı salis defterdarlığına terfi ettirilip şıkk-ı salis defterdarı olarak kabul edilen zahire nazırı ise şıkk-ı rabi defterdarı olarak benimsenmiştir.¹¹

Defterdarlık müessesesinin bütün kalemlerine hizmet veren ve onlardan hizmet alan en önemli kâtipler, ruznamçecilerdir. Sözlük anlamıyla günlük olayların not alındığı defter¹² olup, muhasebe dilinde de ise “jurnal” ya da “yevmiye defteri” olarak bilinmektedir. Osmanlı bürokrasisinde günlük gelir giderlerin, verilen rütbelerin, dağıtımların veya olayların kayıtlarına has tutulan defterleri ifade etmek için kullanılır.¹³ Fakat ruznamçe defterleri Osmanlı maliyesinde günlük defter anlamıyla pek uyuşmamaktadır. Bunun sebebi hesap günleri arasında bir ila dört hafta kadar zaman dilimlerine rastlanmasıdır.¹⁴ Ruznamçeler, hazineye giriş çıkışların kayıtlarını barındıran bir icmal(hesap özeti) olarak muhasebe kayıtlarından oluşmaktadır. Fakat bu başlık altında farklı amaçlarla kullanılan defterler de bulunmaktadır. Örneğin: Kazaskerlerin, kadı ve müderrislerin tayinleri, tımar tezkirelerinin kaydedildiği defterler gibi birçok kalemde ruznamçe defteri adıyla bilinen defterler bulunmaktaydı.¹⁵

Osmanlı muhasebe sisteminin temelini oluşturan Ruznamçe defterlerinde üç tür işlem kaydı yer alır bunlardan birincisi olan “irad” başlığı altında hazineye nakit girişi ve gelir kaynakları verilirken, ikinci işlem olan “masraf” başlığı altında nakit çıkışları, yapılan harcamalar ve bu harcamaların alanları verilmektedir. Üçüncü işlem ise gelirlerin hazineye girmeden harcama alanlarına yönlendirilmesi, hem gelir hem de gider olan “mahsup” ya da “irad-masraf “ işlemidir. Ruznamçe kayıtları, siyakat yazısı ve normal ya da divani rakamlar ile kaleme alınmaktadır. Günümüz hesap işlemlerine benzemeyen bu kayıtları bir araya getirmek, toplamak oldukça zordur. Buna ek olarak

¹¹ Genç ve Özvar, *Osmanlı Maliyesi*, 15-16.

¹² Ferit Develioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, (Ankara: Ak Aydın Yayınevi, 2011), “Rûz-nâmçe” md., 1051.

¹³ Ünal, *Osmanlı Tarih*, 576.

¹⁴ Genç, Özvar, *Osmanlı Maliyesi*, 151-152.

¹⁵ Bilgin Aydın ve Rıfat Günalan, *15-16. Yüzyıllarda Osmanlı Maliyesi ve Defter Sistemi* (İstanbul: Yeditepe Yayınları, 2008), 176.

gelir-gider kaynaklarının miktarını belirten rakamların yazı ile yazılmış olması bu zorluğu iki katına çıkarmaktadır. Bu rakamları alt alta getirip normal rakamlara çevirmenin zorluğunu fark eden ruznamçe kâtipleri, kaynakların rakamlarını yazı ile değil de sayı ile ifade edilmesinin ve anlaşılmasının daha kolay olduğu “ecnas-ı nukud ve erkam” denen defterleri oluşturmuşlardır.¹⁶ Devletin mali bütçesini ortaya koyan bu defterler, günümüz bütçe anlayışından uzak olsa da dönemin ekonomik yapısını kolaylaştıran muntazam kaynaklarıdır. Osmanlı devleti ekonomisinin boyutunu kısmen anlamamıza yardımcı olan kıymetli belgelerden oluşan ve defterdarlıkça hazırlanan “icmal-i muhasebe-i varidat ve masârif-ı hızâne-i amire...” başlığındaki bu bütçe defterleri, başlıktan da anlaşılacağı üzere kısaca tutulan(özet) kayıtlarından meydana gelmektedir. Düzenlenişi yıllara göre farklılıklar gösteren bu bütçelerde 15. ve 16. yüzyılda güneş yılı esas alınmakta ve gelirleri eyaletlere göre belirlemekteydi. 17. ve 18. yüzyılda ise ay yılı esas alınarak, maliye dairelerine ve gelir türlerine göre belirlenmekteydi. Kaynaklara göre bütçenin hazırlanış şekli şöyledir: Padişah devletin sahip olduğu kaynakların ne kadar gelir sağladığını ve bu gelirlerden nerelere harcama yapıldığını bilmek istediği için yazdığı bir fermanla şikk-ı evvel defterdarlarını ve bütün kalemlerin hocalarını ve halifelerini harekete geçirerek bahsedilen gelir ve gider kaynaklarının toplanmasını emretmiştir. Sırf bu amaçla “bütçe defterleri” adı verilen defterleri oluşturmak için baş muhasebe kaleminin üçüncü halifesi görevlendirilmiştir.¹⁷

Bütçe defterlerinin temel bölümleri gelir ve gider kalemlerinden oluşmaktadır. Gelirler “asl-ı mal”, giderler ise bundan çıkarıldı anlamına gelen “minhâ, vuz’a zâlîke” ya da “vuzi’a min zâlîke” başlığı ile yer almaktaydı. Elde edilen gelirlerden yapılan harcamalar sonunda geriye kalan para fazlası merkezi hazineye “irsaliye” adı altında gönderilir ve artık anlamına gelen “el-bâki” diye kaydedilirdi. İrsaliye içerisinde merkezde yapılması gereken bir harcama varsa tekrar bir işlem yapılarak gerekli olan yerlere harcamalar yapılır ve daha sonra geriye kalan meblağ “min zâlîke’l bâki” başlığı altında hazineye kaydedilirdi.¹⁸

¹⁶ Ahmet Tabakoğlu, *Osmanlı Mali Tarihi* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2016), 203-216.

¹⁷ Recep Dünder, “18 Mart – 14 Haziran 1608 Yılı Kıbrıs Eyaleti Bütçesi”, *International Periodical For The Languages, Literature And History of Turkish or Turkic*, sy. 5/4, (2010): 1034.

¹⁸ Halil, Sahillioğlu, “Osmanlı İdaresinde Kıbrıs’ın İlk Yılı Bütçesi”, *Türk Tarih Kurumu Belgeler Dergisi* 4, sy.7-8, (1967): 3.

Osmanlı devletinin maliyesi kuruluş yıllarından itibaren sistemli bir yapıya sahip olmuştur. Sultan Fatih'in devlet teşkilatı ile ilgili kanunnamesinde ve nasihatnamelerde Osmanlı Devleti'nin mali teşkilatlanmaya büyük önem verdiği açıkça görülebilmektedir. Fatih Kanunnamesinde devlete ait işler sadrazam, defterdar ve kazaskerler arasında paylaştırılmış ve yöneticilerin görev alanları detaylı bir şekilde belirtilmiştir. Osmanlı bürokrat aydınlarından Koçi Bey, Sultan IV. Murad'a (1623-1640) takdim ettiği raporda "Saltanat-ı Aliyye'nin şevket ve kuvveti asker ile ve askerin bekası hazine ile ve hazinenin tahsili reaya iledir." şeklindeki ifadesi mali yönetimin Osmanlı Devleti için önemini bir kez daha ortaya koymaktadır.¹⁹

Osmanlı Devleti ekonomik durumunu ve bu durumun zamanla nasıl değişimlerden geçtiğini tespit etmek amacıyla ortalama 30 yılda bir vergi ve nüfus sayımları(tahrir) yapmaktaydı. Sayım defterleri hem milli geliri hem de bundan yapılacak olan harcamaları ortaya koymaktaydı. Mısır, Akdeniz medeniyetleri, Roma, Orta Çağ Avrupa medeniyetlerinde de benzerlerine rastlanan bu uygulama, Osmanlı devletinde biraz daha geniş kapsamlı olmasının yanında ayrıntı ve düzen bakımından kendine has bir yapıya sahiptir. Osmanlı devletinde uygulama tarihi net olmayan bu sayımların "Arvanid Sancağı Defteri" ve diğer bazı kayıtlardan hareketle bu usulün 14. yüzyılda mevcut olduğu anlaşılır. Erken dönem tahrir defterlerinde ilk sayımdan sonraki sayımlar, "ta' dîl-i kanûn-ı çifhâ ve bennâkân" biçiminde tanımlanır. Yani tahrir sonucu hazırlanan yeni defterlere "defter-i cedîd", öncekilere, "defter-i atîk", daha önceki defterlere ise "defter-i köhne" adı verilir.²⁰ Bunların bileşimi içinde yer alan zirai hasıladan devlete ayrılan pay normal şartlarda ürünün onda biri(öşür) idi. Tarım kesiminde bunun yanında bazı vergiler, harçlar, adet olmuş ödemeler ve cezalar, gelin resmi gibi bad-ı heva veya tayyarat denen vergilerde bulunmaktaydı. Ayrıca raiyyet resmi, gayrimüslimlerden alınan ispençe vergisi, bir baş vergisi olan cizye resmi gibi hem kentlinin hem de kır kesiminin ödediği bir takım ortak vergilerde bulunmaktaydı. Kır karakterli gelir kaynaklarının yanında mumhane, boyahane gibi kentteki faaliyetlerle bağlantılı olanlar da vardır. Ancak maden ocağı, taş ocağı, tuğla ve harmanlar, tuzlalar genellikle kır kesimindedir. Bunlar bir sanayi faaliyeti karakteri gösterdiklerinden aynı zamanda kent geliri arasında yer alırlardı. Bu iki kesim

¹⁹ Harun Şahi, "16-17. Yüzyıllarda Osmanlı Mukataa Sisteminde Yönetim ve Örgütlenme", *The Journal of Academic Social Science Studies* 6, (2002): 1021.

²⁰ Mehmet Öz, "Tahrir", *TDVİA*, c.32 (İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları, 2010), 425-429.

arasındaki ekonomik bağ bir emin, bir mültezim ya da bir malikaneci tarafından kurulmaktaydı. Devlete para akışını sağlayan bu gelirler cizye dışında mukataa yöntemiyle işletilmekteydi. Gelir kaynaklarının, özellikle 16. yüzyılın sonlarından başlayarak yıllarca süren savaşlar yüzünden yetmemeye başlaması ekonomiyi olumsuz etkileyerek giderek normal birer vergi karakterini kazanacak olağandışı vergilerin kapısını aralamaktaydı. Sayım defterleri dayanak olarak bütçelere yansıtılan bu vergilerin bir kısmı devlet muhasebesinde irad-masraf işlemi görerek yerinde harcanırdı. Nakdî olarak yapılan yerinde ödemelerin yanında aynı olarak ocaklık vs. adı altında yapılan gelir tahsisleri de bütçelerin kayıtlarında yer almaktadır. Devlet gelirlerinin bütçelerde yer almayan ve yine geliri giderine denk olan ziraî işletmeler, tımar ve zeamet adı altında tımarlı denem zümreye dirlik olarak ayrılmıştı. Bu dirlikler askerlik veya başka hizmetlerine karşılık sahiplerinin ücretleri durumundaydı. Söz konusu bütçe defterlerinde yer alan gelir kaynaklarından biriside mukataa gelirleridir.²¹

Sözlükte “kesmek” anlamına gelen Arapça kat` kökünden türeyen “mukataa” birbirinden kesmek, kesişmek,²² parsellere ayrılmış arazinin kira karşılığı memuriyetinin birilerine bırakılması anlamını taşımaktadır.²³ 15. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar çeşitli değişimlere uğrayan “mukataa” kelimesi genel olarak devletin hazinesine gelir sağlayan vergilerden oluşan birim anlamında kullanılmıştır. Mukataa kelimesi ayıca mülkiyetinin devlete veya bir vakfa aidiyetinden uzak yerlerin şahıslara veya kurumlara bir müddet kiralanmasıdır. Bundan elde edilen geliri ifade etmek için “mukataa-i zemin” veya “mukataalı” tabirleri de kullanılmıştır. Mukataa aynı zamanda öşür, haraç, vb. vergileri ödemekle yükümlü olan vergi mükellefinin ödemelerinin sabit olarak belirlenmesi” anlamına da kullanılmıştır. Mukataa kelimesi bundan başka “maktu”, Rumeli’de “kesim”, Güneydoğu’da ve Suriye bölgesinde “dimos” kelimesi gibi çeşitli kelimelerle de ifade edilmiştir. Görüldüğü üzere mukataa birimleri çeşitli kelimeleri ifade edip, çeşitli vergi ve resimlerin oluşumundan meydana gelmiştir.²⁴

Mukataa usulünün klasik dönem Osmanlı eserlerine göre ilk kez fatih döneminde konutlarda başladığından ve daha sonra bundan vazgeçildiğinden bahseder.

²¹ Ahmet Tabakoğlu, *Gerileme Dönemine Girenken Osmanlı Maliyesi* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 1985) 118.

²² Develioğlu, *Osmanlıca-Türkçe*, 792.

²³ Meydan Larousee, “Mukataa”, *Meydan Gazetecilik ve Neşriyat Ltd. Şti.*, c.14 (İstanbul, Neşriyat Yayınları, 1979), 218.

²⁴ Mehmet Genç, “Mukataa”, *TDVİA*, c.31 (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2006), 129-132.

Oysa Osman Gazi döneminde Karacahisar'ın fethinden sonra şehirde boş kalan evler savaşa katılan gazilere ve Germiyan ve diğer bölgelerden gelen halka dağıtılarak ilk gelenlerin bölgeyi geliştirip şenlendirmesi, daha sonra gelenlere ise buraların satılarak mukataaya verilmesi bu uygulamanın Fatihten öncede kullanıldığının kanıtıdır. Fetihden sonra ise İstanbul'un gelişmesini sağlamak amacıyla gönüllü iskân politikası planlanmış fakat bu pek işe yaramayınca zorunlu iskânla konutlar tahsis edilip kira karşılığı olarak (mukataa) ödemeleri istenmiştir. Bir bakıma zoraki yapılan bu uygulama tepkilere hatta göçlere sebep olmuştur. İstanbul'da başlangıçta çok başarılı olamayan mukataa uygulaması zamanla devletin ekonomik hayatında önemli ölçüde yerini alarak sistemli bir hale gelmeye başlamıştır.²⁵

Mukataa ifadesinin devlet işletmesi ya da devlete ait bir gelir kaynağının tahsili anlamında kullanıldığından bahsettik. Devlet uygun gördüğü her türlü ziraî, ticarî ve sınaî işletmeyi mukataa haline getirebilir ve bunlardan payına düşeni toplayabilirdi. Üstelik gelirleri toplamak için ayrı bir teşkilata, masrafa ihtiyaç duymadan belirlediği gelir kaynağını mukataa haline getirip işletmesini özel teşebbüslere bırakabilmekteydi. Kökeni Abbasîler, Selçuklular ve İlhanlılara kadar geriye giden bu uygulama devlete ait vergi gelirin tahsili ya da vergi gelirin işletilmesi anlamına gelebildiği gibi, vergi ödemelerinin yapıldığı işyeri anlamını da taşımaktadır. Yani devlet mukataa usulünü bir gelirin tahsil edilmesi ya da tekel haline getirilen bir kuruluşun işletilmesi veya yer altı servetlerinden payına düşen kısmın toplanması şeklinde tasarruf etme yetkisine sahiptir. Gelirleri genellikle devlete ait olan mukataalar, aynı zamanda bir vâkıfa, bir devlet adamına, ulufe karşılığı ya da ocaklık olarak bir görevliye verilebilmekteydi. 17. yüzyıla gelindiğinde tımar sistemi giderek zayıflamaya başlamış birçok dirlik padişah haslarına dahil edilerek mukataa haline getirilmiştir. 18. yüzyıla doğru ekonomik sıkıntılar ciddileşince birçok kurum bundan nasibini alarak mukataa haline getirilmiştir. Mukataalar içerisinde bazı vergilerin adları belirtmeden toplanmış olabilir. İşte burada bütçeler devreye girerek mukataa gelirleri içerisinde ne kadar vergi çeşidi varsa bunları öğrenmemize olanak sağlamaktadır. Bir gelir kaynağı mukataa haline dönüştürüldüğünde ya da vergi toplama yetkisi verildiğinde kalemiyye resmi ödenirdi. Kalemiyye resmi sonraları mukataa ve malikâne sahiplerinden talep edilen bir resm

²⁵ Baki Çakır, *Osmanlı Mukataa Sistemi (16.-18. Yüzyıl)* (İstanbul: Bayrak Matbaacılık, 2003), 30-33.

haline dönüşmüştür. Ayrıca mukataa müzayedelerinde yapılan harcamalardan dolayı dellâliye resmi de talep edilmekteydi.²⁶

Osmanlı devleti kamu gelirlerini herhangi bir toplama ya da işletme sistemine tabî kılınmadan önce, içinde gruplandırıldığı mali birimlerin adı belirli yörelerin “tekâlif-i örfiye” ve “tekâlif-i şeriye” kapsamındaki vergileri üzerinde öncelikle mukataa, emanet, iltizam ya da tımar sistemlerinden biri bağlamında değerlendirilirdi. Emanet usulünde, belirli bir mukataanın geliri maaşlı bir emin tarafından toplanır ve tümüyle hazineye devredilirdi. Bu işleme “bervech-i emanet” denmektedir. Bununla birlikte eminin kendisi bu gelirin toplanmasını iltizam usulü çerçevesinde üçüncü kişilere bırakabilirdi. Tımar usulünde, toprak ve tarım ile ilgili gelir kaynaklarının yerinde toplanması, askeri hizmet karşılığında tamamen askeri sınıf mensuplarının yetkisindeydi. Birincisinde gelirin tamamının hazineye girdiği ikincisinde ise gelirin tamamının tımar sahibi tarafından aldığı bu iki uygulamanın ortası konumundaki iltizam usulünde, mukataa gelirlerini toplama hakkı belirli bir süreliğine şahıslara bırakılmaktaydı.²⁷

Lüzum kökünden gelen “iltizam”²⁸ devlete ait vergilerin ve gelir getiren kaynakların(mukataaların) açık arttırma yolu ile belirli bir meblağ karşılığında talepte bulunanlara verilmesidir.²⁹ Bu işi yapan kişiye mültezim denir. İltizam aynı zamanda deruhte, tevcih, fûruht, ihale ve taahhüd ifadeleriyle de kullanılmıştır. Vergi sisteminin bir çeşit özel oluşu anlamına gelen iltizam³⁰ uygulamasının benzerlerine Abbasilerde, Bizans’ta, Selçuklularda, Ortaçağ Fransa’sı ve Almanya’sında da rastlanmaktadır.³¹ Osmanlı dünyasında ne zaman oluşmaya başladığı net olmamakla birlikte uygulamanın ilk örneklerine 15. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren rastlanmaktadır.³² Bu uygulamada ihaleye hak kazanmak isteyen mültezimler devlete en çok gelir sağlamayı garanti ederlerdi. Ancak bu ilerde birtakım problemleri beraberinde getiren bir durumdu. İhaleyi kazanan kimi mültezimler artık kazancını maksimuma çıkarmak için fırsat kollayacak, devlete söz verdiği tutarın üstünde vergi koymaya çalışacaktır. İltizam usulünün eziyet verici ve kırılma noktasını oluşturan bu oluşum sebebiyle kişisel

²⁶ Tabakoğlu, *Osmanlı Mali*, 326-330.

²⁷ AnaBritannica, “İltizam”, *Hürriyet Gazetecilik*, c.23, (İstanbul: Hürriyet Yayıncılık) 194.-195.

²⁸ Develioğlu, *Osmanlıca-Türkçe*, 497.

²⁹ Ünal, *Osmanlı Tarih*, 345.

³⁰ Mehmet Genç, “İltizam”, *TDVİA*, c.22, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2006), 154.

³¹ Büyük Larousse, “İltizam”, c.11, (İstanbul: Milliyet Yayınları, 1986), 5651-2.

³² Aydın ve Günalan, *15-16. Yüzyıllarda Osmanlı Maliyesi*, 109-114.

çıkarlarını düşünen egoist mültezimler, vergi yükümlüleri üzerinde mali baskıları arttırmışlardır. İltizam sistemi devlet için bir örgüte veya bir külfete ihtiyaç duymaksızın miktarı belirli olan gelirler elde ediyor ve bu gelirin miktarı, ödeme zamanı gibi koşullarını takip etme ve denetleme olanağı kazanıyordu.³³ Düzenli bir gelir sağlayan Tımar sisteminin git gide kötü bir hal alışı ve önemini yitirışı, toprağa bağlı sipahilerin ortadan kalkmasına sebep olmuştur. Sipahilerin yerini doldurabilecek yeni bir güç unsuru ve gelir akışını sağlayabilecek yeni kaynaklar arayan devlet, çareyi elindeki toprakları yerel zenginlere, yeniçerilere ve bazı ulemaya kiralamakta görmüştür. Devlet eliyle ve denetimiyle yapılması gereken vergi toplama işi, söz konusu kiracıları güç odağı haline getirmiş, mültezimlerin adeta devlet içinde devlet durumuna gelmesine yol açmıştır. Kaynaklara göre miri toprakları ilk iltizama açan, Kanuni'nin (1520-1566) sadrazamlarından Rüstem Paşa'dır.³⁴

Ortalama üç yıllığına açık arttırma ile iltizama verilen mukataa işletmesi, bir kişi tarafından iltizama tutulabildiği gibi birden fazla iltizam ortaklığıyla da idare edebilmekteydi. Her hangi bir sebeple mukataa yeni bir mültezime devredilecekse iltizâm bedeli senedin gün sayısına bölünür ve bulunan rakam mültezimin mukataayı idare ettiği gün sayısı ile çarpılarak iltizâm borcu ortaya konurdu. Yeni mültezim senedin geriye kalan günlerini yeni iltizâm bedeli "kısta'l-yevmi" üzerinden hesapları.³⁵

İltizam sözleşmesi zamanla mültezimlerin toprak üzerinde hak iddia ederek başına buyruk hareket etmelerine sebep olmuştur. Devleti zora sokan bu oluşum bir problem haline geldiği gibi ayrıca merkezi bürokrasinin işlerini de zorlaştırmıştır. Merkezi denetimin azalması, iltizam usulünün yaygınlaşması ve mülkiyet ilişkilerinin karmaşık bir yapıya bürünmesini fırsat bilen mültezimler özellikle Batı Anadolu ve Balkanlar gibi zengin bölgelerde yenilenen müzayedelere katılarak aynı bölgelerde kendilerine verilen iltizam haklarını kullanıp, topraklarına toprak katmış, adeta kendilerini büyük çiftliklerin sahibi olarak konumlandırmışlardır. Bu güç beraberinde

³³ Filiz Giray, *Maliye Tarihi* (Bursa: Ezgi Kitapevi, 2001), 111-115.

³⁴ Grolier International Americana Encyclopedia, "İltizam", *Medya Holding A.Ş.*, c.7 (İstanbul: Medya Holding Yayınları, 1993) 346.

³⁵ Fatma Şensoy, "Mukataalarda Muhasebe Kayıtları ve XVII. Yüzyıl Başında Bursa Mukataası Örneği" *Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi* 7, (2014): 211-225.

mültezimlere asker bulundurma ve bürokratik boşluklardan usulsüzce faydalanma olanağını vermiştir.³⁶

Bazen mukataalar anlaşma süreleri dolmadan tekrar müzayede ile yeni mültezimlere verilebilmekteydi. Ek gelir amaçlı bu uygulama kimi mültezimlerin mukataa gelirlerinden yararlanamayıp, zararlı çıkmasına sebep olduğu gibi bazı mültezimlerinde aynı süre içerisinde çift hasılat elde etmelerine olanak sağlamaktaydı. Teşebbüsün önünde bir dağ gibi duran bu gibi durumlar hem mukataa gelirlerini hem de halkı olumsuz etkileyen birtakım sıkıntıların yaşamasına sebep olmuştur. Bu sebeplerden dolayı iltizama olan talebin düşmesinden çekinen maliye, mültezimlere teminat vermek zorundaydı. II. Süleyman (1687-1691) döneminde uygulanan bakır para yarı enflasyon denemesinin getirdiği gerçekçi olmayan para kurları ve güvensizlik ortamı, padişah hasırlarının ve mukataaların iltizam dışı kalması eğilimini yaratmıştı. Gelirlerini arttırmak ve mevcut gelirleri korumak isteyen devlet bu işletmelerin, civarlarındaki varlıklı muhassıl ve ayan gibi kişilere verilmesinin yolunu açmak durumunda kalmıştır. Mültezimlerin faaliyetlerini sıkı sıkıya takip eden devlet, özellikle maliye dairelerinde mültezimlerin iyi para ile topladıkları gelirleri kötü para ile ödemelerine müsaade etmemekteydi. Çünkü Devletin elindeki birikmiş iyi parasının azalması uzak bölgelerde yapılması gereken bazı harcamaların yapılmasında sıkıntıların çıkması anlamına gelmekteydi. İltizam usulünün işleyişi konusunda yaşanan bir başka sorun ise mültezimlerden ulufelerini alamayan ve karşılığında iltizamlıkta ortaklık teklif eden kale neferlerinin ve mukataaların kendileri tarafından işletilmesini isteyen sipahi ve silahtarların, ortalığı karıştırmasıydı. Öyle ki IV. Mehmed'i tahttan indiren bu gibi talepler 1687-1688 ayaklanmasında rol alan merkezi askerî birliklerden sipahi ve silahtarların isyanlarındaki temel amaçlarından birisiydi. Bu durum yeniçerilerin esnaflaşmasının yanında, kapıkullarının da iktisadi güç elde etme isteğini ortaya koymakta ve mukataa düzenini alt üst etmekteydi. Devlet eğer mukataası için bir mültezim bulamıyorsa mukataayı usulsüzce ekonomik güç kazanmaya çalışan gruplara vermek yerine emanet yoluyla "emin" denilen memurları ile işletmeyi tercih ederdi. Emanet yolu ile iltizamı üzerine alan kişiler emin kalmak şartıyla belli bir meblağın ödemesini üzerlerine alırlardı. Böylelikle emanet - bervech-i iltizam (iltizam yoluyla emanet) adını almaktaydı. Artık hem memuriyet hem de işletme hakkı kazanan eminler

³⁶ Eftal Batmaz, "İltizam Sisteminin XVIII. Yüzyıldaki Boyutları", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi* 19, sy. 30 (1998): 40.

kendilerinde memuriyetle özel teşebbüsü birleştirmiş oluyordu. Tımarlı sipahilerin gelişen savaş teknolojisine uyamaması yanında devletin girdiği savaşlar dolayısıyla giderek şiddetlenen nakit ihtiyacı tımarlı sipahilerin topraklarını iltizama vererek özellikle İstanbul gibi büyük kentlerde farklı mesleklerle alakadar olup gelirlerini arttırmanın yolunu tutmalarına sebep olmuştur. Bu durum toprakların git gide daha da bakımsız hale gelmesine sebep olduğu gibi sipahilerin savaşlara katılmamalarına ve askeri gücün hızla azalmasına da sebep olmuştur.³⁷ Devlet bir yandan vergi kaynaklarının durumunu iyileştirebilmek, diğer yandan savaşlar dolayısıyla çektiği nakit sıkıntısına kaynak temin edebilmek üzere hazineye gelir temin eden mukataaları başlangıcında peşin olarak ödenen ve adına “muaccele” denen bir bedel karşılığında taliplerine kayd-ı hayat ile satışına karar verdi. Ocak 1695 tarihinde yayımlanan bir ferman ile iltizam arazilerini şahıslara ömür boyu devreden malikâne sistemi uygulamaya konulmuştur.³⁸

Osmanlı bütçe defterlerinde idari birimlerinin sık sık geçmesi sebebiyle bu birimlerin neler olduğunu ve nitelikleri hakkında kısaca bilgi vermekte fayda vardır.

Türk kültürünün mirasçısı Osmanlı devleti, idari alanda da kendisinden önceki Türk devletlerinin uygulamalarından etkilenmiş ve bunu sistemli bir yapıya dönüştürmeyi başarmıştır. Osmanlı devleti hâkimiyeti altına aldığı yerlerde, bu bölgelerin coğrafi özelliklerini dikkate alarak idari birimlerini kategorize etmiş ve buralara gerekli memuriyetin tahsisini sağlamıştır. Böylelikle en uzak bölgeleriyle dahi bağını korumayı başarmıştır. Tesis edilen bu birimlerden biriside Arapça “idare etme, icra” anlamındaki iyâle kelimesinden gelen eyaletlerdir.³⁹ Osmanlı idari birimlerinin oluşum sırası aşağıdan yukarıya doğru şu şekildedir: karye (köy), nahiye, kaza, sancak (liva) ve eyalet. Köy ve nahiyelerin birleşmesiyle kazalar, kazaların birleşmesiyle sancaklar ve sancakların birleşmesiyle de eyaletler oluşmuştur. Ancak, devletin ilk yıllarında eyalet, vilayet, liva ve kaza tabirleri birbirlerine yakın bazen de birbirinin yerine kullanıldığı da olmuştur.⁴⁰

³⁷ Tabakoğlu, *Gerileme Dönemine Girerken*, 123-128.

³⁸ Erol Özvar, *Osmanlı Maliyesinde Malikâne Uygulaması* (İstanbul: Kitapevi, 2013), 1-6.

³⁹ Halil İnalcık, “Eyalet”, *TDVİA*, c.11 (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınlar, 1995), 548-550.

⁴⁰ Halaçoğlu, *14-17. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı*, 73.

Eyalet, kökeni eski Türk devletlerine kadar uzanan 14. yüzyıl ortalarından itibaren Osmanlıda da varlık gösteren bu müessesenin denetiminde başrol, taşra kuvvetlerinin komutanı ve sancakbeylerinin amiri beylerbeyine aittir.⁴¹ 15.yüzyılda sınırların genişlemeye başlamasıyla beylerbeyi kendisine idari yetkisi verilen bütün bölgelerde padişahı temsil etmiş devlet hâkimiyetini buraya uyarlamaya çalışmıştır. Beylerbeyi idaresindeki bölgelerde bütün siyasi işlerde hükümdarın gölgesi konumundadır. Ayrıca beylerbeyi divanında askeri davalara bakmak, bölgesindeki güvenliği sağlamak, tımar sahibi yapmak ve tımarın işleyişini denetlemek gibi yetkilere de sahiptir.⁴²

Toprak düzenine göre belirlenen eyaletler toprakların salyaneli-salyanesiz oluşlarına göre değişmektedir. Salyane, yıllık demektir. İdari ve vergi yükümlülükleri bakımından devletçe genel hükümler dışında bırakılan Salyaneli eyaletlerde tımar ve zeamet gibi dirlikler bulunmadığından tımar sistemi uygulanmıyordu. Bu eyaletlerden elde edilen gelirler çeşitli maaş zümrelerine harcandıktan sonra merkezi hazineye gönderilmekteydi. Gönderilen bu ödeneğin güvenliği bizzat yeniçeri garnizonları, kadı ve defterdara aitti. Aynı zamanda müstesna eyaletler de denilen Salyaneli eyaletler Mısır, Bağdad, Şehrizer, Yemen, Habeş, Lahsa, Cezayir, Trablusgarp ve Tunus eyaletleriydi.⁴³ Salyanesiz eyaletlerin durumu bundan farklıydı. Tımar sistemi uygulanır, tahrir yapılır ve gelirler has, zeamet ve tımar şeklinde dirliklere ayrılırdı. Elde edilen gelirden yerinde yapılan harcamalardan sonra kalan meblağ, irsaliye olarak merkezi hazineye gönderilmekteydi. Salyanesiz eyaletler: Anadolu, Rumeli, Karaman, Diyarbakir, Erzurum, Dulkadriye, Şam, Budin, Van, Temeşvar vs. eyaletler idi. Merkezi idareye yakın ve bağlı bu eyaletleri kontrol altında tutmak muhtemelen salyaneli eyaletlere göre daha kolay ve mümkündür.⁴⁴

Salyaneli ve salyanesiz eyaletlerin dışında birde mümtaz eyaletler bulunmaktaydı. Bu eyaletler kendilerine has idare olunan ve kimisinin idarecisinin doğrudan merkez tarafından tayin edildiği eyaletlerdir. Bir bakıma özerk hareket eden bu eyaletler Osmanlı devletinin varlığını benimseyerek her sene belirli miktarda

⁴¹ Recep Dündar, *Kıbrıs Beylerbeyliği (1570-1670)*, (Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1998), 82.

⁴² Oktay Kızılkaya ve İsa Kalaycı, “Osmanlı Devleti’nin İskân Siyaseti ve Yerleşim Birimleri Üzerine Bir Değerlendirme”, *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 9, (2012): 368.

⁴³ Ünal, *Osmanlı-Tarih*, 589.

⁴⁴ Ünal, *Osmanlı-Tarih*, 240-241.

merkeze vergi verir, sefer zamanlarında da gerektiğinde merkez ordusuna askerî takviyede bulunurlardı. Bu eyaletler; Kırım hanlığı, Eflak Boğdan voyvodalıkları, Erdel krallığı, Dubrovnik Cumhuriyeti idi.⁴⁵

Ucu sivri direk üzerine yerleştirilen bayrak anlamına gelen “sancak” önceleri savaşlarda taşınan, rengi ve deseniyle bir hükümdar ya da komutanın hâkimiyetini sembolize ederken sonraları coğrafi ve idari bakımdan belirli bir bölgeyi ifade etmek için kullanılmıştır. Aynı zamanda liva-i müselleme, liva-i piyade, çingane sancağı, voynugan sancağı gibi belirli zümrelerin temsilinde kullanılmıştır. Teşkilatın idari bir birimi olarak sancakların yönetimine ayrı bir özen gösteren Osmanlı devleti bu birimlerde ülkenin ve devlet teşkilatının yapılanması, taşra ordusunun yetiştirilmesi, şehzadelerin eğitimi gibi önemli uygulamalarını hayata geçirmektedir. Sancak beylerine hitaben Divan-ı hümayundan gönderilen fermanlar sancakların temel idari birim olarak önemini ortaya koymaktadır. Yapılan tahrirlerle halkı ve üretkenliklerini kontrol altında tutmak istenirken bir yandan da tahrirlerin sonuçları değerlendirilerek sancaklara has kanunnameler oluşturulmuştur. Tımarlı sipahilerin komutanı olan Sancakbeylerinin denetimindeki bu idari birimler doğal olarak tımar sisteminin uygulandığı yerlerde nüfuz etmiştir.⁴⁶

Osmanlı devletinde kadı efendinin idare alanını ifade eden “Kaza” günümüzde ilçe olarak adlandırılmaktadır. Varlığına Selçuklu döneminde de rastlanan bu birim Osmanlılarda 17. yüzyılda net bir şekilde idari yapı olarak kendini göstermiştir. Yönetiminin başrolünde kadı ve yardımcılarının (naibler) olduğu bu geniş alanlar, devletin sınırlarının genişlemesine paralel olarak buraları idare eden kadı ve naiblerin sayısının artışıyla da sağlamıştır. 16. Yüzyıla gelindiğinde nahiye/vilayetlerin idaresini üstlenecek kadıların ihtiyacı duyulması sebebiyle nahiyeler giderek Kadı'nın yetki alanına dâhil olan bir veya birkaç nahiyenin birleşmesiyle kaza statüsü kazanan coğrafi bir birim haline gelmiştir. 17.yüzyılda tımar sisteminin önemini yitirmeye başlamasıyla kazalar ön plana çıkmaya başlamıştır.⁴⁷

Sözlükte “taraf, cihet, yöre, kenar, bölge” anlamlarına gelen “nâhiye” kelimesinin Osmanlı devletinde ne zaman ortaya çıktığı net olarak bilinmemektedir. 15.

⁴⁵ Muzaffer Sencer, “Tanzimat’a Kadar Osmanlı Yönetim Sistemi”, *Amme İdaresi Dergisi* 17, sy. 2 (1984), 27-29.

⁴⁶ Ünal, *Osmanlı-Tarih*, 590-591.

⁴⁷ Tuncer Baykara, “Kaza”, *TDVİA*, c.25 (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınlar, 2012), 119-120.

yüzyılda taşra teşkilatında “livâ” adıyla çokça geçen askeri ve idari birimlerin alt bölümünü ifade etmektedir. Osmanlı idaresinde bazen yönetimi, bir coğrafi bölgeyi, bir çevreyi, bir yöreyi, ya da bir semti ifade etmek için de nahiyeler terimi kullanılmıştır. Tanzimat döneminde ise nahiyeler artık küçük idarî birimleri ifade etmiştir. Kazalar ve livalar idari ve coğrafi açıdan içerisinde çok sayıda köy, mezraa ve aşiret gruplarının bulunduğu bölgelere ayrılmakta ve bu bölgeler nahiyeler olarak adlandırılmaktaydı. Genellikle tahrir defterleri tımar sistemini denetlerken bir kazayı değil nahiyeyi dikkate alması ve kazaları nahiyeler gibi ifade etmesi kimi araştırmacıları kaza mı, nahiyeler mi şeklinde ikileme sürüklemiştir. Nahiyelerde Askeri gücü tımarlı sipahiler (serasker) tarafından temsil edilen ve sancak beyinin önderliğinde gerektiğinde sefere katılan sipahiler bulunmaktaydı. Bu bakımdan nahiyenin sefer zamanı sipahilerin kolayca toplanabileceği coğrafi bir bütünlük arz eden köylerden oluşmasına dikkat edilirdi. Kadıların idarî ve hukukî yetki sahası içine giren nahiyelerde bazen Kadı'nın isteği üzerine yardımcısı olan Nâib her türlü yönetimi devralarak, dirlik sipahileri ya da sancak beylerinin gönderdiği subaşları ile huzur ve güven ortamını sağlamaya çalışmaktaydı.⁴⁸

Köy veya küçük kasaba olarak bilinen karyenin çoğulu kur'adır.⁴⁹ Osmanlı devrinde sadece köy anlamında kullanılmıştır. Tahrir kayıtlarından elde edilen bilgilere göre bir köyde tek hane kalsa dahi orası köy sayılmaktadır. Herhangi bir sebepten dolayı nüfusu kalmayan, boşaltılmış köyler kayıtlara mezra olarak geçmekteydi.⁵⁰ İçerisindeki mezralarla dikkate alınan bu yerleşim biriminde genellikle köyün arazisinin boyutu bellidir. Selçuklu'dan Osmanlı'ya intikal eden bir sistem ve gelenek olarak köyler içerisinde bir köy kethüdası bulunur. Bu kethüda köyün gençlerine ön ayak olarak “gençlik ocağı” gibi etkinlik ortamları oluştururdu. Halk teşkilatı ise köy kethüdasının yönetimindeki “*yiğitbaşlılar*”dan oluşmaktaydı. Köylerde özellikle idari etkinliklerde imamlar oldukça büyük etki sahibiydi. Günümüzde var olan muhtarlıkların köylerde var oluşu ise Tanzimat yıllarına denk gelmektedir.⁵¹

⁴⁸ İlhan Şahin, “Nahiye”, *TDVİA*, c.32 (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınlar, 2006), 306-308.

⁴⁹ Develioğlu, *Osmanlıca-Türkçe*, 606.

⁵⁰ Ünal, *Osmanlı Tarih*, 384.

⁵¹ Kızılkaya ve Kalaycı, “Osmanlı Devleti'nin”, 369-372.

Kıbrıs Adası, adını en önemli yer altı zenginliklerinden olan bakır madeninden (cyprum / cuprum) alır.⁵² Akdeniz'in kuzeydoğusunda, Türkiye'nin Anadolu yarımadası güneyinde, Antalya ve Mersin körfezleri arasındaki Taşeli yöresine 70 km uzaklıktaki bu ada⁵³ Büyük Roma İmparatorluğu'nun 395'te ikiye ayrılışı ile Doğu Roma sınırları içinde kalmış, 395 yılından 1191 yılına kadar Bizans Devleti'nin eyaleti statüsünde varlığını sürdürmüştür. Geçmişte sık sık depremlerin yaşandığı Kıbrıs Adası 4. yüzyılın ortalarında imparator Konstantinopolis tarafından onarılmıştır. Bu dönemde Kıbrıs'ın merkezi olarak eski adı Salamis olan şehrin adı Kostantinia olarak değiştirilmiştir. Adanın, Efes Konsili'nde alınan kararla Ortodoks kilisesinin başpiskoposlukları tarafından yönetilmesine karşı çıkan İmparator I. Justinianos 536 yılında bu duruma bir son verip adayı beş ayrı bölgeye ayırarak merkezi idareye bağlamıştır. Müslümanların asırlarca mücadelesine sebep olan ve tarih boyunca birçok medeniyetlerin dikkat çeken bir yer olan Kıbrıs adası siyasi, askeri, ekonomik açıdan daima aktif bir bölge olmuştur.⁵⁴ Ada kendisine farklı zamanlarda sahip olan Tapınak Şövalyeleri, Luzinyan hanedanlığı, Cenevizliler, Memlukler ve Venediklilerden sonra Osmanlıların da ilgisini çekmeye başlamış ve 1488 yıllarında bu ilgi daha da artmıştır. Mısırın fethi ile işleri kolaylaşan Osmanlı devleti Leymosun, Tuzla, Girinye, Lefkoşa ve Magosa'yı topraklarına katmış, Anadolu'dan alınan asker ve mühimmat takviyesi ile Silifke limanı kullanılarak ada fethedilmiştir. (1570-1571). Adanın fethinden hemen sonra bir emin ve kâtip sorumluluğu ile adanın tüm gelir kaynakları tespit edilerek "Defter-i Mufassal-ı Kıbrıs" adını taşıyan bir deftere kaydedilmiştir. Daha sonra Ada gelirlerin bir kısmı padişah hassı bir kısmı da adanın fethinde görev alan askerlere dağıtılmıştır. Lefkoşa'nın Fetihden hemen sonra ilk Beylerbeyi'nin Muzaffer Paşa olduğu, merkezi Lefkoşa olan Kıbrıs beylerbeyliği kuruldu. Buna ek olarak adadaki yönetimin devamlılığı için sancakbeyi, kadı, müftü, defterdar, yeniçeri ağası ve üç dört bin asker adaya sevk edilerek, fetih sonrası politikasının bir parçası olan iskân ve imar burada da uygulanmak istenmiştir. Bunun için Anadolu'nun belirli bölgelerinden adaya göç ettirilmiştir. Devletin adada iskân politikasını uygulamasındaki amacı Kıbrıs'ta merkezi otoritesini güçlendirmek, Anadolu'da ise toprağa bağlı büyük sülaleden kaynaklı

⁵² Cevat Rüştü Gürsoy, "Kıbrıs", *TDVİA*, c.25 (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2002), 370-371.

⁵³ Cevat Rüştü Gürsoy, "Coğrafya Bakımından Türkiye ve Kıbrıs", *Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları* 36, sy.2, (1971): 41.

⁵⁴ Işın Demirkent, "Kıbrıs", *TDVİA*, c.25 (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2002), 371-374.

sorunları en aza indirmektir. Osmanlı devleti tarafından iskânı kolaylaştırmak için Anadolu, Rum, Karaman ve Dulkadir kadılarına gönderilen 21 Eylül 1571 tarihli iskân emrinde adayı cezbedici maddeler yer almıştır. Bu emirde adanın toprağının çok bereketli olduğu, iklimin ılıman olduğu, su sıkıntısının olmadığı, göç edenlerden 2 yıl öşür alınmayacağı, Anadolu'da topraksız olanların, mal mülk sıkıntısı yaşayanların, husumetli ailelerin adaya göç edebileceği ve hayvanlarının dahi adaya ihraç edilebileceği bildirilerek iskânı kolaylaştırmak istenmiştir. Ayrıca emirde: görevlilerin adaletli davranmaları, iki yıl vergi almamaları, adaya iskân edenlere gerekli yardımda bulunmaları da yer almıştır. Her ne sebeple ismini yazdırıpta gitmeyen olursa asılarak cezalandırılacağı da bildirilmiştir.⁵⁵ 1572'de yapılan kayıt işlemine göre Aksaray'dan 225, Beyşehir'den 262, Seydişehir'den, 202, Enduği'den 145, Develihisar'dan 197, Ürgüp'ten 64, Koçhisar'dan 88, Niğde'den 172, Bor'dan 69, Ilgın'dan 48, İshaklı'dan 87, Akşehir'den 130, Akdağ'dan 84, Bozok'tan 134 olmak üzere çoğunluğu köylerden oluşan 1.902 aile Kıbrıs adasına gönderilmek için kaydedilmiştir. 1574'de sürgün yazılanların adaya gidip gitmediğinin kontrol edilmesi adına yapılan denetlemelerde bazı ailelerin Kıbrıs'a gitmeyip, kasaba halkı veya köy halkı tarafından toplanan 100 akçe ile yerlerine başkalarının gönderildiği tespit edilmiştir. Kıbrıs'a kendi isteğiyle gitmek üzere ismini kaydettiren herkes en az iki kefil göstermek durumundaydı. 1581 tarihli bir belgeye göre adaya 12.000 hanenin nakledilmesi planlanırken 8.000 hanenin nakledildiği ortaya çıkmıştır.⁵⁶ 1581'den itibaren iskân edenlerin bir kısmı Anadolu'ya tekrar gelmeye çalışmıştır. Yani Kıbrıs'ın fethi ile yapılmak istenen iskân teşebbüsü ilk denemesinde çok fazla başarılı olamamıştır.⁵⁷ 17. Yüzyılda Girit ve Mora'da Venedikliler ile yapılan savaşlar beraberinde birçok problemi ortaya çıkarmıştır. Mali sıkıntılar, çekirge istilaları gibi afetler ticareti durma noktasına getirmiş, Kıbrıs'ın cazibesini yitirmesine sebep olmuştur. Yapılan göçler neticesinde nüfusu git gide azalan ada beylerbeyliğinin salyanesini bile veremeyecek duruma geldiğinden, 1670'de idaresi kaptan paşalığa eklenmiştir. Fakat bu da uzun sürmeyerek önce veziriazam hassı sonra divan-ı hümayuna bağlı muhassıllık haline gelmiştir. Tanzimat'ın ilanından sonra ise mutasarrıflık sayılarak Cezayir-i Bahr-ı Sefid'e bağlı bir sancak statüsüne getirilmiştir.

⁵⁵ Mehmet Akif Erdoğan, *Kıbrıs'ta Osmanlılar I* (Lefkoşa: Galeri Kültür Yayınları, 2008), 15-30.

⁵⁶ Cengiz Orhonlu, "Osmanlı Türklerinin Kıbrıs Adasına Yerleşmesi (1570-1580)", *Milletler Arası Birinci Kıbrıs Tetkikleri Kongresi (14-19 Nisan 1969)* 36, sy.2, (1971), 91-98.

⁵⁷ Erdoğan, *Kıbrıs'ta*, 15-30.

1868 de ise İstanbul'a bağlı bir mutasarrıflık olan Kıbrıs geçici olarak İngiliz hâkimiyetine bırakılıncaya kadar Çanakkale'ye bağlı kalmıştır.⁵⁸

Kıbrıs'ın fethinin ardından klasik toprak hukukundan ayrı tutulan Ada'da has ve sâlyâne bir arada uygulanmaya çalışılmıştır. Başta tamamen padişah hâssı kabul edilen Kıbrıs adası beylerbeyine, defterdara ve diğer mirlivalara has tayin edilmeyip bunun yerine onlara sâlyâne denilen maaşlar ve erzak ihtiyaçları için “cerâyê” denilen zahire (hububat) verilmiştir. Ada'nın fethi ile kurulan Kıbrıs beylerbeyliğinin ilk zamanlarda güçlenmesini sağlamak için Anadolu'dan bazı sancaklar buraya bağlanmıştır. Bu sancaklardan gelen yeniçeriler ve diğer askerlere tımarlar verilerek aynı zamanda tımar sistemi de uygulanmıştır. Dolayısıyla Kıbrıs eyaleti hem salyaneli kısmen de miri olarak idare edilmiştir. Salyaneli olarak idare edilen Girinye, Baf, Magosa, Lefkoşa sancakbeylerine senelik maaşlar verilmiştir. Adaya ilk atamalar 9 Eylül 1570'de hassa reislerinden Receb'in Baf sancağına, 15 Eylül 1570'de Kaid Mustafa'nın Girinye sancağına atanmasıyla başlamıştır. 1 Ağustos 1571'de Magosa'nın zapt edilmesiyle fiilen Osmanlı toprağı sayılan Kıbrıs'ın Beylerbeyliğine Sinan Paşa, Magosa sancakbeyliğine de Hamza Bey getirilmiştir. 1578-88 yıllarında Kıbrıs eyaleti içerisinde yer alan sancaklar dördü Anadolu'da (Alaiye, İçel, Tarsus, Sis) altısı Kıbrıs'ta (Lefkoşa, Girinye, Magosa, Baf, Tuzla ve Hirsofu) bulunmak üzere toplam 10 adettir. Buna rağmen 1570'den 1640'a kadar Kıbrıs Eyaleti 3 sancakbeyi tarafından idare edilmekte ve devletten oldukça yüklü maaş almaktaydılar.⁵⁹

Kıbrıs ele geçirildikten sonra kaydedilen miri topraklar has, zeamet ve tımar olarak gruplandırılmıştır. Miri toprakların mülkiyeti devlete, tasarruf hakkı ise “tapu resmi” ya da “tapu bedeli” olarak adlandırılan peşin kira bedeli karşılığında köylüye aitti. Has toprakları ise yıllık geliri 100 bin ve üzeri dirliklere verilen isimdir. Devlet hazinesinin asıl gelirini teşkil eden bu topraklar öşür ve diğer vergiler karşılığında eski sahiplerine bırakılarak ekip biçmelerine müsaade edilir ya da mukataa yoluyla işletildi. Köylülerden tahsil edilen en önemli vergi şüphesiz öşürdür. Her çeşit mahsulden belirli miktarda toplanan İslami bir vergi olan öşür, padişahın emriyle Kıbrıs'ta tüm reaya için

⁵⁸ Recep Dündar ve Mesut Aydın, *958 Numaralı Kıbrıs Tımar Yoklama Defteri (9 Cemâziye'l-Evvel 1241/20 Aralık 1825)* (Elazığ: Fırat Üniversitesi Basımevi, 2014), 4.

⁵⁹ Dündar, *Kıbrıs Beyler*, 85-91.

1/5 oranında sabitleştirilmiştir.⁶⁰ Zeamet senelik geliri 20.000 ile 99.999 akçeye kadar olan dirliğe denmektedir. Bu toprakların tasarrufu hazîne ve tımar defterdarlarına, zeamet kethüdalarına, alay beylerine, kale muhafızlarına, divan kâtiplerine, defterhane amirine, kapıcıbaşlarına, hazine amirine verilmekteydi. Tımar toprakları ise seneliği 20.000 akçeye kadar ulaşan arazinin bir süreliğine asker ve memurlara verildiği toprakları ifade etmektedir. Kıbrıs'ta tımar toprakları 1603 ve 1642 tarihli tımar defterlerinden elde edilen bilgilere göre, daha çok sipahi, yeniçeri ve muhafızların işletimindedir. Bunun dışında ada topraklarında çiftlik ve vakıf arazileri de yer almaktaydı. Çiftlikler genellikle zimmilerin elinde olup, Müslümanlar tarafından da işletilmekteydi. Kıbrıs adasında ne kadar vakıf arazisi bulunduğu ise tam olarak bilinmemektedir. Fakat fetihten itibaren ilk temellerin II. Selim (1524-1574), Lala Mustafa Paşa ve Cafer Paşa tarafından atıldığı bilinmektedir.⁶¹

Osmanlı devleti bir bölgeyi ele geçirdiğinde bu bölgede uygulayacağı her politikada bölge halkının fikrini de önemseyerek hareket etmiştir. Kıbrıs'ın fethinden sonra Osmanlı kanunlarını tercih eden yerli ahali birtakım vergilere tabi tutulmuştur. 1572 tarihli mufassal tahrir defterinden elde edilen bilgilere göre Lefkoşa, Magosa, Girinye nahiyelerinde dolaylı(vasitalı) vergi ödenirken, Hirsofu, Leymosun, Baf nahiyelerinde ise şehir gelirlerinin yanında kır karakterli vergilerde alınmıştır. Kıbrıs adasında reayadan alınan vergiler kısaca şunlardır:

Cizye, Şer'î bir vergi olan cizye/haraç Osmanlı devletinde gayrimüslim tebaanın erkeklerinden alınan baş vergisidir.⁶² Kıbrıs'ın fethinden sonra hazırlanan kanunnamelerle cizye vergisi gayrimüslim reayanın durumuna göre tahsil edilmekteydi. Durumu iyi olan reayadan (a'lâ) 100 akçe, durumu orta halli olan reayadan (evsât) 80 akçe, durumu kötü olan reayadan ise (ednâ) 60 akçe almaktaydı.

İспенç resmi, Tarihçesi Osmanlı öncesine uzanan ve genellikle gayrimüslim erkeklerden alınan örfî bir baş olan ispençe resmi'nin uygulanışı bölgelere göre

⁶⁰ Halil İnalcık, "Ottoman Policy and Administration in Cyprus After the Conquest" Milletler Arası Birinci Kıbrıs Tetkikleri Kongresi (14 – 19 Nisan 1969) *Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları* 1, sy.2 (1971), 59-79.

⁶¹ Dündar, *Kıbrıs Beyler*, 190-220.

⁶² Ünal, *Osmanlı Tarih*, 153.

uygulanışında ve miktarında farklılık gösterebilmektedir.⁶³ 1572 tarihli kanunnamede bu verginin miktarı Kıbrıs adası için 30 akçe olarak belirlenmiştir.⁶⁴

Bive resmi, sözlükte dul vergi mükellefi kadın⁶⁵ olarak geçen ve Hristiyan reayanın dul kadınlarından alınan vergidir. 1572 tarihli ilk tahrir kayıtlarına göre bu vergi oranı Kıbrıs'ta 6 akçe olarak belirlenmiştir.⁶⁶

Avarız resmi, Osmanlı devletinde gelir kaynakları içerisinde önemli bir yere sahip olan bu vergi halktan nakdî, aynî ya da hizmet olarak da tahsil edilebilmekteydi. 17. yüzyıla kadar sefer masraflarını karşılamak adına geçici olarak toplanan bu vergi 16. yüzyıl sonlarında Osmanlı maliyesinin çökmesi sebebiyle her yıl nakit olarak tahsil edilen devamlı bir vergi haline gelmiştir. Askeri zümreler hariç diğer tüm reayadan tahsil edilen bu vergi halkın durumu göz önüne alınarak hesaplanmaktaydı. İmparatorluğun her bölgesinde ölçütü farklılık arz eden bu vergide, bazı bölgelerde 10 hane 1 avarız hanesi olarak kabul edilirken bazı bölgelerde 20 hane 1 avarız hanesi olarak kabul edilmekteydi.⁶⁷ 1608 tarihli bir belgede Kıbrıs'a yerleşen Müslüman reayadan 5 neferin 1 avarızhane sayılarak 300 akçe tahsil edildiği bilinmektedir.⁶⁸

Nüzul resmi, hububat üzerine tahsil edilen avarız türü bu vergi⁶⁹ konuklar için hazırlanan yemek manasına gelmektedir. Sefere çıkan ordunun konakladığı menzillerdeki hububat ihtiyacını karşılaması ve bu hububatın nakledilmesi adına tahsil edilen nüzul vergisi başlangıçta geçici olarak alınsa da sonraları sürekli hale gelmiştir. 1579 tarihli bir hükümde Şark seferi için her 20 haneden 1 müd⁷⁰ zahire alınması, başka bir hükümde Kıbrıs'ta tahsil edilen 5 yük⁷¹ nüzul zahiresinin irsaliye olarak merkeze gönderilmesi istenmiştir.⁷²

Sürsat resmi, Osmanlı devletinde sefere çıkan ordunun yolu üzerindeki civar köylerden getirilen zahirelerin uygun fiyata satılması ile başlayan bu uygulama daha

⁶³ Ünal, *Osmanlı Tarih*, 352-353.

⁶⁴ Dündar, *Kıbrıs Beyler*, 258.

⁶⁵ Ünal, *Osmanlı Tarih*, 125.

⁶⁶ Dündar, *Kıbrıs Beyler*, 260.

⁶⁷ Ünal, *Osmanlı Tarih*, 63-64.

⁶⁸ Dündar, *Kıbrıs Beyler*, 261.

⁶⁹ Ünal, *Osmanlı Tarih*, 525.

⁷⁰ Müdd: Miktarı bölgelere göre değişen bir hububat ölçü birimidir. Bu ölçü Venediklilerle yapılan ticaretlerde benimsenmiştir. Hacmi 517 litredir. Resmi müdd 20 İstanbul kilesi yani 513,120 kg'dır. Bu konuda bk. Ünal, *Osmanlı Tarih*, 494.

⁷¹ Yük: yüz bin akçeye verilen isimdir. Bu konuda bk. Ünal, *Osmanlı Tarih*, 739.

⁷² Dündar, *Kıbrıs Beyler*, 262.

sonraları bir vergi olarak tahsil edilmeye başlanmıştır.⁷³ Örfî nitelikli bu vergi bazen aynı bazen nakdî olarak tahsil edilmektedir. Belirli bölgelerden kadılar tarafından toplanan bu vergi haneler dikkate alınarak tahsil edilmiştir. Buna göre 1 haneden yarım kile buğday 3 kile arpa alınmıştır. Ayrıca verginin alınmadığı yerler de kayda geçirilmiştir.⁷⁴

Çiftbozan resmi, Osmanlı devletinde zirai toprakların terkedilmesine dayalı bu vergide, bir reaya tasarruf ettiği araziyi herhangi bir sebeple 3 sene ekmeyip boş bırakırsa “sâhib-i arz” denilen vergi sipahi tarafından tahsil edilirdi. 16. yüzyılda bu resmin miktarı 300 akçeydi.⁷⁵ Toprağını terk eden köylü öncelikle tekrar yerine getirilmeye çalışılırdı. Ancak gideli 10 seneden fazla olmuş ise çift bozan resmi ödemek zorundaydı. 1594 yılında Mesarya nahiyesine bağlı Viça köyünden Kararie isimli şahsın firar ettiği daha sonra yakalanarak mahkemeye getirildiğinde 1 hafta içerisinde yerine döneceğinin sözünü vermesi şartıyla serbest bırakıldığı bilinmektedir. Kıbrıs eyaletinde bu verginin miktarı tam olarak bilinmemektedir.⁷⁶

Bâd-ı Hevâ resmi, resm-i arûs, cürm-i cinayet, resm-i tapu, niyâbet, yave vs.⁷⁷ olarak da adlandırılan bu vergi ne zaman tahsil edileceği belli olmadığından miktarında önceden bilinmemektedir. 1572 tarihli Kıbrıs tahrir defterinde bu vergi adet-i deştbanî, mahsul-i beytü'l-mal ve mal-ı gayip ve cürmü cinayet ve resm-i arûsâne ve tapu-yu zemin” başlıklarında toplanmıştır.⁷⁸

Resm-i Kirpas, Pamuktan (kirpas-ı penbe) veya ketenden (kirpas-ı keten) dokunan bez olan kirpas, yelken yapımında, yeniçerilerin gömlek ve astar yapımında kullanılmıştır.⁷⁹ Kıbrıs adasında daha çok mühimmat malzemesi olarak kullanılan kirpas’ın ihracatına dayalı zaman zaman yasaklar getirilmiştir.⁸⁰

Resm-i meyhane, Osmanlı topraklarında yaşayan gayrimüslimlerin şarap ihtiyaçları için gittikleri meyhanelerden alınan vergidir. Kıbrıs eyaletinde şarap üretimi oldukça fazla olduğundan buna paralel olarak meyhaneler de fazladır.⁸¹

⁷³ Ünal, *Osmanlı Tarih*, 631.

⁷⁴ DüNDAR, *Kıbrıs Beyler*, 263.

⁷⁵ Ünal, *Osmanlı Tarih*, 171.

⁷⁶ DüNDAR, *Kıbrıs Beyler*, 266.

⁷⁷ Ünal, *Osmanlı Tarih*, 76.

⁷⁸ DüNDAR, *Kıbrıs Beyler*, 267.

⁷⁹ Ünal, *Osmanlı Tarih*, 407.

⁸⁰ DüNDAR, *Kıbrıs Beyler*, 272.

⁸¹ DüNDAR, *Kıbrıs Beyler*, 275.

Bac-ı bazar ve ihtisab, pazarlarda satılan eşyaların miktarına göre alınan vergilere bac-ı bazar, bu gibi yerlerde esnafın hile yapıp yapmadığının denetlenmesine ise ihtisâb denmektedir. 1570 yılında Kıbrıs adasında 5'i şehir merkezinde 15'i kırsal kesimde olmak üzere 20 pazar yeri bulunmaktaydı.⁸²

Reayadan alınan bu vergiler dışında Kıbrıs eyaletinde şekerhane, debbağhâne, boyahane, değirmen ve sabunhane işletmeleri de bulunmaktaydı.⁸³ Bu işletmelerin ayrıntılarına çalışmanın 1. bölümünde yer verilecektir.

Mukataa, geliri kimseye dirlik olarak verilmeyip, doğrudan Divân-ı Hümayuna bırakılan vergi ve gelir kaynaklarına denilmektedir. Miri arazi rejiminin uygulandığı her yerde hükümet nakit para ihtiyacını karşılamak adına iktisadî iş çeşidi, ziraat, madenler gibi gelir kaynakları mukataa olarak işletmiştir.⁸⁴ 1570'de başlayıp 1571'de Kıbrıs adasının fethinin tamamlanmasından sonra hazırlanan mufassal tahrir defterinde padişah hassı sayılan Ada topraklarının mukataa yolu ile işletildiği görülmektedir.⁸⁵ Mukataa gelirleri her Osmanlı bütçesinde olduğu gibi Kıbrıs bütçelerinde de en önemli gelir kaynağı olarak karşımıza çıkmaktadır. Kıbrıs'ın ilk yılı bütçesinden elde edilen bilgilere göre mukataalar içerisinde en önemli pay köy topraklarının iltizam veya emanete verilmesi ile elde edilmiştir. Elde edilen bu meblağ 7 Ekim 1571- 7 Ekim 1572 yılı bütçesine göre 2.674.304 akçedir. Toplam geliri 7.293.954 akçe olan bu bütçenin mukataa gelirleri yüzde 36,6'lık bir orana sahiptir.⁸⁶ Bu rakam oldukça yüksektir ancak Ada'nın fethi ile uygulanmak istenen mukataa sisteminde zaman zaman sıkıntılar yaşanmıştır. Örneğin, Ada'nın ilk defterdarı Bâlî Çelebi 25 Recep 978 (23 Aralık 1570) tarihinde, henüz Magosa'nın alınıp adanın fethinin tamamlanmadığı bir tarihte, Lefkoşa'ya ulaşmıştır. Bâlî Çelebi'nin hazırladığı rapora göre, Lütü ve Tanrıverdi isimli iki kişiye 978 yılında boş araziler, gümrük idaresi, tahıl idaresi ve başka mukataa alanları verilmiştir. Ancak 23 Aralık 1570'de Bali Çelebi adaya atanınca bu mültezimlerden tüm malları için kefil istemiştir. Mültezimler kefil gösteremeyince Bâlî Çelebi bunu kabul etmemiştir. Bu esnada düşmanların Kıbrıs sularında görülmesi üzerine bu olay neticesizlikle sonuçlanmıştır. Yaşanan bir diğer sorun ise, İkinci defterdar Mehmet Çelebi'nin, 28 Rebîu'l-evvel 979 (20 Ağustos 1571) tarihinde göreve

⁸² Dündar, *Kıbrıs Beyler*, 276.

⁸³ Dündar, *Kıbrıs Beyler*, 260-278.

⁸⁴ Genç, "İltiz", 129-132.

⁸⁵ Dündar ve Aydın, *958 Numaralı Kıbrıs*, 5.

⁸⁶ Sahillioğlu, "Osmanlı İdaresinde Kıbrıs'ın", 11.

başlamadan sonra meydana gelir. Mehmet Çelebi'nin raporuna göre ise Kıbrıs mukataalarından sekiz seçkin mukataa dergâh-ı ali çavuşlarından Ali Çavuş ile Alay Beyi Bâlî'ye iltizama verilmesinden 8 ay sonra Lefkoşa Azepler ağası Mehmed Bey bu 8 seçkin mukataaya ve başka kalemlere daha fazla para teklif ederek mültezim olmak istemiştir. Bu talebi İstanbul'dan gelen cevapla kabul edilmiştir. Mehmed Bey bu mukataaları başkalarına ihaleye verdiği sırada defterdar Mehmed Çelebi tahsilata başlamıştır. Defterdar Mehmed Çelebi, Mehmed Bey'den vergi talebinde bulunması üzerine Lefkoşa Azepler ağası Mehmed Bey kendisinin mültezim olmadığını ancak 8 mukataa ve diğer kalemlerin kendisine teslim edilirse tekrar mültezim olacağını bildirmesi üzerine defterdar sadece 8 mukataanın Mehmed Bey'e verilmesini kabul etmişse de bir türlü uzlaşmamıştır. Defterdar Mehmed Çelebi diğer mukataaları zapt edenlerden tahsil etmeye çalışsa da istenilen oranda gelir elde edememiştir. Bu gibi sıkıntılara rağmen Kıbrıs'ın ilk yılı bütçesinde mukataa gelirleri oldukça yüksektir.⁸⁷ Çalışılan diğer bir bütçe olan 18 Mart – 14 Haziran 1608 tarihli bütçede ise mukataa gelirleri 2.230.142 akçedir. Toplam geliri 4.544.320 akçe olan bu bütçenin mukataa gelirleri yüzde 49,08 oranında gelir sağlamıştır.⁸⁸ 18 Ağustos - 27 Nisan 1599 tarihli bütçede ise mukataa gelirleri 5.382.094 akçedir. Bütçenin toplam geliri 11.526.682 akçe olarak düşünüldüğünde toplam gelir içerisinde yüzde 46,69'luk bir orana sahiptir.⁸⁹ H.993-994 (M.1585-1586) yıllarına ait bütçe defterinde ise mukataa geliri 5.274.666 toplam geliri 10.556.344 akçedir. Bu durumda toplam mukataa gelirleri toplam gelirin yüzde 49,96'sını oluşturmaktadır.⁹⁰ Bahsedilen bütçelerde de görüldüğü üzere Osmanlı bütçelerinde mukataa gelirlerinin payı oldukça yüksektir.

Kıbrıs ekonomisini ve maliye tarihini konu edinen oldukça muntazam eserler oluşturulmuştur. Örneğin, 1572 tarihli Kıbrıs Tahrir Defteri, Halil İnalçık, Mehmet Akif Erdoğan, Ronald Jennings ve Recep Dündar gibi araştırmacılarca ele alınarak oluşturulan kitap, makale veya tez ile defter sosyal ve ekonomik açılarından değerlendirilmiştir. "Ottoman Policy and Administration in Cyprus After the Conquest"

⁸⁷ Mehmet Demiryürek, H. İbrahim Cellatoğulları ve Deniz Arıcı, "H.994 (M.1586) Yılı Kıbrıs Ruznâmçesi (Bütçesi) Üzerine Bir İnceleme", *History Studies İternational Journal Of History* 9, sy.2 (2017), 89-90.

⁸⁸ Recep Dündar, "18 Mart – 14 Haziran 1608 Yılı Kıbrıs Eyaleti Bütçesi", *İnternational Periodical For The Languages, Literature And History of Turkish or Turki* 5/4 (2010): 1037.

⁸⁹ Kadir Arslanboğa ve Ahmet Arslantürk, "Osmanlı Yönetiminde Kıbrıs Adası'nın Ağustos 1598 ile Nisan 1599 Tarihleri Arasındaki Gelir ve Giderlerinin Tahlihi", *History Studies İternational Journal Of History* 6, sy.5 (2014): 16-19.

⁹⁰ Mehmet Demiryürek, H. İbrahim Cellatoğulları ve Deniz Arıcı, "H.994 (M.1586) Yılı Kıbrıs", 90-93.

adlı çalışmasıyla Halil İnalçık bahsi geçen tahrir defterini değerlendirerek bu alandaki ilk çalışmayı yapmıştır. Bu çalışmada Kıbrıs halkının fetihten önceki ve sonraki dönemde ödemekle sorumlu olduğu cizye, ispençe, öşür ve adet-i ağnam gibi vergileri incelemiştir. “The Nahiye of Tuzla at the end of XVI. Century” başlıklı çalışmasıyla Mehmet Akif Erdoğan Larnaka (Tuzla) nahiyesinin sosyal ve ekonomik yapısı ile nüfusunu ele almış ve Tuzla nahiyesinde üretilen ürünleri, bunların değerlerini ve nahiye halkının ödediği vergileri tablolar halinde sunmuştur. Jennings ise “Village Life in Cyprus at the time of the Ottoman Conquest” adlı kitabında Kıbrıs’tan tahsil edilen tüm vergileri inceleyerek tablolar halinde çalışmasında yer vermiştir.⁹¹ Jennings’in diğer bir çalışması “Christians and Muslims in Ottoman Cyprus and the Mediterranean World (1571-1640)” adlı kitabında ise Adadaki kadınlar, vakıf ve kamu refahı, askeri yapı, gayrimüslimler, adada yaşanan felaketler ve vebalar, gönülsüz iskânlar, kölelik ve köleler, şehirler ve kasabalar, batı kaynaklarına göre ekonomi ve Osmanlı kaynakları hakkında bilgi vermektedir. Bir başka çalışma olan “Kıbrıs Beylerbeyliği (1570-1670)” adlı doktora teziyle Recep Dünder söz konusu tahrir defterini çok detaylı olarak incelemiş ve tezinin dördüncü ve beşinci bölümlerini oluştururken tahrir defterinin verilerinden faydalanmıştır. Bu çalışmada ayrıca Reayadan alınan vergiler ayrıntısıyla değerlendirilmiş ve toprak yönetimi, zirai hayat, tarım, hayvancılık ve iktisadi hayat ele alınmıştır.⁹²

Osmanlı devletinin sosyal, ekonomik ve mali tarihine katkı sağlayan önemli kaynaklardan biride bütçe çalışmalarıdır. Osmanlı maliyesini anlamamıza yardımcı olan bu kaynaklar (Kıbrıs ruznamçe defterleri) üzerine oldukça önemli çalışmalar yapılmıştır. Bu alanda öncelikle Halil Sahillioğlu, yayınladığı 1571-1572 tarihli Kıbrıs bütçesi, Kıbrıs’ın Osmanlı dönemindeki ilk bütçesi olmasının yanı sıra, tam bir yılı kapsamı açısından son derece önemlidir. Bu yayın Kıbrıs ekonomisi ve maliye tarihi açısından alana büyük katkılar yapmaktadır. Çalışmada bütçenin özellikleri, görevliler, hazinenin gelir gider kaynakları hakkında bilgi verilmektedir.⁹³ Kıbrıs bütçesini konu alan diğer bir önemli kaynak, Recep Dünder’a aittir. 18 Mart 14 Haziran 1608 tarihlerini kapsayan, 3 aylık bu bütçede Kıbrıs’taki mukataalar gelirlerine göre coğrafi

⁹¹ Mehmet Demiryürek, H. İbrahim Cellatoğulları ve Deniz Arıcı, “H.994 (M.1586) Yılı Kıbrıs”, 87.

⁹² Dünder, *Kıbrıs Beyler*, 1-440.

⁹³ Sahillioğlu, *Osmanlı İdaresinde Kıbrıs’ın*”, 1-33.

dağılımı dikkate alınarak tablolar halinde belirtilmiştir.⁹⁴ Diğer bir kaynak Kadir Arslanboğa ile Ahmet Arslantürk'ün ortak çalışması, Kıbrıs adasının Ağustos 1598 ile Nisan 1599 tarih aralığını kapsayan gelir ve giderleridir. 8 ay 16 günlük süreci kapsayan bu çalışmada Kıbrıs adasındaki gelirler ve giderler başlıklar halinde tanıtılarak değerlendirilmiştir.⁹⁵ Çalışılan bir başka ruznamçe defteri Mehmet Demiryürek – Halil İbrahim Cellatoğulları – Deniz Arıcı'nın ortak çalışmış oldukları, 20 Aralık 1585 – 13 Ekim 1586 tarihli Kıbrıs bütçesi yaklaşık 10 aya tekabül etmektedir. Bu çalışmanın önemi Kıbrıs'ın ilk yılı bütçesinden sonra elde bulunan en eski Kıbrıs bütçe defteri olmasıdır. Çalışmada Kıbrıs'ın ekonomisi, kamu hesapları ve dönemin genel iktisadi yapısı hakkında önemli bilgiler verilmektedir. İçerik olarak çalışma Kıbrıs'ta mukataa uygulaması, mültezimler ve iltizam süreleri, bütçenin cizye kalemi, bütçe giderleri ve görevliler hakkında bilgi vermektedir.⁹⁶ Bahsedilen bu çalışmalar Kıbrıs ekonomisi ve maliye tarihine önemli ölçüde ışık tutan kıymetli çalışmalardır. Bir başka ruznamçe kaynağı olan ve Yüksek lisan tezi olarak ele aldığım bu çalışma ise H. 1 Rebû'1-evvel 1017 – 28 Şevval 1017 (15 Haziran 1608 – 4 Şubat 1609) tarih aralığını kapsayan 7 ay 28 günlük bütçe defteridir. Başbakanlık Osmanlı arşivinde Maliyeden Müdevver Defterler arasında yer alan “MAD.d” kodlu ve “04399” sıra nolu bu defter, dönemin beylerbeyi Cafer Paşa ve defterdarı Mustafa Efendi nezaretinde hazırlanmıştır. Siyakat yazısı ile yazılmış olan defter 48 sayfadan oluşmaktadır. “İcmal-i muhasebe-i varidat ve masârif-i hızâne-i amire...” şeklinde başlayan defter, anlaşılacağı üzere bir hesap özetidir. Bahsedilen bütçe defterinin icmal kısmının yer aldığı 5-11 sayfaları 2017 yılında Recep Dünder tarafından bir dergide makale olarak yayınlanmıştır. Fakat bu çalışma gelir ve giderlerin sadece genel başlıklar halinde sıralanmasından(icmal) ziyade 48 sayfalık defterin tamamını konu almakta olup, defterin ayrıntılı bir şekilde değerlendirilmesine yer vermektedir. Çalışma İçerisinde dönemin gelir kaynaklarından, bu kaynakların niteliklerinden ve meblağından bahseder. Ayrıca harcama alanlarının nitelikleri ve miktarının neler olduğu, hangi ay ve günlerde gelir gider işlemlerinin yapıldığı ve bütçede adı geçen görevliler, maaş zümreleri vs. hakkında bilgiler verir. Sadece gelir giderlerden oluşmayan bu bütçeler sayesinde dönemin ekonomisinin boyutlarını, hangi zümrelerin ve bireylerin ekonomide rol aldıklarını, devletin mali

⁹⁴ Dünder, “18 Mart – 14 Haziran 1608”, 1032-1048.

⁹⁵ Arslanboğa ve Arslantürk, “Osmanlı Yönetiminde”, 13-30.

⁹⁶ Mehmet Demiryürek, H. İbrahim Cellatoğulları ve Deniz Arıcı, “H.994 (M.1586) Yılı Kıbrıs”, 85-107.

sisteminin nasıl işlediği ve bunun topluma nasıl yansıdığı gibi birçok sorunun cevabını ortaya koyarak Osmanlı mali tarihine katkıda bulunmamızı sağlayacaktır. Ayrıca bu tez çalışması Recep Dündar'ın çalışmış olduğu bir diğer makale olan "18 Mart 1608 – 14 Haziran 1609" tarihli bütçenin devamı niteliğinde olduğu için neredeyse 1 yılı kapsamı bakımından oldukça önemlidir. Dolayısıyla çalışmanın bir bölümünde yaklaşık 1 yıllık bütçeyi ortaya koyması münasebetiyle her iki bütçenin verileri birlikte değerlendirilecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

15 HAZİRAN 1608 (1 REBÛ'L-EVVEL 1017) - 4 ŞUBAT 1609 (28 ŞEVVAL 1017) TARİHLİ KIBRIS EYALETİ BÜTÇESİNİN ÖZELLİKLERİ

1.1. BÜTÇE DEFTERİN TANITIMI

Çalışma konumuz olan bu bütçe defteri Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde Maliyeden Müdevver Defterler katalogunda yer almaktadır. “MAD.d” kodlu ve “04399” sıra numaralı bu defter dönemin beylerbeyi Cafer Paşa ve hazine defterdarı Mustafa Efendi'nin sorumluluğunda hazırlanmıştır. Kıbrıs'ın 15 Haziran 1608 (1 Rebû'l-evvel sene 1017) ile 4 Şubat 1609 (28 Şevvâl sene 1017) tarihli bütçesini ortaya koyan defter “İcmâl-i muhasebe-i vâridât ve masârîf-ı hızâne-i amire-i cezire-i Kıbrıs der zaman-ı nezaret-i Cafer Paşa dâme ikbâlûhu mirmiran-ı cezire-i mezbûre ve be-ma'rifet-i Mustafa Efendi dâme uluvvuhü defterdar-ı hızâne-i mezbûre an gurre Rebû'l-evvel sene seba aşere ve elf ile 28 Şevvâl-ül mükerrerrem sene-i minhü” başlığı ile başlamakta olup, anlaşılacağı üzere 7 ay 28 günlük süreçte elde edilen gelirlerin ve yapılan harcamaların niteliklerine ve miktarlarına hesap özeti şeklinde yer vermektedir. Defter 42x15 ebadında olup toplamda 48 sayfadır. Ancak defterin 1-5, 11-15, 45-48 sayfaları boştur. Siyakat yazısı ile yazılmış olan bütçe defterinin rakamları hem siyakat yazısı ile hem de rakamlar ile kaleme alınmıştır.

1.2. BÜTÇE DEFTERİNİN BÖLÜMLERİ

15 Haziran 1608 (1 Rebû'l-evvel 1017) ile 4 Şubat 1609 (28 Şevval 1017) Tarihli bütçe defterinin ana bölümleri îrâd, masraf ve irsâliyedir. “İcmâl-i muhasebe-i vâridât ve masârîf-i hızâne-i amire-i cezire-i Kıbrıs ...” başlığı ile başlayan bu defterin ilk sayfalarında gelirleri gruplandırarak ifade etmek için “Ani'l-mukâta'ât”, “an-emvâl-i müteferrika” ve “tefâvüt” başlıklarına yer verilmiştir. Bütçenin gider kalemlerini

gruplandırmak için ise “vuz’a min zâlîke” başlığına yer verilmiştir.⁹⁷ Osmanlı Devleti bütçelerinde genel olarak gelirler “asl-ı mâl” adı altında toplanır. Giderler ise “bundan” anlamına gelen “minhü” ya da “bundan çıkarıldı” anlamına gelen vuz’a min zâlîke adı altında kaydedilir. Gelir ve gider hesaplamalarından sonra gelir fazlası irsaliye adı altında merkeze gönderilerek “artık” anlamına gelen “el-baki” diye kaydedilirdi.

Eyaletler bazen gelir fazlası elde edebildiği gibi bazı eyaletlerde bu pek mümkün olmamakta ve hatta bütçeleri açık vermekteydi. Böyle bir durumda İstanbul’dan ya da civar eyaletlerden gönderilen gelir fazlaları ile bu açık kapatılmaya çalışılırdı. Mesela açık veren eyaletlerden birisi Bağdat’ta çok sayıda isyan, Arap aşiretlerinin başına buyruk hareketleri ve İran’dan gelen saldırılar bu eyaleti yıpratmakta ve çok sayıda asker bulundurulmasını zorunlu hale getirmekteydi. Dolayısıyla çok sayıda askerin, fazladan gider anlamına geldiği bu gibi eyaletlerde doğal olarak bütçe açık verir ve takviye yapılması beklenirdi.⁹⁸

1.3. BÜTÇENİN SORUMLULARI

Osmanlı devletinin genel bütçesi sadrazam ve baş defterdarın sorumluluğunda hazırlanırken, eyalet bütçeleri bir beylerbeyi ve bir de hazine defterdarının mesuliyetindedir. Bu sorumluluk çerçevesinde tespit edilen gelir kalemlerinin ve harcamaların sınırı belirlenerek bir süre aynı seviyede kalması gerekmektedir. Yani sorumlular gelir-giderlerde yapılan her değişikliğin izahatını vermekle yükümlüdürler. Gelirin az olması veya gelirden harcama yapılması elbette bir kusur olarak görülse de bu bir şekilde izah edilebilirdi. Asıl sorun gelirin fazla olması, gelir fazlalığı padişahı memnun eder, hazineyi kuvvetlendirir. Fakat bu gelirin nereden sağlandığı önemlidir. Eğer keyfi vergilerle sağlanan bir gelirse ve halkı yoruyorsa bu padişaha, devlete, topluma yapılan bir iyilik değil zulümdür. Veya aynı yollarla gelir hazineye bile ulaştırmadan vali veya defterdarın gazabına uğrayabilir. Bu gibi durumların önüne geçmek için uygun görülen vakitlerde ortalama 30 yılda bir sayımlar yapılmaktaydı.⁹⁹ 15 Haziran 1608 – 4 Şubat 1609 tarihli bu çalışmamın öncesinde çalışılan Kıbrıs bütçeleri tarihi sırasına göre aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

⁹⁷ Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), MAD.d., 04399.

⁹⁸ Sahillioğlu, Osmanlı İdaresinde Kıbrıs’ın”, 5-6.

⁹⁹ Dündar, “18 Mart – 14 Haziran 1608”, 1036.

Tablo 1.1 : Kıbrıs'ın Çalışılan Bütçeleri ve 15 Haziran 1608 - 4 Şubat 1609 Tarihli Bütçenin Yılı ve Süresi

Bütçenin yılı		Bütçenin süresi
1	1571-1572	1 yıl
2	16 Aralık 1585 – 13 Ekim 1586	10 ay
3	18 Ağustos 1598 – 27 Nisan 1599	8 ay 16 gün
4	18 Mart 1608 - 14 Haziran 1608	3 ay
5	15 Haziran 1608 - 4 Şubat 1609	7 ay 28 gün

Halil Sahillioğlu'ndan sonra çalışılan diğer üç bütçe ve bu çalışmada incelenen 15 Haziran 1608 – 4 Şubat 1609 tarihli bütçe tam olarak 1 yılı kapsamamaktadır. Bunun sebebi beylerbeyi veya defterdarın görev sürelerinin 1 yılı bulmadığı durumlarda ve görevden ayrıldıklarında yaptıkları tahsilat ve harcamaların dökümünü özet olarak hazırlamasıdır. Yani aslında Osmanlı bütçeleri beylerbeyi ve defterdarın görev sürelerinin hesap özeti niteliğinde olduğu için bu bütçeler modern bütçe özelliğini taşımazlar.¹⁰⁰

1.4. BÜTÇENİN GELİR KAYNAKLARI VE GİDER FASILLARI

15 Haziran 1608 - 4 Şubat 1609 tarihli defteri ele alan bu çalışmada adanın “asl-ı mâl” başlığı altında birleştirilen üç çeşit geliri bulunmaktadır. Bunlardan birincisi 4.826.263 akçe olan çeşitli mukataa gelirleri, ikincisi 5.511.432 akçe olan müteferrik gelirler ve üçüncüsü kur farkından doğan 16.456 akçe “tefâvüt” akçesidir. Gider kalemleri ise mevâcib (maaşlar), salyâne (görevlilere yapılan yıllık ödeme), cerâyeye (görevlilere erzak şeklinde ödenen ücret), ihrâcât (mahallinde yapılan harcamalar) ve irsâliye (gelir fazlasının merkez hazineye gönderilişi) dir. Bütün bu gelir-gider işlemlerinden sonra geriye kalan miktar “sıhh’ul baki” başlığı altında toplanarak irsâliye kategorisinde merkez hazinesine gönderilmiştir.

Tablo 1.2 : 15 Haziran 1608 - 4 Şubat 1609 Tarihli Kıbrıs Adası Bütçesinin Genel Gelir-Gider Tablosu

Gelirler	Mukataa Gelirleri	4.826.263	Toplam Gelir 10.354.152
	Müteferrik Gelirler	5.511.432	
	Tefâvüt-i nükûd	16.456	
Giderler	Sâlyâne - Cerâyeye	1.600.853	Toplam Gider 4.592.556
	Mevâcib - Vezâif	2.310.521	
	ihrâcât	681.182	
Kalan	İrsâliye	4.387.371 + 1.374.225	5.761.596

¹⁰⁰ Sahillioğlu, “Osmanlı İdaresinde Kıbrıs'ın”, s.8.

1.4.1. Mukataa Gelirleri

Osmanlı bütçesi başlıca üç ana kategoriden oluşur. Bunlar: Emlak ve arazi işletme yetkisine hak kazanan sahip müslüman ve gayrimüslim reayanın ödediği avarız-nüzul vergileri, gayrimüslim erkeklerinden alınan cizye ve mukataadır. Mukataa uygulaması “mukataaya vermek”, “mukataaya almak” ya da sadece “mukataa” şeklinde kullanılarak devlete ait bir takım vergilerin iltizama verilmesi kastedilmiştir. Değişik vergi ve resimlerden oluşan mukataaların hazineye sağladığı gelir birkaç yüz akçe olabildiği gibi 10-20 milyon akçeye kadar ulaşabilmekteydi.¹⁰¹

Mukataaların idaresinde 2 yöntem kullanılmıştır. Bunlardan birincisi emanet yöntemidir. Bu yöntemde “emin” denilen ve devlet tarafından tayin edilen görevliler mukataayı işleterek ve yaptığı işin karşılığında ücret alırdı. Diğer yöntem olan iltizam ise özel bir şahsın devlete ait herhangi bir geliri belirli bir meblağ karşılığında bir süre için kiralamasıdır. Bu işi yapan kişiye “mültezim” denir. Bu sistem sayesinde devlet, vergi toplama işini malî bir bürokrasiye ve masrafa ihtiyaç duymadan halletmiş olurdu.¹⁰²

Bu çalışmada kullanılan 15 Haziran 1608 - 4 Şubat 1609 tarihli bütçe defterinin dönem aralığı 7 ay 28 gündür. Söz konusu bütçe defterinde gelirlerin toplam miktarı 10.354.152 akçe olup bu miktarın 4.826.263 akçesi iltizam veya emanet yöntemi ile işletilen mukataa gelirlerine aittir. Toplam 15 mukataadan tahsil edilen bu rakamın 2.518.490 akçesi 1017 öncesi yıllara ait olup, 2.667.473 akçesi 1017 yılına aittir. Bu durumda mukataa gelirinin diğer gelirler içerisindeki oranı yüzde 46,61'e tekabül etmektedir.

¹⁰¹ Genç, “”mukat” 129.

¹⁰² Ünal, *Osmanlı Tarih*, 345-346.

Tablo 1.3 : Mukataa Kalemleri ve Gelirlerinin Genel Tablosu

Mukataanın Adı Mukataa Bölgesi	Ödemenin Ait Olduğu Yıl ve Miktarı(Akçe)			Tahsil Olunan Toplam Gelir (Akçe)	Mukataa Gelirleri içerisindeki Oranı %
	1017 Öncesi		1017 Yılı		
	Yılı	Miktarı			
Memleha ve Gümrük-i İskelehâ- i cezire-i Kıbrıs ma'a hâshâ-i nahiye-i Leymosun ve Tevâbi'hâ	-	-	1.811.202	1.811.202	37.53
Hâshâ-i Nahiye-i Mesarya ve Tevâbi'hâ	-	-	199.007	199.007	4.12
Hâshâ-i Nahiye-i Evdim	1016	200.685	33.897	234.581	4.86
Debbağhânehâ ma'a Kahvehanehâ-i Cezire-i Kıbrıs	1015	6.195	98.926	105.121	2.18
İhtisâb ve Bac-ı Ebvâb-ı Kal' a-i Lefkoşa ve Tevâbi'hâ	-	-	30.541	30.541	0.63
Mukataa-i Hâshâ Leymosun	1015	619	-	619	0.01
Mukataa-i Nefs Pendaya	1016	6.300	7.200	13.500	0,28
Karye-i Kondemeno (Kondemenos) tabi-i Nahiye-i Omorfa	-	-	1.300	1.300	0,03
Sükkerhane-i Piskopu ve Koloş	1015	295.411	602.531	897.942	18.61
Sükkerhane-i Kukla ve Tevâbi'hâ	Sinin-i maziye	305.362	30.000	330.362	6.85
Hâshâ-i Mukataa Hirsofu ve Tevâbi'hâ	... - 1016	178.472 + 139.416	-	317.888	6,59
Hâshâ-i Nahiye Baf	-	79.670	109.797	189.467	3,93
Mukataa-yı Şem'hânehâ ve Patrikiye-i Cezire-i Kıbrıs	-	-	112.100 (Şem'hâneha) 179.360 (Patrikiye)	291.460	6.04
Mukataa-i Hâshâ-i Nahiye-i Lefke ve Tevâbi'hâ	-	-	277.500	277.500	5.75
Mukataa-i Karye-i Lapta tabi-i Nahiye-i Girinye	-	-	55.079	55.079	1.14
Toplam 4.826.263					

1. Memlehâ ve Gümrük-i İskelehâ-i Cezire-i Kıbrıs ma'a Mukataa-i Leymosun ve Tevâbi'hâ. Bu mukataa Kıbrıs adasındaki memleha (tuz ocakları), gümrük-i iskelehâ (iskele vergileri) ve Leymosun nahiyesi ile buraya bağlı yerlerin mukataalarından elde edilen gelirlerdir.

Eski çağlardan beri meşhur olan Kıbrıs tuzu ve 15. ve 16. yüzyılda adanın en önemli gelir kaynaklarından birisiydi. Osmanlı dönemi Kıbrıs'ta Tuz ocaklarının bulunduğu

bölgeler, Baf, Larnaka, Leymosun dur.¹⁰³ Bahsedilen mukataalardan 1.811.202 akçe gelir elde edilmiştir. Bu miktar bütçenin diğer mukataa gelirleri arasında yüzde 37,53'lük oldukça büyük bir orana sahiptir.

2. Hâshâ-i Nahiye-i Mesarya ve Tevâbi'hâ. Bu mukataa Mesarya nahiyesi hasları ve buraya bağlı diğer yerlerin mukataalarından elde edilen gelirdir.

Mesarya nahiyesi ile ilgili Prof. Dr. Mehmet Demiryürek ele almış olduğu "1 Numaralı Kıbrıs Mukataa Defterine Göre Kıbrıs'ta Mukataa Uygulaması (Mesarya Kazası)" başlıklı çalışmada, Mesarya nahiyesinde mukataa uygulamasından, mültezimlerden, kefillerden, iltizam bedelinden ve taksitler halinde ödenen iltizam bedellerinden yapılan harcamalar hakkında önemli bilgiler vermektedir.¹⁰⁴

Has, yıllık geliri 100 bin akçe ve yukarısı olan dirliklere verilen isimdir. Devlet hazinesinin asıl gelirini teşkil eden padişah haslarına "havâss-ı hümayun" denmektedir.¹⁰⁵ Kıbrıs'ın fethinin ardından Ada'da has ve sâlyâne bir arada uygulanmaya çalışılmıştır. Başta tamamen padişah hâssı kabul edilen Kıbrıs adası beylerbeyine, defterdara ve diğer mirlivalara tayin edilmeyip bunun yerine onlara "sâlyâne" ve erzak ihtiyaçları için "cerâye" verilmiştir.¹⁰⁶

15 Haziran 1608 - 4 Şubat 1609 tarihli bütçede Mesarya nahiyesi ve buraya bağlı yerlerin mukataasından elde edilen gelir 199.007 akçedir. Bu miktar mukataa gelirleri içerisinde yüzde 4,12'lik bir orana sahiptir. Bahsedilen has mukataalarının ayrıntılı bilgileri çalışmanın 2. bölümünde yer alacaktır.

3. Hâshâ-i Nahiye-i Evdim. Evdim nahiyesi haslarından elde edilen bu mukataa geliri 1016 yılından kalma 200.685 akçe ve 1017 yılı 33.897 akçe olmak üzere toplamda 234.581 akçedir. Bu miktar, mukataa gelirleri içerisinde yüzde 4,86'lık bir orana sahiptir.

¹⁰³ Erdoğan, *Kıbrıs'ta*, 273-285.

¹⁰⁴ Demiryürek, Mehmet. "1 Numaralı Kıbrıs Mukataa Defterine Göre Kıbrıs Adasında Mukataa Uygulaması (Mesarya Kazası)" *Tarihte Kıbrıs*, Ed. Osman Köse, (Bursa: Reklam Organizasyon Matbaacılık, 2017), 141-152.

¹⁰⁵ Ünal, *Osmanlı Tarih*, 301.

¹⁰⁶ Erdoğan, *Kıbrıs'ta*, 15-30.

4. Mukataa-i Debbağhâneha-i Cezire-i Kıbrıs ma'a Kahvehane. Kıbrıs adasındaki Debbağhâne (deri atölyeleri) ve Kahvehane mukataalarından elde edilen bu gelir 1015 yılından kalan 6.195 akçe ile 1017 yılında ödenen 98.926 akçe olup, toplamda 105.121 akçedir. Bu mukataanın mukataa gelirleri içerisindeki payı yüzde 2,86'dır.¹⁰⁷ Bu kalemin gelirlerini oluşturan diğer bir gelir kahvehane mukataasından elde edilmiştir.

Kıbrıs adasında kahvehane ile ilgili yapılan çalışmalarda kahve ve kahvehanenin hangi tarihte adada varlık gösterdiği net olmamakla birlikte, elde edilen bilgiler bizi 1594'e kadar geriye götürmekteydi. Ancak son yapılan bir çalışmada kahve ve kahvehanenin 1585 yılında Kıbrıs'ta var olduğunu ortaya koymuştur.¹⁰⁸ İşletimi genellikle zengin Müslümanlar ve askerlerin elinde olan kahvehanelerde sık sık kavga çıkması, ibadetlerden alıkoyması, yeniçerilerin dedikodu yapması, öğrencilerin ve suhtelerin devlet aleyhine tahrik edilmesi, şarap satılması, kahvelerin genellikle tütünle içilmesi ve bunun yangınlara yol açması gibi sebeplerle zaman zaman yasaklar getirilmekte ve kapatılmaktaydı. Ancak bu yasaklamalara rağmen kahvehaneler ilginç bir şekilde sayıları artarak yeniden açılıyordu.¹⁰⁹

5. İhtisâb ve Bac-ı Ebvâb-ı Kal'a-i Lefkoşa. Lefkoşa kalesindeki ticari denetimin sağlanması ve kale kapılarının açılıp kapanması işi ile ilgili bu mukataalardan elde edilen gelir 30.541 akçedir. Bu meblağ mukataa gelirleri arasında yüzde 0,63 lük bir orana sahiptir.

İhtisâb kelime olarak hesap sorma, hesaba çekme anlamına gelir.¹¹⁰ İhtisâb vergisi kale içerisinde genel olarak ticari faaliyetleri denetlemekle görevli muhtesiplerin, görevlerine karşılık esnaf ve zanaatkârlardan tahsil ettiği vergidir. İhtisâb vergisinin ayrıca tüccar ve esnafın maddi durumlarına, bölgenin usul ve özel durumuna göre onları sıkıntıya

¹⁰⁷ Osmanlı devletinin iktisadî üretiminde ilk sıralarda yer alan deri sanayisine devletin her bölgesinde rastlamak mümkündür. Bir debbağhâne atölyesinin kurulması için öncelikle suyu bol bir bölge temin edilmesi gerekmektedir. Göl, dere, çay veya bir kuyunun bulunduğu yerde de debbağhâne vücuda getirilebilirdi. Fakat debbağhânelerin şehir girişlerinde inşa edilmesi, içme suyunu bozduğu ve kötü koku yaydığı için yasaktı. Bu yasağı dikkate almadan kurulan debbağhâneler derhal kapatılarak şehir çıkışlarına taşınmaktaydı. Bkz. Zeki Tekin, "İstanbul Debbağhâneleri", Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi, sy.8 (1997): 349-351.

¹⁰⁸ Mehmet Demiryürek, H. İbrahim Cellatoğulları ve Deniz Arıcı, "H.994 (M.1586) Yılı Kıbrıs", 105.

¹⁰⁹ Erdoğan, *Kıbrıs'ta*, 154-162.

¹¹⁰ Ünal, *Osmanlı Tarih*, 342.

sokmayacak şekilde alınmasına dikkat edilirdi.¹¹¹ “Bac-ı ebvâb” ise açılıp-kapanan kapıların vergisi demektir.¹¹² Lefkoşa’nın Baf, Girinye ve Mağusa kapısı olmak üzere 3 kapısı vardır.¹¹³

6. Mukataa-i Hâshâ-i Leymosun. Bu mukataa geliri Leymosun haslarından elde edilmiştir. Mukataadan elde edilen 619 akçelik meblağ 1015 yılından kalmakta olup, mukataa gelirleri arasındaki yüzde 0,01 oranına sahiptir.

7. Mukataa-i Nefs-i Pendaya. Osmanlı devletinde kasaba ve şehir merkezlerine “nefs” denmektedir.¹¹⁴ Pendaya mukataadan 13.500 akçe gelir elde edilmiştir. Elde edilen bu gelirin 6.300 akçesi 1016 yılından kalma olup, 7.200 akçesi ise 1017 yılına aittir. Bu meblağın mukataa gelirleri arasındaki payı yüzde 0,28’dir.

8. Mukataa-i Karye-i Kondemeno (Kondemenos) Tabi-i Omorfa. Omorfa nahiyesine bağlı Kondemenos köyü mukataasının geliri 1.300 akçedir. Bu meblağın mukataa gelirleri arasındaki payı yüzde 0,03 dür.

9. Mukataa-i Sükkerhânehâ-i Piskopu ve Koloş. Piskopu ve Koloş’ta bulunan sükkerhane (şekerhanelerin) mukataalarından oluşan bu mukataa geliri toplamda 897.942 akçedir. Bu meblağın 295.411 akçesi 1015 yılından kalan, 602.531 akçesi ise 1017 yılına aittir. Bu meblağın mukataa gelirleri arasındaki oranı yüzde 18,6 dır.

Kıbrıs 1291 de Akka’nın Müslümanların eline geçmesinden sonra, Luzinyanlara geçmiştir. Kıbrıs şekeri Luzinyanlar döneminde gayet temiz ve beyazdı. Luzinyanlardan sonra Venediklilere geçen şeker üretimi daha sonra Kıbrıs’ın fethiyle Osmanlılar tarafından üretilmeye ve tüketilmeye başlamıştır. Kıbrıs’ın ilk yılı bütçesi ve mahkeme kayıtlarından elde edilen bilgilere göre şeker üretimi Baf ve Leymosun, Piskopu, Koloş, Kukla, Lefke ve Hırsofuda da üretilmekteydi. Şeker üretiminin yapıldığı bu Şekerhanelerde Osmanlı döneminde 16. yüzyıl sonlarında Venedikler zamanından beri uygulanan kanunlar gereğince çift sahibi olanlar senede yirmi beş gün, çift siz olanlar ise ellışer gün çalışmak zorundaydılar. İzinsiz ihracatına müsaade edilmeyen şeker

¹¹¹ İbrahim Erdoğan, “Osmanlı İktisadi Düzeninde İhtisâb Müessesesi ve Muhtesiblik Üzerine Bir Değerlendirme”, *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, sy.11 (2000): 132

¹¹² Develioğlu, *Osmanlıca-Türkçe*, 228

¹¹³ Mehmet Akif Erdoğan, *Kıbrıs Notları*, (İstanbul: Er Yayınları, 2017), 19.

¹¹⁴ Ünal, *Osmanlı Tarih*, 514.

kanunlar gereği Anadolu'ya götürülmek zorundaydı. Bu işten ise Kıbrıs beylerbeyi, hazine defterdarı, yeniçeri ağası, sancak beyleri ve dergâh çavuşları sorumluydular. Ancak zamanla çavuşlar ve Kıbrıs'ta görevli diğer memurlar mukataa usulü ile işletilen miri şekerhanelerin mallarına el koymaya ve şekerhane hizmetlilerini kendi menfaatlerinde kullanmaya başladılar. Bu sebepten dolayı zara uğrayan şekerhaneler devlet tarafından korunmak istense zamanla önemini yitirerek azalmaya başlamıştır. Baf ve Tuzla (salinas) iskelelerinden yüklemesi yapılan şekerler Silifke iskelesi kullanılarak tutanaklarla (temessük ve hüccet) İstanbul'a gönderilmekteydi.¹¹⁵

10. Mukataa-i Sükkerhane-i Karye-i Kukla ve Tevâbi'hâ. Kukla köyü ve buraya bağlı yerlerin şekerhanelerinin mukataasından elde edilen gelirin 305.362 akçesi tarihi belirtilmeyen önceki yıllara, 30.000 akçesi ise 1017 yılına aittir. Toplamda bu mukataadan 330.362 akçe gelir elde edilmiştir. Bu meblağın mukataa gelirleri arasındaki oranı yüzde 6,85'tir.

11. Mukataa-i Hâshâ-i Hirsofu ve Tevâbi'hâ. Hirsofu ve buraya bağlı diğer yerlerin haslarından oluşan bu mukataa geliri tarihi bildirilmemekle beraber önceki yıllardan kalma 139.416 akçe ve 1016 yılından kalma 178.472 akçe olmak üzere toplamda 317.888 akçedir. Bu gelir mukataalar arasında yüzde 6,59'luk bir orana sahiptir.

12. Mukataa-i Hâshâ-i Nahiye-i Baf ve Tevâbi'hâ. Bu mukataa Baf nahiyesi ve buraya bağlı yerlerin haslarından oluşmaktadır. Bu mukataanın geliri önceki yıllardan kalan 79.670 akçe ile 1017 yılında eklenen 109.797 akçe olmak üzere toplam 189.467 akçedir. Bu meblağın mukataa gelirlerindeki oranı yüzde 3,93 tür.

13. Mukataa-i Şem'hâneha ma'a Patrikiye-i cezire-i Kıbrıs. Kıbrıs adasındaki Şem'hâneha (mumhaneler) ve patriklik mukataalarından tahsil olunan bu gelirin 112.100 akçesi şem'hâneha mukataasından, 179.360 akçesi patrikiye mukataasından elde edilmekte olup, toplamda 291.460 akçedir. Bu meblağın mukataa gelirlerindeki oranı yüzde 6,04 tür.

Mum eskiden önemli bir aydınlatma aracı idi. Bu yüzden her şehir ve kasabada mum imalathaneleri bulunmaktaydı. Şem Arapça mum demek olduğundan mum imal

¹¹⁵ Erdoğan, *Kıbrıs'ta*, 267-272.

edilen bu atölyelere şem'hane denirdi. Mukataa olarak işletilen şemhanelerden devlet önemli ölçüde gelir elde etmekteydi.¹¹⁶

14. Mukataa-i Hâshâ-i Nahiye-i Lefke ve Tevâbi'hâ. Lefke nahiyesi ve buraya bağlı diğer yerlerin haslarından oluşan bu mukataa bütçeye 277.500 akçe gelir sağlamıştır. Bu gelirin mukataa gelirleri içerisindeki oranı yüzde 5,75'tir.

15. Mukataa-i Karye-i Lapta Tabi-i Nahiye-i Girinye. Girinye nahiyesine bağlı Lapta köyünün mukataasından elde edilen bu mukataa geliri 55.079 akçedir. Bu gelirin mukataa gelirleri içerisindeki oranı yüzde 1,14 tür.

Tablo 1.4 : Mukataa Gelirlerinin Bütçelere Göre Dağılımı

	Bütçe tarih aralığı	Bütçenin süresi	Mukataa geliri miktarı
1	1571-1572	1 yıl	2.674.304
2	16 Aralık 1585 – 13 Ekim 1586	10 ay	5.274.666
3	18 Ağustos 1598 - 27 Nisan 1599	8 ay 16 gün	5.382.094
4	18 Mart – 14 Haziran 1608	3 ay	2.230.142
5	15 Haziran 1608 - 4 Şubat 1609	7 ay 28 gün	4.826.263

Şimdiye kadar çalışılmış diğer Kıbrıs bütçelerini süreleriyle de dikkate alarak kıyas yapacak olursak Kıbrıs'ın ilk yılı bütçesi 1 yıllık bir süreci kapsamına rağmen kendisinden 2 ay daha az süreyi kapsayan 16 Aralık 1585 - 13 Ekim 1586 tarihli bütçenin mukataa gelirlerinden 2.046.838 akçe daha azdır. 1. Bütçenin 2. Bütçeden daha az olmasının sebepleri: Kıbrıs'ın savaş sonrası bir süreç geçirmesi, mukataa uygulamasının henüz sistemli hale gelmeyişi, idarecilerin ve halkın adaya adaptasyon sürecinden geçiyor olması ve mukataaları iltizama tutacak zenginlerin ada ile yeterince ilgilenmemesi gibi sebeplerden kaynaklandığı düşünülmektedir.¹¹⁷ 2. Bütçenin 3. bütçeden 1 ay 14 gün daha fazla olmasına rağmen mukataa gelirlerinde 107.428 akçelik düşüş görülmektedir. Bu düşüşün sebebi mukataa alanlarının azalması ya da ödemelerindeki aksaklıklar olabilir. 3. Bütçenin 4. Bütçeden 5 ay 16 gün fazla olması 3.151.952 akçelik bir fazlalığı getirmiştir. 4. Bütçenin 5. Bütçeden 4 ay 28 gün eksik olmasını göz önünde bulunduracak olursak 5. Bütçeden toplamda 2.596.121 akçe daha az olduğu görülmektedir. 5. Bütçenin mukataa geliri 4.826.263 akçededir. Fakat bu

¹¹⁶ Ünal, *Osmanlı Tarih*, 645.

¹¹⁷ Erdoğan, *Kıbrıs'ta*, 15-22.

bütçenin 2.518.490 akçesi yani yaklaşık yarısı önceki yıllara ait ödemelerin tahsili ile sağlanmıştır. Bütçelerin mukataa gelirlerinin yüksek olması bütçenin süresinin fazla oluşuyla doğru orantılı gibi görünse de yeni mukataa alanlarının eklenmesi gibi sebepler de gelirlerin artışında etkili olabilir.

1.4.2. Müteferrik Gelirler

Bütçe defterinde yer alan diğer bir gelir kaynağında müteferrik gelirlerdir. “Fark” kökünden gelen bu kelime teferruk eden, ayrı ayrı, dağınık manalarında kullanılmaktadır.¹¹⁸ Osmanlı bütçe kayıtlarında bu başlık altında çeşitli gelirler kaydedilmiştir. 15 Haziran 1608 - 4 Şubat 1609 tarihli bütçe defterinde müteferrik gelirler başlığı altında cizye gelirleri, kimsesiz yeniçerilerin hazineye kalan mirasları ve bazı görevlilerin maaşlarının hazineye giriş çıkışlarından doğan kur farkından elde edilen tefavüt gelirler yer almaktadır. 1600 yılında ekonomik alanda toparlanmayı sağlamak için yapılan kur ayarlaması ile değeri 240 akçe olan altın 140 akçeye, kuruş ise 160’dan 80’e indirilerek sabitlenmiştir.¹¹⁹ Yapılan bu devalüasyona göre tefavüt gelirleri, hazineye giren paranın çeşidi ne olursa olsun önce kendi değerinin belirlenmesiyle ve daha sonra bu değerın 2 akçe eksiğinin hesaplanmasıyla elde edilmektedir. Mesela 120 akçe olan altın devlet tarafından 118 akçeye, değeri 80 akçe olan kuruş ise 78 akçeye alınmaktaydı.¹²⁰ Müteferrik gelirler başlığı altında toplamda 5.527.888 akçe kaydedilmiştir.

¹¹⁸ Develioğlu, *Osmanlıca-Türkçe*, 897.

¹¹⁹ Özer Ergenç, *Şehir, Toplum, Devlet Osmanlı Tarihi Yazıları*, (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2013) 201.

¹²⁰ Tabakoğlu, *Osmanlı Mali*, 391-392.

Tablo 1.5 : 15 Haziran 1608 - 4 Şubat 1609 Tarihinde Müteferrik Gelirler

Gelirin Adı		Gelirin Miktarı	Gelirin Oranı %
1	An mahsûl-i beyt'ül-mâl-ı cemâat-i yeniçeriyân cezire-i mezbûre	170.191	3,08
2	An mahsûl-i icâre-i evkaf-ı Medine-i Münevvere	266.800	4,83
3	An bahâ-i hınta ve şâir ki be-mübâşeret-i Muhammed Çavuş dergâh-ı âli ber-mûcib-i emr-i şerif cem' gerde	484.730	8,77
4	An bahâ-i bâkiye-i zahîre-i vâcib sene 1016 be mübâşeret çavuşân ve merdümân-ı Cafer Paşa tahsil şüde ber-mûcib-i emri âlî	788.950	14,27
5	An akçe-i bakiye-i resm-i mürdegân-ı gebrân-ı cezire-i Kıbrıs an vâcib sene 1017 an bakiye-i muhasebe-i Mustafa çavuşân tahsil şüde	25.000	0,45
6	An mahsûl-i resm-i cizye-i gebrân Cezire-i Kıbrıs	3.099.604	56,07
7	An mahsûl-i resm-i ispençe-i gebrân Havas-ı hümayun	200.000	3,62
8	An kısmet-i kirpâs-ı penbe-i reâyâ-yı Cezire-i Kıbrıs	266.500	4,82
9	An baha-i kul varidat-ı amel mânde ki mukaddemâ tevzi'-i şüde ve hâlâ tahsil şüde	5.720	0,1
10	An baha-i zemîn-i mevkûf	640	00,1
11	An yed-i Bekir Bey mirlivâ-i Baf ki an ziyâde-i sâlyâne-i mezbûr	43.298	0,78
12	An mahsul-i çiftlik-i nefis-i Omorfa	160.000	2,89
13	An akçe-i tefâvüt-i hazine ber-mûcib-i rûznâmçe-i mevâcib-i yeniçeriyân ma'a tefâvüt-ü sâlyâne-i mîr-î mîrân	16.436	0,3
Toplam: 5.527.888			

Tabloda görüldüğü üzere 15 Haziran 1608 - 4 Şubat 1609 Tarihinde müteferrik gelirler toplam 13 kalemden oluşmaktadır.

1. An Mahsul-i Beytül-mâl-ı Cemâat-i Yeniçeriyân-ı Cezire-i Mezbûre. Bu gelir kaleminde Kıbrıs adasının genelinde bulunan kimsesiz yeniçerilerin mallarının satışından elde edilmiştir.

İslâm hukukuna göre: mirasçısı olmadan ölen bir kimsenin bıraktığı mallar devlet hazinesine kalmakta ve beytülmal emini tarafından tahsil edilmekteydi. Hazineye kalan bu para eğer 9,999 akçeden fazla ise bunun tahsilatı İstanbul'a bırakılmaktaydı.¹²¹ Bu malların satışı işini (beytül-mâl mukataası) üzerine alan mültezimler, varisi üç aya kadar ortaya çıkmazsa hazine adına mirasa el koyar ve bunu hazineye devrederdi. Ancak mirasçısı çıkıp ta, mirasçılığını kanıtlarsa terekesi kimde olursa olsun mirası

¹²¹ Erdoğan, *Kıbrıs'ta*, 175.

üzerine alabilmekteydi. Eğer Mirasçı ülke içinde ise malları mal-i gaib (sahibi çıkmamış mal), mirasçı başka ülkede olup yeri bilinmezse mal-i mefkud (varlığından habersiz kişi) hükmünde işleme tabi tutulurdu.¹²² Toplamda 170.191 akçenin elde edildiği bu gelirin müteferrik gelirler içerisindeki payı yüzde 3,08'dir.

2. An Mahsûl-i İcâre-i Evkaf-ı Medine-i Münevvere., Bu kalemde Medine-i Münevvere için kurulan vakıf gelirlerinden elde edilen gelir yer almaktadır.

Osmanlı devletinin sınırları içerisinde Mekke ve Medine için kurulmuş birçok vakıf bulunmaktadır. Mekke ve Medine (Haremeyn) için kurulan bu vakıflar 1586 yılına kadar kapı ağaları tarafından 1586 sonrası ise Darüssade ağaları tarafından idare edilmiştir. Sarayda "Haremeyn" hazinesi olarak yer alan bu dairede Haremeyn'e ait bazı vakıfların gelirleri belirli bir miktar karşılığında mültezimlere verilmekteydi. Darüssade ağaları her Çarşamba evkaf müfettişi, haremeyn muhasebecisi, mukataacısı, ruznamçecisi, başhalife ve ağa yazıcısının eşliğinde kurulan divanla bu vakıfların işleyişinin denetimini ile ilgilenmekteydi. Kurulan bu divanda mukataaların ihaleleri, devredilmesi, mirasçısı olmayan ya da vakfa kalan mallar, vakıf görevlilerinin azil ve tayin işlemi gibi konular konuşulmaktaydı. Bütçe defterinde Medine-i Münevvere için kurulan vakıfların kira gelirlerinden toplamda 266.800 akçe elde edilmiştir. Bu meblağ müteferrik gelirler içerisinde yüzde 4,83'lük orana sahiptir.

3. An Bahâ-i Hınta ve Şâir be Mübâşeret-i Mehmed Çavuş Dergâh-ı Ali ber mûcib-i Emr-i Şerif Cem Gerde. İfadesinin yer aldığı bu kalemde padişah emri gereğince saray çavuşlarından biri olan Mehmet Çavuşun 1017 yılında arpa (şair) ve buğday (hınta) bedelinden 484.730 akçe tahsil elde edilmesinden elde edilmiştir. Bu gelirin müteferrik gelirler içerisindeki payı yüzde 8,77'dir.

4. An Bahâ-i Bâkiye-i Zahîre Vâcib Sene 1016 be Mübaşeret-i Çavuşân ve Merdümân-ı Cafer Paşa. Bu Kalemde Cafer Paşanın adamları ve çavuşları marifeti ile 1016 yılından kalan zahire bakiyesinden 788.950 akçe toplandığından bahsetmektedir. Bu gelirin müteferrik gelirler içerisindeki payı yüzde 14,27'dir.

5. An Akçe-i Bâkiye-i Resm-i Mürdegân-ı Gebrân-ı Cezire-i Kıbrıs. Kıbrıs adasında ölen gayrimüslimlerin kalan cizye vergisi bakiyesinden Toplamda 25.000 akçe

¹²² Sahillioğlu, "Osmanlı İdaresinde Kıbrıs'ın", 4.

olmak üzere Mustafa Çavuş'un muhasebe bakiyesinden tahsil edilmiştir. Bu gelirin müteferrik gelirler içerisindeki payı yüzde 0,45'tir.

6. An Mahsûl-i Resm-i Cizye-i Gebrân Cezire-i Kıbrıs. Bu başlık altında Kıbrıs adasındaki gayrimüslimlerden 3.099.604 akçe cizye vergisi tahsil edilmiştir. Bu gelirin müteferrik gelirler içerisindeki payı yüzde 56,07'dir.

Kıbrıs'ta cizye oranı fethin ardından hazırlanan kanunnamelerde cizye vergisi gayrimüslim reayanın gelir durumuna göre 100, 80 ya da 60 akçe olarak tahsil edilmekteydi. Ancak 1608 yılında tahsilat usulü ve miktarında yapılan değişiklikler ile cizye vergisi nefer başına 200 akçe olarak belirlenmiştir. Hane başına toplanan bu vergi zaman zaman reayayı zor duruma sokmuş ve adadan göç etmelerine sebep olmuştur. Adadan göç eden reayanın ödemesi gereken cizye vergisi ise diğer reayadan tahsil edilmeye çalışılmış, buda isyanlara sebep olmuştur.¹²³

7: An Mahsûl-i Resm-i İspençe-i Gebrân. Havâss-ı Hümâyûn. Gayrimüslimlerin ispençe vergisinden elde edilen para 200.000 akçe olarak hazineye kaydedilmiştir. Bu gelirin müteferrik gelirler içerisindeki payı yüzde 3,62'dir.

8: An kıymet-i kirpâs-ı penbe-i reâyâ-yı cezire-i Kıbrıs. Kıbrıs adasındaki reayanın pamuk bezi bedelinden 1017 yılında 266.500 akçe elde edilmiştir. Bu gelirin müteferrik gelirler içerisindeki payı yüzde 4,82'dir.

9: An baha-i kul varidat-ı amel mânde ki mukaddema tevzi'-i şüde ve hala tahsil şüde. Bu kalemde önceden Kıbrıs adasındaki iş görmezler için Bakla/Fasulye ve Mısır bedelinden 5.720 akçe tahsil edilmiştir. Bu gelirin müteferrik gelirler içerisindeki payı yüzde 0,1'dir.

10. An baha-i zemin-i mevkuf ve hane.1017 yılında boş bırakılan devlete ait arazi ve hanelerin satışından 640 akçe gelir elde edilmiştir. Bu gelirin müteferrik gelirler içerisindeki payı yüzde 0,01'dir.

11. An yed-i Bekir Bey mirlivâ-i Baf ki an ziyâde-i sâlyâne-i mezbûr. Baf sancak beyi Bekir Bey'e ödenen fazla maaş elinden alınarak hazine yazıcısına teslim

¹²³ Recep Dündar ve Mesut Aydın, "3924 Nolu Cizye Defterine Göre Kıbrıs Eyaleti Baf ve Kukla Kazalarında Gayrimüslimler (H.1061/M.1650-51)", *Türklük Bilimi Araştırmaları* 31, sy. 31 (2012) 77-98.

edilişinden sağlanan gelirdir. Bu gelir 43.298 akçedir. Bu gelirin müteferrik gelirler içerisindeki payı yüzde 0,78'dir.

12. An mahsul-i Çiftlik-i nefsi-i Omorfa. Omorfa kasabasının çiftliklerinden elde edilen 160.000 akçelik gelirdir. Bu gelirin müteferrik gelirler içerisindeki payı yüzde 2,89'dur.

13. An akçe-i tefâvüt-i hazine ber mûcib-i ruznamçe-i mevâcib-i yeniçeriyân ma'a tefâvüt-i sâlyâne-i mîr-i mîrân. Yeniçerilerin günlük ve Beylerbeyi'nin yıllık maaşlarının hazineye giriş-çıkış işlemlerinde kur fazlasından hazineye kalan miktar 16.436 akçedir. Bu gelirin müteferrik gelirler içerisindeki payı yüzde 0,3'tür.

15 Haziran 1608 - 4 Şubat 1609 tarihli bütçenin gelirlerinin önemli kısmını oluşturan müteferrik gelirlerden toplamada 5.227.888 akçe elde edilmiştir. Bu gelir bütçe defterinin toplam gelirinin yüzde 53,39'unu oluşturmaktadır. Ayrıca müteferrik gelirler (5.227.888), mukataa gelirinden (4.826.260) bütçeye 701.626 akçe daha fazla gelir sağlanmıştır. Toplam 13 kalemden oluşan müteferrik gelirlerin en yüksek kalemini 3.099.604 akçe ile Kıbrıs adasından tahsil olunan cizye vergisi oluşturmaktadır. Bu gelirin müteferrik gelirler içerisindeki payı yüzde 56,07'dir. İkinci sıradaki yüksek gelir ise 1016 yılından kalan zahire bakiyesinden 788.950 akçe elde edilmesiyle sağlanmıştır. Bu gelirin müteferrik gelirler içerisindeki payı yüzde 14,27'dir. Müteferrik gelirler içerisinde üçüncü yüksek gelire sahip kalem ise saray çavuşlarından Mehmet Çavuş'un 1017 yılında arpa (şair) ve buğday (hınta) bedelinden 484.730 akçe tahsil etmesi ile elde edilmiştir. Bu gelirin müteferrik gelirler içerisindeki payı yüzde 8,77'dir. Müteferrik gelirler içerisinde en düşük geliri sağlayan kalem 1017 yılında devlete ait boş bırakılan arazi ve hanelerin satışından elde edilen 640 akçedir. Bu gelirin müteferrik gelirler içerisindeki payı ise yüzde 0,01'dir.

Tablo 1.6 : Müteferrik Gelirlerinin Bütçelere Göre Dağılımı

No	Bütçe tarih aralığı	Bütçenin süresi	Mukataa geliri miktarı
1	1571-1572	1 yıl	1.737.858
2	16 Aralık 1585 – 13 Ekim 1586	10 ay	5.281.670
3	18 Ağustos 1598 - 27 Nisan 1599	8 ay 16 gün	1.927.788
4	18 Mart – 14 Haziran 1608	3 ay	2.314.178
5	15 Haziran 1608 - 4 Şubat 1609	7 ay 28 gün	4.826.263

Müteferrik gelirler daha önce çalışılmış bütçelerle karşılaştığında elde edilen gelirlerdeki dalgalanmaların sebebi bütçelerin süreleri ile doğrudan alakalı olduğu gibi müteferrik gelirlerin her bir kaleminin kendi içerisindeki artış ya da azalış faktörleri de bu meblağı etkilemektedir. Yüksek lisans tezi olarak çalışılan 7 ay 28 günlük süreci kapsayan 5. Bütçe kendisinden 2 ay fazla olan 2. Bütçeden 455.407 akçe daha az olabildiği gibi kendisinden 1 ay 18 gün fazla olan 3. Bütçeden (2.898.475 akçe) daha fazlada olabilmektedir. Bu fazlalığın sebebinin 5. Bütçenin gelir getiren kalem sayısının daha fazla oluşu ve ortak kalemlerin bazılarının gelirleri 5. Bütçede daha fazla olması düşünülebilir.

Bütçeleri oluşturan diğer bir başlık ise gider kalemidir. 15 Haziran 1608 - 4 Şubat 1609 tarihli bütçe defterinde "Vuzi'a min zalik" başlığı altında sıralanan gider kalemleri sâlyâne, cerâye, vezâif, mevâcibât, ihrâcât ve irsâliye'den oluşmaktadır.

Tablo 1.7 : 15 Haziran 1608 - 4 Şubat 1609 Tarihli Bütçe Giderleri

Giderler	Meblağ	
Sâlyâneha	1.152.433	
Cerâye	448.420	
Vezâif	55.130	
Mevâcibat	2.255.391	
İhrâcât	681.182	
İrsâliye	4.387.371	5.761.596
Shûlbaki tetimme-i irsaliye	1.374.225	
Toplam	10.354.152	

1.4.3. Sâlyâne Harcamaları

Osmanlı malî teşkilâtında bazı görevlilere senelik yapılan ödemeler ve taşra teşkilâtında gelirleri yıllık olarak hazineye aktarılan eyaletler hakkında kullanılan terimdir. Ayrıca Osmanlı maliyesinde senelik maaş ödemelerini, ödenecek olan vergilerin meblağının önceden belirlendiği eyaletleri ifade etmek için de kullanılır. Devletin tımar sisteminin uygulanmadığı bölgelerde eyalet vergileri doğrudan merkez için toplanmakta ve bu gelirden yerinde yapılan harcamalar yapıldıktan sonra merkez hazinesine gönderilmekteydi. "Sâlyâne" olarak adlandırılan bu sistemin geçerli olduğu eyaletlerde beylerbeyi, sancak beyi ve diğer görevlilerin maaşı vazifelerini yaptığı

eyaletlerin hazinesinden karşılanmaktaydı.¹²⁴ Kıbrıs'ın ilk yılı bütçesinden edinilen bilgilere göre Ada tamamen padişah hâssı olarak ayrılmış, beylerbeyi, defterdar, sancak beyine hâss tayin edilmeyerek yerine sâlyâne (senelik maaş) ödemesi yapılmıştır.¹²⁵ 15 Haziran 1608 - 4 Şubat 1609 tarihli bütçe defterinde sâlyâne adı altında 1.152.433 akçe ödeme yapılmıştır.

Tablo 1.8: Sâlyâne (senelik maaş) Harcamaları

Sâlyâne Sahibi	Rütbesi	Meblağ
Cafer Paşa	Beylerbeyi	524.422
Dilaver Bey	Girinye Sancakbeyi	313.921
Cafer Bey	Baf Sancakbeyi	150.000
Ömer Bey	Eski Girinye Sancakbeyi	24.993
Perviz Bey	Eski Baf Sancakbeyi	46.097
Ahmed Bey	Girinye Sancakbeyi	93.000
Toplam		1.152.433

Tablodan anlaşılacağı üzere bu tarihte senelik maaş alan toplam 6 görevli bulunmaktadır. Bu altı kişiden en yüksek maaşa sahip olan 524.422 akçeyle Kıbrıs adası beylerbeyi Cafer Paşa'dır. İkinci sırada yüksek maaşa sahip olan ise 313.921 akçeyle Girinye sancakbeyi olan Dilaver Bey dir. Bunun dışında listede önceki Baf sancakbeyi olan Ömer Bey'e 24.993 akçe ödeme yapılırken yeni Baf sancakbeyi olan Cafer Bey'e 150.000 akçe ödeme yapılmıştır. Tabloda birde eski Girinye sancakbeyi Perviz Bey'e 46.097 akçe ödeme ile Girinye'nin diğer sancak beyi Ahmed Bey'e yapılan 93.000 akçelik ödeme yer almaktadır. Toplamda 152.433 akçe ödemenin yer aldığı sâlyâne giderlerinde en az maaş alan 24.993 akçe ile eski Girinye sancakbeyi Ömer Bey'dir. Sâlyâne harcamaları bütçe defterinin toplam gider meblağının yüzde 11,13'ünü oluşturmaktadır.

1.4.4. Cerâye (Hububat) Harcamaları

Kökeni Arapçadan gelen bir kelime olan "cerâye" hak edilen sadaka şeklinde anlamlandırılmaktadır. Osmanlı kayıtlarında görevlilere, askerlere, ilim erbabına, fakirlere ve hayır müesseselerine bir süreliğine verilen erzakı ifade eder.¹²⁶ 15 Haziran 1608-4 Şubat 1609 tarihli Kıbrıs bütçesinin giderler bölümünde sâlyâne başlığı

¹²⁴ İdris Bostan, "Sâlyâne", *TDVİA*, c.32 (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları 2009) 59.

¹²⁵ Sahillioğlu, "Osmanlı İdaresinde Kıbrıs'ın", s.14.

¹²⁶ Seyyid Muhammed Es-Seyyid, "Cerâye", *TDVİA*, c.7 (İstanbul: Trkiye Diyanet Vakfı, 1993), 390.

içerisinde yer alan cerâye adı altında Kıbrıs beylerbeyi Cafer Paşa'ya, Kıbrıs defterdarı Mustafa Efendi'ye ve Kemalzade Ahmed Efendi'ye belirli miktarda buğday ve arpa cerâye olarak tayin edilmiştir.

Tablo 1.9: Cerâye Harcamaları

Cerâye sahibi	Rütbesi	Meblağ
Cafer Paşa	Beylerbeyi	351.200
Mustafa Efendi	Defterdar	80.640
Kemalzade Ahmet Efendi	Eski Defterdar	16.580
Toplam		448.420

Beylerbeyi ve defterdara Ada'da erzak sıkıntısı çekmemeleri için padişah haslarından tayin edilen çeşitli zahirelerden oluşan cerâye¹²⁷ harcamaları toplamda 448.420 akçedir. Zahire için en fazla harcama Ada'nın Beylerbeyi Cafer Bey'e yapılırken (351.200), Ada'nın defterdarı Mustafa Efendiye beylerbeyinden yaklaşık dört buçuk kat daha az (80.640 akçe) cerâye verilmiştir. Kıbrıs adasının eski defterdarı Ahmet Efendi'ye ise 16.680 akçeye tekabül eden cerâye verilmiştir. 15 Haziran 1608 - 4 Şubat 1609 tarihli bütçenin giderler bölümünde sâlyâne başlığı altında yer alan cerâye harcamaları toplam giderler içerisinde yüzde 4,33'lük bir orana sahiptir.

1.4.5. Vezâif ve Mevâcibat Harcamaları

Sözlükte “yapılması, verilmesi gerekli olan” anlamındaki mâ vecebeden geldiği belirtilen mevâcib kelimesi terim olarak memur ve askerlere verilen maaş anlamında kullanılmıştır. Ulufe terimi de aynı anlamdadır. Mevâcib tabiri Osmanlılardan önceki Türk devletlerinde de geçer. Osmanlılarda devlet görevlilerinin mevâcibleri günlük (yevmiye) olarak hesaplanır ve üç ayda bir ödeme yapılırdı. Ancak kazaskerlerin maaşları aylık olarak verilirdi. Mevâcib hicri yıla göre her üç ayın sonunda ödenirdi ve bu ödemelere "kıst" denirdi. Birinci kıst için Muharrem, Safer ve Rebû'l-evvel aylarının kısaltması olarak "Masar", ikinci kıst için Rebû'l-âhir, Cemâziye'l-evvel ve Cemâziye'l-âhir aylarının kısaltması olarak "Recec", üçüncü kıst için Receb, Şaban ve Ramazan aylarının kısaltması olarak "Reşen", dördüncü kıst için Şevval, Zilkade ve Zilhicce aylarının kısaltması olarak "Lezez" ifadeleri kullanılırdı.¹²⁸ 15 Haziran 1608 - 4

¹²⁷ Arslanboğa ve Arslantürk, “Osmanlı Yönetiminde Kıbrıs Adası'nın”, 22.

¹²⁸ Erhan Afyoncu, “Mevacib”, *TDVİA*, c.29 (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2004), 418-419.

Şubat 1609 tarihli bütçenin en önemli gider kalemlerini vezâif ve mevâcib giderleri oluşturmaktadır.

Tablo 1.10 : Vezâif (Görevler) Harcamaları

Vezâif (Görevliler)		
Görevlinin Adı	Görevi	Maaşı
Sadi Efendi	Müftü ve müderris	30.660
Şeyh Yusuf, çocukları ve Derviş Reis	-	24.470
Toplam		55.130

Bu tabloda müftü ve müderris vazifesinden dolayı Sadi Efendi'ye 30.660 akçe ödenmiştir. Kıbrıs adasındaki tuzla gelirlerinden Şeyh Yusuf ve Çocukları ile Derviş Reise 24.470 akçe maaş ödemesi yapılmıştır.

Tablo 1.11 : Mevâcib (Maaş) Harcamaları

Mevâcibat (Maaşlar)	
Maaş alan zümreler	Meblağ
Mevâcib-i küttâb-ı hızâne-i Kıbrıs ma'a mevâcib-i merdân ve mehteran-ı hazine-i mezbûr ma'a ta'alluk bahâ-i mezbûrin	158.753
Mevâcib-i cemâ'at-ı yeniçeriyân cezire-i Kıbrıs	1.414.508
Mevâcib-i kapûdân-ı Leymosun ve kapûdân-ı Girinye	14.535
Mevâcib-i dizdârân ve ağa-i topçuyân ve kethüdâyân ve azebân ve merdân ve mehterân kılâ'-i cezire-i Kıbrıs	98.240
Mevâcib-i mi'mârân ve neccârân ve âhengerân ve ...? ve topçuyân-ı kılâ'-i mezbûre	140.698
Mevâcib-i imam ve hâtib cami-i karye-i Larnaka der cezire-i Kıbrıs	2.160
Mevâcib-i müteveli-i kâtip ve câbî-i an evkâf-ı Medine-i münevvere şerefha-i Allah-u Teâlâ fiddünya ve'l-ahire	15.840
Mevâcib-i nûzzar ve küttâb ve hüddâm-ı saire-i mevâcibât-ı cezire-i Kıbrıs ber mûcib-i şart-ı iltizam	94.942
Mevâcib-i çavuşân ve sipâhiyân-ı dergâh-ı ali ma'a mevâcib-i topçuyân ve rüesa ve azebân-ı hassa ber mûcib-i emri şerif	310.715
Toplam	2.255.391

İncelenen 15 Haziran 1608 - 4 Şubat 1609 tarihli bütçe defterinde mevâcibat başlığı altında 7 ay 28 günlük süreçte adada bulunan görevlilere 2.310.521 akçe maaş ödenmiştir. Bu maaş zümreleri içerisinde en fazla ödeme 1.414.508 akçe ile yeniçerilere yapılmıştır. En az maaş ödemesi ise Larnaka köyü imamı ve hatibine yapılan 2.160 akçedir. Bunun dışında hazine kâtipleri ve mehteranlar için 158.753 akçe, Girinye ve Leymosun kaptanları için 14.535 akçe, kale muhafızları, topçu ağaları, kethüdalar, mehteranlar için 98.240 akçe, Kıbrıs adası kalesi mimarları, demircileri, marangozları

ve topçuları için 140.698 akçe, Medine-i münevvere vakfı tahsildarı ve mütevellisi ve kâtibî için 15.840 akçe, iltizam şartı gereğince nazır ünvanlı vakıf görevlileri, kâtipler ve diğer hizmetliler için 94.942 akçe ve sipahiler, çavuşlar, topçular, reisler ve azepler için 310.715 akçe mevâcib ödemesi yapılmıştır. Bu gider alanları ayrıntılı biçimde tezin 2. bölümünde ayrıca yer alacaktır.

15 Haziran 1608 - 4 Şubat 1609 tarihli bütçeye göre vezâif ve mevâcib ödemeleri toplamda 2.310.521 akçedir. Bu meblağ bütçenin toplam giderlerinin yüzde 22,31'ini oluşturmaktadır.

1.4.6. İhracat Harcamaları

Osmanlı bütçe kayıtlarında üçüncü ana harcama başlığı ihracattır. Bu başlık altında hac masrafları, Hicaz araplarına gönderilen surre, hacc emirlerinin harcırahları, teşrifat masrafları, hazinenin kırtasiye harcamaları, üst düzey idareciler için alınan kaftan ve hil'at harcamaları, saray ve diğer önemli kurumların onarım masrafları, miri kalyonlar ve bunların personeline ayrılan ödenekler, giyecek tazminatları, ulaştırmada kullanılan menzil hayvanlarına yapılan masraflar, vb. yer almaktadır.¹²⁹ Kıbrıs söz konusu olduğunda ihracat başlığı altında mahallinde yapılan harcamaları ifade edilmiştir.¹³⁰

15 Haziran 1608 - 4 Şubat 1609 tarihli bütçenin gider kalemlerinden birini oluşturan ihracat harcamaları toplam 12 kalemden oluşmak üzere toplam 681.182 akçedir. Bu meblağ masraflar kısmının yüzde 6,58'ini oluşturmaktadır.

¹²⁹ Genç ve Özvar, *Osmanlı Maliyesi*, 214.

¹³⁰ Sahillioğlu, "Osmanlı İdaresinde Kıbrıs'ın", 19.

Tablo 1.12: İhracat Harcamaları

Harcama alanı	Harcama yılı	Meblağ
Be-cihet-i Mühimmat-ı baştarda-i hazreti Cafer Paşa	1017	160.000
Be-cihet-i Mühimmat-ı baştarda-i hazreti Memi Paşa Mir-i mîrân-ı sabık	1015	57.750
Be-cihet-i Mühimmat-ı baştarda-i Mustafa Bey mirлива-i Mağusa	1015-1017	173.490
Be-cihet-i Mühimmat-ı kalite-i Dilaver Bey	-	174.337
Be-cihet-i ücret-i şütürbân ve arabahâ berâ-yı nakil gerde irsaliye an Kal' a-i Lefkoşa ila Kal' a-i Mağusa ma'a an tahmîl-i kirpâs miri	-	7.080
Be-cihet-i edâ-i akçe-i deyn-i ba'zı kesân ber mûcib-i nakil-i şehâde-i şer'îye ve fermân-ı âlî	-	17.000
Be-cihet-i garâre berây-ı irsaliye-i nakil be kâtib-i Alaiye ve be-cihet-i irsâliye-i sükker	-	9.420
Kıymet-i lâhm berâ-yı ta'amiye-i yârân-ı mirî ber mûcib-i emr-i şerîf	1017	1.145
Be-cihet-i termîm-i mühimmât saray-ı Lefkoşa ma'a bâhâ-i revgan-ı zeyt berây-ı mühimmat-ı cebehâne	-	3.496
Be-cihet-i teçhîz ve tekfîn-i emvât-i fukarâ der cezire-i Kıbrıs ber-mûcib-i şart-ı iltizam	-	70.920
Be-cihet-i ücret-i keşti ma'a nafaka-i reis ve rûfeka-i mezbûr berâ-yı firistâde-ı barut-ı siyah kal' a-i Alaiye	-	6.400
Kıymet-i kâğıd berâ-yı mühimmat defâtir-i hazine-i Kıbrıs	-	144
Toplam		681.182

Yapılan ihracat harcamaları neticesinde en fazla harcama Kıbrıs beylerbeyi Cafer Paşa'nın, eski beylerbeyi Memi Paşa'nın, Mağusa sancak beyi Mustafa Bey'in ve Girinye sancakbeyi Dilaver Bey'in savaş gemilerinin(kadırgalarının) mühimmatı için yapıldığı tespit edilmiştir. İhracat harcamaları içerisinde sadece kadırga mühimmatları için 391.240 akçe harcama yapılmıştır. Bu da ihracat harcamalarının yüzde 57,44'ünü oluşturmaktadır. İhracat giderlerinde en az harcamanın yapıldığı alan ise hazinenin kırtasiye ihtiyaçları (kâğıt bedeli) için ödenen 144 akçedir. Bunun dışında Lefkoşa kalesinden Mağusa kalesine oradan da İstanbul'a gönderilmek üzere kumaşları(kirpâs) taşımak için develer ve arabaların ücreti 7.080 akçe, fermana göre mahkeme şahitliği ile bazı kimselere ödenmesi gereken borç için 17.000 akçe, şeker nakil ücreti için 9.420 akçe, devletten maaş alanların et ihtiyacı için 1.145 akçe, Lefkoşa kalesi tamir malzemeleri ve cephaneye mühimmatı için zeytinyağı ücreti 3.496 akçe, iltizam şartı gereğince Kıbrıs adasındaki fakir kimselerin yıkama ve kefenleme işi için 70.920 akçe, reis ve ortakları için gemi, yiyecek parası ve Alaiye kalesine gönderilen siyah barut için 6.400 akçe masraf yapılmıştır.

1.4.7. İrsaliye

İrsaliye, Osmanlı mali teşkilatında gelir kaynağından, mahallinde yapılan harcamaların dışında merkezi hazineye gönderilmesi gereken meblağdır.¹³¹ İrsaliye adı altında gelir fazlası merkeze gönderilir, “artık” anlamına gelen el-baki diye kaydedilirdi.¹³² İncelenen 15 Haziran 1608 - 4 Şubat 1609 tarihli bütçede gelir fazlası 4.387.371+1.374.225 olmak üzere toplamda 5.761.596 akçe merkeze irsaliye olarak gönderilmiştir.

Tablo 1.13 : İrsaliyenin Konusu ve Meblağı

İrsaliye Konusu	Meblağ
An akçe-i peşin Cafer Paşa el mumaiyleh mukaddema ma'a hızcâne-i amire-i teslim gerde	3.024.075
An akçe-i evkâf-ı Medine-i münevvere	670.960
An akçe-i icâre-i çiftlik-i Omorfa	160.000
An akçe-i irsaliye-i sükket-i mükerrer	265.836
An kıymet-i kirpâs miri ki mühimmat-ı tersane-i amire an hızcâne-i Kıbrıs irsaliye şüde	266.500
Tetimme-i irsaliye-i dergâh-ı ali	1.374.25
Toplam	5.761.596

Toplamda altı alanda yapılan irsaliye gönderisi içerisinde en fazla ödenek Cafer Paşa'nın peşin olarak hazineye teslim ettiği 3.024.075 akçeden sağlanmıştır. Bu meblağın 2.500.000 akçesi 18 Safer 1017'de, 188.800 akçesi 24 Safer 1017'de, 240.000 akçesi 4 Rebîü'l-evvel 1017'de, 44.923 akçesi 22 Rebîü'l-evvel 1017'de, 44.352 akçesi 23 Rebîü'l-evvel 1017 de, 2.000 akçesi 24 Rebîü'l-evvel sene 1017'de elde edilmiştir. İrsaliye başlığı altında merkeze gönderilen en az miktar Omorfa çiftliğinin kirasından gelen 160.000 akçedir. Bunun dışında Haremeyn vakıfları için 670.960 akçe, Mustafa Bey'in savaş gemisi ve Dilaver Bey'in gemisi ile gönderilen artırılmış şekerin değeri olarak 265.836 akçe, tersane-i amire mühimmatı için pamuk bezi kıymeti olarak 266.500 akçe irsaliye kaydedilmiştir. Son olarak harcamalardan sonra kalan 1.374.225 akçe irsaliyeye eklenerek merkez hazinesine gönderilmiştir.

¹³¹ Genç, Özvar, *Osmanlı Maliyesi*, 417.

¹³² Dündar, “18 Mart – 14 Haziran 1608 Yılı”, 1042.

II. BÖLÜM

15 HAZİRAN 1608 (1 REBÛ'L-EVVEL 1017) - 4 ŞUBAT 1609 (28 ŞEVVAL 1017) TARİHLİ KIBRIS EYALETİ BÜTÇESİ GELİR-GİDERLERİNİN AYRINTILI DEĞERLENDİRİLMESİ

Osmanlı merkez idaresinde defterdarlık kurumunun devletin genel, gelir gider hesap özetlerini ortaya koyduğu gibi aynı şekilde gerekli uygulamalar, kendine özgü mali ve idari yönetime sahip olan eyaletler için de geçerliydi. Eyalet adı verilen ve devletin bir parçası olan bu yapıların başında bir beylerbeyi ve onunda yanında bir hazine defterdarı bulunmaktadır.¹³³ Bu eyaletlerden biri olan Kıbrıs adasının, Arap vilayetleri ve Macaristan gibi giderleri sahip olduğu kaynaklardan elde edilen gelirlerle sağlanmaktadır. Geriye kalan meblağ ise “İrsâliye” olarak merkezi hazineye gönderilmektedir. Bütçenin giderleri karşılayamadığı durumlarda ise merkezi hazine eyalet bütçelerine gerekli maddi takviyeyi yaparak beylerbeyi maliyesi daima kontrol altında tutmaktadır.¹³⁴ 15 Haziran 1608 - 4 Şubat 1609 tarihli bu bütçenin gelir ve vergi unsurları kendi coğrafyası içerisindeki kaynaklardan tedarik edilmiştir. Bütçeye göre gelirler üç başlık altında toplanmıştır. Bunlardan birincisi 4.826.263 akçe ile mukataa gelirleridir. İkinci gelir kaynağı ise 5.527.888 akçe ile çeşitli gelir kaynaklarının yer aldığı müteferrik gelirlerdir. Son olarak üçüncü gelir kaynağı olan tefavüt ise müteferrik gelirler içerisinde yer alan, yeniçerilerin maaşları ile cizye gelirlerinin hazineye giriş çıkışlarında hesaplanan kur farkından sağlanmaktadır. Bütçenin toplam geliri 10.354.152 akçedir. Bütçenin gider kalemleri ise 1.600.853 akçe sâlyâne harcamaları, 2.310.521 akçe mevâcib ve vezâif harcamaları, 681.182 akçe ihracat ve 5.761.599 akçe İrsâliye ile toplamda 10.354.152 akçe masraf kaydedilmiştir.

2.1. REBÛ'L-EVVEL AYI GELİR VE GİDERLERİ

15 Haziran 1608 - 4 Şubat 1609 (1 Rebû'l-evvel - 28 Şevval 1017) tarihli Kıbrıs bütçesinin ilk gelir-gider hesabı 15 Rebû'l-evvel 1017 (29 Haziran 1608) tarihinde

¹³³ Sahillioğlu, “Osmanlı İdaresinde Kıbrıs’ın”, 2.

¹³⁴ Mehmet Demiryürek, H. İbrahim Cellatoğulları ve Deniz Arıcı, “H.994 (M.1586) Yılı Kıbrıs”, 90.

tutulmuştur. Bu kayda göre gelir kaynakları şunlardır: Kıbrıs adası cizye vergisinin emin ve kâtibi, dergâh-ı âlî çavuşlarından biri olan Mustafa Ağa'nın tahvilindeki nefer başına 200 akçe olmak üzere 690 neferden elde edilen cizye vergisinden 138.038 akçe ve Kıbrıs adası reayasının kirpâs-ı penbe (pamuk bezi) bedelinden 266.500 akçe gelir elde edilmiştir.

15 Rebû'l-evvel 1017 (29 Haziran 1608) tarihinde yapılan harcamalar ise: Cafer Paşa'nın İstanbul hazinesine teslim ettiği 138.038 akçe ve Kıbrıs adası reayasının pamuk bezi bedelinden İstanbul'a gönderilmek üzere 266.500 akçe İrsâliye gönderisi yer almaktadır. 15 Rebû'l-evvel 1017 tarihinde toplamda 404.538 akçe gelir ve 404.538 akçe masraf kaydedilmiştir. Tablodan anlaşıldığı üzere Rebû'l-evvel ayının gelir giderleri birbirine denktir.

Tablo 2.1 : 15 Rebû'l-Evvel 1017 (29 Haziran 1608) Gelir-Giderleri

REBÛ'L-EVVEL 1017				
Tahvil sahibi	Gelirin adı ve bölgesi	Gelirin alanı	Miktarı	
1	Mustafa Ağa	Cizye-i gebrân-ı Cezîre-i Kıbrıs	Müteferrik	138.038
2	Mustafa Ağa	Bedel-i bahâ-i kirpâs-ı penbe-i reaya-yı cezîre-i Kıbrıs	Müteferrik	266.500
Giderin adı		Giderin alanı	Miktarı	
1	Be-ciheti edâ-i akçe-i peşin Hazret-i Cafer Paşa ki piş ezin der Âsitâne-i Sa'âdet	Edâ-i akçe	138.038	
2	Be-cihet-i irsâliye-i bahâ-i kirbâs-ı penbe-i reaya-yı cezîre-i Kıbrıs	İrsâliye	266.500	
TOPLAM GELİR 404.538		TOPLAM GİDER 404.538		

2.2. REBÛ'L-ÂHİR AYI GELİR VE GİDERLERİ

Bütçe defterinin ikinci gelir-gider kaydı 15-16 Rebû'l-âhir 1017 (29-30 Temmuz 1608) tarihinde tutulmuştur. Kayda göre: Kıbrıs adası şem'hânehâ (mumhaneler) ve patrikiye mukataası akçesinin emini Mustafa Ağa'dan 381.140 akçe gelir elde edilmiştir. Bu meblağın 112.100 akçesi şem'hânehâ mukataasından, 179.360 akçesi patrikiye mukataasından, 89.680 akçesi milh resmi (tuz vergisi) mukataasının elde edilmiştir. Bir başka gelir kaynağı da (Nazır) Perviz Bey ile adamı Mustafa'nın iltizamındaki Kıbrıs adasındaki memlaha (tuz çıkarılan yerler), iskele gümrükleri mukataası ve Lefkoşa ve buraya bağlı yerlerin zuamâlarından (büyük tımar sahipleri) ve

beytü'l-mâl¹³⁵ mukataasından elde edilen 461.331 akçedir. Bu meblağ içerisinde 3.200 akçe tefavüt(kur farkından doğan akçe)de yer almaktadır.

15-16 Rebî'ü'l-âhir 1017 (29-30 Temmuz 1608) tarihinin gider kalemleri ise şunlardır: Kıbrıs Beylerbeyi Cafer Paşa'nın salyânesi (senelik maaşı) toplamda 191.104 akçe, Cafer Paşa'nın cerâyesi (hububat ihtiyacı) toplamda 131.255 akçe, Galata azebanları ile reisleri cemâatinden olanların maaşları (Mevâcibat-ı mezkûrin an cemâat-i rüesa ve azebân-ı Galata) ile hassa tımarları ve humbaracıların(ma'a humbaracıyân ve tımarân-ı hassa) lezez (dördüncü üç aylığı) 46.791 akçe, Kıbrıs defterdarı Mustafa Efendi'nin cerâyesi için 11.990 akçe ve Kıbrıs adasındaki 969 nefer yeniçeri ve yeniçeri ağasına toplamda 461.331 akçe maaş ödemesi yapılmıştır.

15-16 Rebî'ü'l-âhir 1017'de toplamda 842.471 akçe gelir elde edilirken, 842.471 akçe harcama yapılmıştır. Bu ay gelirler giderlere denktir.

Tablo 2.2 : 15-16 Rebî'ü'l-âhir 1017 (29-30 Temmuz 1608) Gelir-Giderleri

Rebî'ü'l-âhir 1017					
Tahvil sahibi	Gelirin adı ve bölgesi		Gelirin alanı	Miktarı	
1	Mustafa Ağa	Mukataa-i patrikiye ma'a şem'hânehâ-i Cezîre-i Kıbrıs	Mukataa	291.460	
2	Mustafa Ağa	Mukataa-i resm-i milh-i mezbûr ma'a cizye-i gebrân-ı cezire-i Kıbrıs	Mukataa	89.680	
3	Perviz Bey ve Mustafa	Mukataa-i memlaha ve gümrük-i iskelehâ-i Cezîre-i Kıbrıs ma'a beytûlmâl-ı hassa ve zuamâ-i Lefkoşa ve tevâbi'hâ	Mukataa	461.331	
Giderin adı				Giderin alanı	Miktarı
1	Sâlyâne-i Hazret-i Cafer Paşa		Sâlyâne	124.438	
2	Cerâye-i Hazret-i Cafer Paşa		Cerâye	86.880	
3	Mevâcibat-ı mezkûrin an cemâat-i rüesa ve azebân-ı Galata ma'a humbaracıyân ve tımarân-ı hassa		Mevâcib (lezez)	46.791	
4	Sâlyâne-i Hazret-i Cafer Paşa		Sâlyâne	66.666	
5	Be-cihet-i cerâye Hazret-i mîr-i mîrân-ı müşârün-ileyh		Cerâye	44.375	
6	Cerâye-i Hazret-i Mustafa Efendi defterdar-ı Kıbrıs		Cerâye	11.990	
7	Be-cihet-i mevâcib-i cemâat-i yeniçeriyân-ı cezire-i Kıbrıs		Mevâcib	461.331	
TOPLAM GELİR 842.471			TOPLAM GİDER: 842.471		

¹³⁵ Beytûlmâl mukataası: Bir bölgede Tahvil sahibinin memuriyetini aldığı bölgedeki halktan birinin vefat etmesiyle geride bıraktıkları malların bir kısmı varsa varislerinin arasında paylaştırılır yoksa da merhumun mallarının satışında elde edilen meblağ hazineye kalırdı. Beytûlmâl mukataasını üzerine alan tahvil sahibi merhumun geride kalan malları ile ilgili bu tür işlemlerin memuriyetini ilzam yolu ile üzerine alarak beytûlmâl mukataasını işletmesidir. Bu konuda Bk. Ünal, *Osmanlı Tarih*, 117-118.

2.3. CEMÂZİYE'L-EVVEL AYI GELİR VE GİDERLERİ

Bütçe defterinin üçüncü gelir-gider kaydı 1-30 Cemâziye'l-evvel 1017 (13 Ağustos – 11 Eylül 1608) tarihinde tutulmuştur. Bu başlık altında Cemâziye'l-evvel ayının farklı günlerinde elde edilen gelirler ve yapılan harcamalar aynı tabloda yer almaktadır. Buna göre Cemâziye'l-evvel ayının gelir kaynakları şunlardır: Dergâh-ı âlî çavuşlarından Mustafa Ağa'nın tahvilinde olan cizye vergisi, adet-i ağnam ve buna bağlı diğer vergilerden 14.808 neferden 2.961.566 akçe, Kıbrıs adası yeniçeri cemâatinin beytümâl emini Behram Subaşı'nın tahvilindeki Lefkoşa'da vefat eden Ali Beşe'nin muhallefatının (ölümüyle geride kalan malları) satışından elde edilen 2.325 akçe ve Perviz Bey (Nazır) ve adamı Mustafa(Mültezim)'nin iltizamında olan Lefkoşa hasları ve buraya bağlı yerlerin beytümâl mukataasından 46.560 akçe gelir elde edilmiştir.

1-30 Cemâziye'l-evvel 1017 (13 Ağustos – 11 Eylül 1608) yapılan harcamalar ise şunlardır: Kıbrıs Beylerbeyi Cafer Paşa'nın daha önce İstanbul'dan aldığı borcu daha sonra Kıbrıs hazine defterdarına birkaç defa peşin olarak ödediği 2.886.037 akçe, Kıbrıs hazine muhasebecilerinden İbrahim Çelebi'ye ödenen 4.800 akçe, Kıbrıs dîvân mehterlerinden Hasan'a ödenen 720 akçe, bazı dergâh-ı âlî sipahileri için 6.544 akçe mevâcib (maaş) ödemesi yapılmıştır. Ayrıca Kıbrıs Beylerbeyi Cafer Paşa'ya salyânesi için 63.465 akçe, Cafer Paşa'nın Cerâyesi (yiyecek parası) için toplamda 48.745 akçe harcama yapılmıştır.

Cemâziye'l-evvel ayında toplam 3.010.451 akçe gelir elde edilirken, 3.010.311 akçe harcama yapılmıştır. Bu ayın gelir meblağı göz önüne alındığında 140 akçe arttığı görülmektedir.

Tablo 2.3 : 1-30 Cemâziye'l-evvel 1017 (13 Ağustos – 11 Eylül 1608) Gelir-Giderleri

Cemâziye'l-evvel 1017			
Tahvil sahibi	Gelirin adı ve bölgesi	Gelirin alanı	Miktarı
1	Mustafa Ağa	Adet-i ağnam ve tevabi-i aklâm-ı cizye-i mezbûr	Müteferrik 2.961.566
2	Behram Subaşı	An akçe-i Bahâ-i muhalledât-ı merhum Ali Beşe	Müteferrik 2.325
3	Perviz Bey Mustafa	Mukataa-i hâshâ-i Lefkoşa ve beytûlmâl-ı hassa ve tevâbi' hâ	Mukataa 46.560
Giderin adı		Giderin alanı	Miktarı
1	Be-ciheti edâ-i akçe-i peşin Hazret-i Cafer Paşa ki piş ezin der Âsitâne-i Sa'âdet	Eda-i akçe	2.886.037
2	Mevâcib-i İbrahim Çelebi muhasebe-i hazine-i Kıbrıs	Mevâcib	4.800
3	Mevâcib-i Hasan an mehterân-ı dîvân-ı Kıbrıs	Mevâcib	720
4	Mevâcib-i bazı sipâhiyân -ı dergâh-ı âlî	Mevâcib	6.544
5	Be-cihet-i sâlyâne-i Cafer Paşa	Sâlyâne	63.465
6	Be-cihet-i tetimme-i cerâye-i Hazret-i Cafer Paşa	Cerâye	2.185
7	Be-cihet-i cerâye-i Hazret-i mîr-i mîrân-ı müşarüniyleh	Cerâye	46.560
TOPLAM GELİR: 3.010.451		TOPLAM GİDER: 3.010.311	

2.4. CEMÂZİYE'L-ÂHİR AYI GELİR VE GİDERLERİ

Bütçenin dördüncü gelir-gider kaydı 12 Cemâziye'l-âhir 1017 (23 Eylül 1608) tarihinde tutulmuştur. Bu tarihte elde edilen gelirlerin kaynakları şunlardır: Mehmed Beşe'nin tahvilindeki yeniçeri cemâatından Ömer Beşe'nin muhalledâtının satışından 1.400 akçe, Lefkoşa nâhiyesine bağlı Koruköyü'nün ahalisindeki iş görmezlerin önceki kul bedelinden 2.220 akçe, Perviz Bey(Nazır) ve adamı Mustafa(Mültezim)'nin iltizamında olan beytûlmal ve buna bağlı diğer gelir kaynaklarının mukataasından 1.716 akçe, Kıbrıs adasında zeamet(en büyük tımar) sahibi Ahmed Bey'in tahvilindeki hınta (buğday) ve şair (arpa) bedelinden 85.920 akçe, Eski İçel sancakbeyi Mehmed Bey'in tahvilindeki kul bedelinden 2.080 akçe, Yanızade Zımmi'nin iltizamındaki Piskopu ve Koloş sükkerhane(şekerhane) mukataasından 10.360 akçe, Hüsrev Bey tahvilindeki Lefkoşa kapılarından biri olan Baf kapısı civarındaki boş arazilerin bedelinden 300 akçe, Perviz Bey(Nazır) ve adamı Mustafa(Mültezim)'nin iltizamındaki Lefkoşa ve buraya bağlı yerlerin tımar gelirlerinden ve beytûlmal mukataasından 5.080 akçe, Yasef Ermeni'nin tahvilindeki merhum Esseyid Ahmed Paşa'nın bahçesinin kul bedelinden 1.000 akçe, Receb Bey iltizamındaki Kukla ve buraya bağlı yerlerdeki sükkerhane

mukataalarından 51.100 akçe ve El Hacı Ahmed'in tahvilindeki kul bedelinden 180 akçe gelir kaydedilmiştir.

12 Cemâziye'l-âhir 1017 (23 Eylül 1608) tarihinde yapılan harcamalar ise şunlardır: Kıbrıs adası beylerbeyi Cafer Paşa'nın cerâye masrafları için 40.740 akçe, Kıbrıs hazine defterdarı Mustafa Efendi cerâye masrafı için 20.720 akçe, beylerbeyi Cafer Paşa'nın senelik maaşı için 66.666 akçe ve yine Cafer Paşa için yapılan 33.230 akçelik cerâye harcaması yer almaktadır. 12 Cemâziye'l-âhir'de toplam 161.356 akçe gelir elde edilirken, 161.356 akçe harcama yapılmıştır. Bu tarihte gelirler giderlere denktir.

Tablo 2.4 : 12 Cemâziye'l-âhir 1017 (23 Eylül 1608) Gelir-Giderleri

12 Cemâziye'l-âhir 1017						
Tahvil sahibi		Gelirin adı ve bölgesi		Gelirin alanı	Miktarı	
1	Mehmed Beşe	An muhallelât-ı Ömer beşe an cemâat-i yeniçeriyân		Müteferrik	1.400	
2	An tahvil-i ahali-i karye-i Koruköy tabi-i nâhiye-i Lefkoşa an bahâ-i bedel-i kul			Müteferrik	2.220	
3	Perviz Bey ve Mustafa	Mukataa-i beytûlmâl-ı hassa ve tevâbi'hâ		Mukataa	1.716	
4	Ahmed Bey	An bahâ-i hinta ve şair		Müteferrik	85.920	
5	Mehmed Bey	An bahâ-i kul-ı atıka		Müteferrik	2.080	
6	Yanizade	Mukataa-i sükkerhane-i Piskopu ve Koloş		Mukataa	10.360	
7	Hüsrev Bey	An bahâ-i zemin-i hâliye der kurb-ı bab-ı Baf der mahalle-i Ermeniyân		Müteferrik	300	
8	Perviz Bey ve Mustafa	Mukataa-i beytûlmâl-ı hassa ve zeâmet-i Lefkoşa ve tevâbi'hâ		Mukataa	5.080	
9	Yasef Ermeni	Bahçe-i el merhum Esseyid Ahmed Paşa tâbe serâhu an bahâ-i kul-ı atıka		Müteferrik	1.000	
10	Receb Bey	Mukataayı sükkerhane-i karye-i Kukla ve tevâbi'hâ		Mukataa	51.100	
11	El Hacı Ahmed	An Bahâ-i kul		Müteferrik	180	
Giderin adı					Giderin alanı	Miktarı
1	Be-cihet-i cerâye-i Hazret-i Cafer Paşa			Cerâye	40.740	
2	Be-cihet-i cerâye-i Hazret-i Mustafa Efendi			Cerâye	20.720	
3	Sâlyâne-i Hazret-i Cafer Paşa			Sâlyâne	66.666	
4	Be-cihet-i cerâye-i Hazret-i müşârün-ileyh			Cerâye	33.230	
TOPLAM GELİR 161.356			TOPLAM GİDER 161.356			

Cemâziye'l-âhir ayının diğer bir gelir-gider kaydı ayın 14'ünde tutulmuştur. Bu kayda göre gelir kaynakları şunlardır: Mevlana Abdurrahman'ın tahvilinde tophane ve baruthane yakınlarındaki kalite (gemi) yerlerinin bedelinden 340 akçe, Kıbrıs adası zeamet sahiplerinden biri olan Ahmed Bey'in tahvilindeki arpa ve buğday bedelinden

islâm ordusunun zahire ihtiyacı için 24.000 akçe, Perviz Bey (Nazır) ve adamı Mustafa (Mültezim)'nin iltizamındaki beytûlmâl hasları buna bağlı gelir kaynaklarından 16.206 ila 28.794 akçe, Yanizade Zımmi'nin iltizamındaki Piskopu-Koloş ve buraya bağlı yerlerin mukataasından 4.415 akçe ve Çaker Bey (Nazır) ile adamı Mehmed (Mültezim)'in iltizamındaki Mesarya nâhiyesi haslar mukataasından 29.961 akçe gelir elde edilmiştir.

14 Cemâziye'l-âhir 1017 (25 Eylül 1608) tarihinde yapılan harcamalar ise şunlardır: Girinye sancak Bey'i Dilaver Bey'in senelik maaşı 45.000 akçe, Cafer Paşa'nın nafakası için 7.510 akçe, Sadrazam tarafından ferman ile emin olarak atanan İstanbul sipahilerinden Mehmed bin Mehmed'in maaşı 4.415 akçe ve Rüesa, Azebân ve Humbaracılar için ödenen 46.791 akçe maaş ödemesi yer almaktadır. Bu tarihte toplam 103.716 akçe gelir elde edilirken, 103.716 akçe harcama yapılmıştır. Yani gelir gidere denk durumdadır.

Tablo 2.5 : 14 Cemâziye'l-âhir 1017 (25 Eylül 1608) Gelir-Giderleri

14 Cemâziye'l-âhir 1017				
Tahvil sahibi		Gelirin adı ve bölgesi	Gelirin alanı	Miktarı
1	Mevlana Abdurrahman	An Bahâ-i zemin-i kalite ki der kurb-ı tophâne ve der baruthâne?	Müteferrik	340
2	Ahmed Bey	An Bahâ-i hinta ve şair	Müteferrik	24.000
3	Perviz Bey ve Mustafa	Mukataa-i beytûlmâl-ı hassa ve tevâbi'hâ	Mukataa	16.206
4	Perviz Bey ve Mustafa	Mukataa-i beytûlmâl-ı hassa ve tevâbi'hâ	Mukataa	28.794
5	Yanizade	Mukataa-i Piskopu ve Koloş ve tevâbi'hâ	Mukataa	4.415
6	Çaker Bey ve Mehmed	Mukataa-i hâshâ-i nâhiye-i Mesarya	Mukataa	29.961
Giderin adı			Giderin alanı	Miktarı
1	Sâlyâne-i Dilaver Bey cerâyeye-i mîr-livâ-i Girinye		Sâlyâne	45.000
2	Be-cihet-i tetimme-i nafaka-i cerâyeye-i Hazret-i Cafer Paşa		Cerâyeye	7.510
3	Mevâcib-i Mehmed bin Mehmed an sipâhiyân-ı dergâh-ı âlî		Mevâcib	4.415
4	Mevâcib-i rüesa ve azebân-ı humbaracıyân-ı hâssa		Mevâcib	46.791
TOPLAM GELİR 103.716			TOPLAM GİDER 103.716	

Cemâziye'l-âhir ayında tutulan diğer bir gelir-gider kaydı 17 Cemâziye'l-âhir 1017 (28 Eylül 1608) tarihinde tutulmuştur. Bu tarihte elde edilen gelir kaynakları şunlardır: Perviz Bey (Nazır) ve adamı Mustafa (Mültezim)'nin iltizamında olan Lefke ve Pendaya ve buraya bağlı yerlerin mukataa gelirlerinden 120.000 akçe, Receb Bey'in

iltizamındaki Kukla sükkerhânesi (şekerhane) mukataasından 115.500 akçe, Mekke ve Medine için kurulan vakıfların gelirinden toplamda 266.800 akçe yer almaktadır. Bu meblağ içerisinde Cafer Paşa'nın vakıfettiği çiftliğin icâre(kira) bedelinden 63.000 akçe, Ağa-i Cafer Paşa'nın çiftlik kirası gelirinden 40.000 akçe, Sadi Çavuş'un vakıf kirasının gelirinden 10.000 akçe, Baf'ın eski sancakbeyi Mehmed Bey'in çiftlik kirası gelirinden 7.200 akçe, El Hacı Güvan'ın vakfının kira gelirinden 4.000 akçe, Hasan Kethüda'nın sabunhane gelirinden 3.000 akçe, yeniçeri cemâatinden Yusuf Ağa'nın vakıf gelirlerinden 16.000 akçe, Sadi Çavuş'un vakıf kirası gelirinden 1.000 akçe, Girinye nâhiyesinde Ali Beşe'nin çiftlik kirasının gelirinden 300 akçe, merhum Hüseyin zadenin Girinye nâhiyesindeki vakıf kirasından 2.000 akçe, Ali Beşe'nin Girinye nâhiyesindeki vakıf kirasından 300 akçe, eski Girinye sancakbeyi Haydar paşazade Mehmed'in vakıflarının ve Lapta köyündeki çiftliklerinin kira gelirinden 120.000 akçe yer almaktadır. Ayrıca Yanızade Zimmi'nin iltizamındaki Piskopu ve Koloş nâhiyesi hasları mukataasından 157.500 akçe, Girinye'nin eski sancakbeyi Hüsrev Bey'in tahvilindeki merhum vezir İbrahim Paşa'nın çiftlik gelirlerinin 1016 yılından kalma bedelin 160.000 akçe ve Perviz Bey (Nazır) ile adamı Hasan (Mültezim)'in iltizamındaki Hirsofu nâhiyesi hasları mukataasından 27.000 akçe gelir elde edilmiştir.

17 Cemâziye'l-âhir 1017 (28 Eylül 1608) tarihinde yapılan harcamalar ise şunlardır: Gelirler kısmında bahsedilen vakıfların mütevellileri(Mehmed Çelebi, Ömer Ağa, Mehmed Bey), kâtibi ve tahsildarının maaşı 15.840 akçe, Medine-i münevvere için irsaliye gönderisi 670.960 akçe ve Omorfa çiftlik gelirlerinden irsaliye olarak İstanbul'a gönderilen 160.000 yer almaktadır. Bu tarihte elde edilen toplam gelir 846.800 akçe, yapılan toplam harcama ise 846.800 akçedir. Bu ay gelir giderlere denktir.

Tablo: 2.6 : 17 Cemâziye'l-âhir 1017 (28 Eylül 1608) Gelir-Giderleri

17 Cemâziye'l-âhir 1017				
Tahvil sahibi	Gelirin adı ve bölgesi		Gelirin alanı	Miktarı
1	Perviz Bey ve Mustafa	Mukataa-i hâshâ-i Lefke ve Pendaya ve tevâbi'hâ	Mukataa	120.000
2	Receb Bey	Mukataa-i sükkerhane-i karye-i Kukla	Mukataa	115.500
3	An akçe-i icâre-i evkaf-ı Medine-i Münevvere		Müteferrik	266.800
4	Yanizade	Mukataa-i hâshâ-i nâhiye-i Piskopu ve Koloş	Mukataa	157.500
5	Hüsrev Bey	Çiftlik-i merhum vezir İbrahim Paşa tâbe serâhu mahsul-i vâcib 1016	Müteferrik	160.000
6	Perviz Bey ve Hasan	Mukataa-i hâshâ-i nâhiye-i Hirsofu	Mukataa	27.000
Giderin adı			Giderin alanı	Miktarı
1	Mevâcib-i müteveli-i evkâf-ı mezbûr ma kâtib ve câbi-i evkâf-ı mezbûre	Mevâcib	15.840	
2	Be-cihet-i irsâliye-i Medîne-i Münevvere	İrsâliye	670.960	
3	Be-cihet-i irsâliye-i dergâh-ı âlf yed şude Mahmud ağa el mezbûr ser bevâbân-ı Hazret-i kapudân Paşa adâmallahu te'âlâ iclâlehu an akçe-i çiftlik-i nefsi Omorfa	İrsâliye	160.000	
TOPLAM GELİR 846.800			TOPLAM GİDER 846.800	

Cemâziye'l-âhir ayının diğer bir gelir-gider işlemi 20 Cemâziye'l-âhir 1017 (1 Ekim 1608) tarihinde yapılmıştır. Buna göre elde edilen gelir kaynakları şunlardır: Mustafa Efendi (Nazır) ve adamı Mehmed(Mültezim)'in iltizamındaki Baf nâhiyesi haslar mukataasından 60.079 akçe, eski Baf sancakbeyi Bekir Bey'in tahvilindeki makbuz işlemlerinden arta kalan akçeden 43.298 akçe gelir elde edilmiştir.

20 Cemâziye'l-âhir 1017 (1 Ekim 1608) tarihinde harcama kalemi olarak Girinye sancakbeyi Dilaver Bey'in savaş gemisindeki esirlerin, kürekçilerin ve diğer görevlilerin maaşları ve geminin mühimmatı için 53.377 akçe, Cafer Bey'in senelik maaşı için 50.000 akçe harcama yapılmıştır. Bu tarihte toplamda 103.377 gelir elde edilirken 103.377 akçe harcama yapılmıştır.

20 Cemâziye'l-âhir 1017 (1 Ekim 1608) tarihinde elde edilen gelirler ile yapılan harcamaların miktarı birbirine denktir.

Tablo 2.7 : 20 Cemâziye'l-âhir 1017 (1 Ekim 1608) Gelir-Giderleri

20 Cemâziye'l-âhir 1017				
Tahvil sahibi	Gelirin adı ve bölgesi		Gelirin alanı	Miktarı
1	Mustafa Efendi ve Murad	Mukataa-i hâshâ-i nâhiye-i Baf	Mukataa	60.079
2	Bekir Bey	An akçe-i ziyade-i makbuz	Müteferrik	43.298
Giderin adı			Giderin alanı	Miktarı
1	Be-cihet-i mühimmat ve mevâcibat-ı üsera ve merdümân ve kürekçiyân-ı kalite-yı Dilaver Bey		Mevâcib ve Mühimmat	53.377
2	Sâlyâne-i Cafer Bey mîr-livâ-i Baf		Sâlyâne	50.00
TOPLAM GELİR: 103.377			TOPLAM GİDER: 103.377	

Cemâziye'l-âhir ayının son gelir-gider işlemi 25 Cemâziye'l-âhir 1017 (6 Ekim 1608)'de yapılmıştır. Bu kayda göre: gelir kaynağı olarak Yusuf Çavuş'un iltizamındaki Hirsofu nâhiyesi ve buraya bağlı yerlerin mukataalarından toplamda 139.416 akçe gelir elde edilmiştir.

Bu tarihte yapılan harcamalar ise şunlardır: Girinye'nin eski sancakbeyi Ömer Bey'in senelik maaşı için 57.750 akçe, Kıbrıs adasının eski beylerbeyi Memi Paşa'nın savaş gemisinin mühimmatı, kürekçilerinin nafakası için ödenen 57.750 akçe ve Mağusa sancakbeyi Mustafa Bey'in savaş gemisindeki kürekçilerin nafakası için 75.000 akçe harcama yapılmıştır. 25 Cemâziye'l-âhir 1017 (6 Ekim 1608) tarihinde elde edilen gelir 139.416 akçe ve yapılan harcamalar 139.416 akçedir. Bu vaziyette gelirler giderlere denktir.

Tablo 2.8 : 25 Cemâziye'l-âhir 1017 (6 Ekim 1608) Gelir-Giderleri

25 Cemâziye'l-âhir 1017				
Tahvil sahibi	Gelirin adı ve bölgesi		Gelirin alanı	Miktarı
1	Musa Çavuş	Mukataa-i hâshâ-i nâhiye-i Hirsofu ve tevâbi'hâ	Mukataa	6.666
2	Musa Çavuş	Mukataa-i hâshâ-i Hirsofu	Mukataa	50.000
3	Musa Çavuş	Mukataa-i hâshâ-i Hirsofu der Cezîre-i Kıbrıs	Mukataa	57.750
4	Musa Çavuş	Mukataa-i hâshâ-i Hirsofu	Mukataa	25.000
Giderin adı			Giderin alanı	Miktarı
1	Be-cihet-i tetimme-i bakiye-i sâlyâne-i Ömer Bey mîr-livâ-i sabık-ı Girinye		Sâlyâne	6.666
2	Be-cihet-i tetimme-i nafaka-i kürekçiyân baştarda-i Hazret-i Memi Paşa mîr-i mîrân-ı sabık-ı Kıbrıs		Müteferrik	57.750
3	Be-cihet-i tetimme-i nafaka-i kürekçiyân baştarda-i Mustafa Bey mîr-livâ-i Mağusa		Mevâcib	75.000
TOPLAM GELİR 139.416			TOPLAM GİDER: 139.416	

2.5. RECEBÜ'L-MÜRECCEB AYI GELİR VE GİDERLERİ

Bütçe defterinin diğer bir hesap kaydı kameri ayların yedincisi mübarek üç ayların ilki Receb ayında tutulmuştur. 1-30 Receb 1017 (11 Ekim – 9 Kasım 1608) tarihinde elde edilen gelir kaynakları şunlardır: Yanizade Zımmi'nin iltizamındaki Piskopu ve Koloş şükkerhane (şekerhane) mukataasından 267.000 akçe, Perviz Bey(Nazır) ve adamı Mustafa(Mültezim)'nin iltizamındaki beytülmal-ı hassa ve buraya bağlı gelir kaynaklarının mukataasından toplamda 9.440 akçe, Ömer Efendi'nin tahvilindeki hinta(buğday) bedelinden 36.750 akçe, Françeski Zımmi'nin Gilan nâhiyesindeki hasların mukataasından 27.000, Receb Bey'in Kukla köyü ve buraya bağlı diğer yerlerdeki şekerhanelerin mukataasından 12.378 akçe, Yanizade Zımmi'nin Piskopu ve Koloş mukataası gelirinden 3.256 akçe, Perviz Bey(Nazır) ve adamı Mustafa(Mültezim)'nin iltizamındaki Kıbrıs adası iskele gümrükleri ve buraya bağlı yerlerin mukataasından 462.209 akçe, Perviz Bey(Nazır) ve adamı Mustafa(Mültezim)'nin iltizamındaki Kıbrıs adasının beytülmal-ı hasları ve buna bağlı mukataaların gelirinden 21.920 akçe, Çaker Bey (Nazır) ve adamı Mehmed(Mültezim)'in Mesarya nâhiyesi hasları mukataasından 19.068 akçe, Perviz Bey(Nazır) ve İbrahim(Mültezim)'in Girinye nâhiyesine bağlı Lapta köyünün mukataasından 7.920 akçe, Mustafa Bey'in Mesarya nâhiyesine bağlı Aşna köyünün mukataasından 30.660 akçe, Perviz Bey(Nazır) ve Mustafa (Mültezim)'nin iltizamındaki Lefke köyü ve buraya bağlı yerlerin mukataasından 157.500 akçe gelir elde edilmiştir.

1 Recebü'l-mürecceb 1017 (11 Ekim – 9 Kasım 1608) ayının gider kalemleri ise şunlardır: Girinye sancakbeyi Dilaver Bey'in gemisinin mühimmatı için 18.400 akçe, Mağusa sancakbeyi Mustafa Bey'in savaş gemisinin mühimmat masrafları için 18.350 akçe, Kıbrıs Beylerbeyi Cafer Paşa'nın senelik maaşı için toplamda 36.342 akçe, dergâh-ı âlî sipahilerinden Abdi Efendi'nin, Kıbrıs hazinesi rûznamçecisi Rıdvan Efendi'nin, dergâh-ı âlî sipahilerinden Yunus Efendi'nin, Kıbrıs hazine ruznamçesi şakirdi İbrahim Çelebinin, Kıbrıs adası yeniçerilerin önceki ağası Ahmed Ağa'nın, dergâh-ı âlî çavuşlarından Mustafa Çavuş'un, Mağusa kalesi muhafız kethüdası Ahmed'in, Mağusa kalesi topçubaşı Hüseyin Abdullah'ın, Mağusa kalesi topçularından Hüseyin Ağa'nın, Mağusa azeplerinin kethüdası Mustafa'nın ve Kıbrıs rûznamçecisi

Rıdvan Efendi'nin maaşı olarak toplamda 51.466 akçe harcama yapılmıştır. Ayrıca Kıbrıs adası yeniçerilerinin maaşı için 462.209 akçe, Kıbrıs defterdarı Mustafa Efendi'nin cerâye(yiyecek parası) için 11.990 akçe, Tuzla'ya bağlı Larnaka köyünün imamı ve hatibi olan Mevlana Abdülkerim'in vazifesi için 1.080 akçe, Kıbrıs adası müftü ve müderrisi Mevlana Şeyhülislam Saadeddin'in vazifesi için 30.660 akçe ve Kıbrıs adası beylerbeyi Cafer Paşa'nın elden İstanbul'a irsaliye olarak ödediği 157.500 akçe masraf yer almaktadır. Recebü'l-mürecceb ayında toplamda 1.055.101 akçe gelir sağlanmış, 787.997 akçe masraf yapılmıştır.

1 Recebü'l-mürecceb 1017 (11 Ekim – 9 Kasım 1608) ayının gelir-gider meblağı dikkate alındığında bu ay gelirinden yapılan harcamalardan sonra 267.104 akçe artmıştır.

Tablo 2.9 : 1-30 Recebû'l-müreceb 1017 (11 Ekim – 9 Kasım 1608) Gelir-Giderleri

Recebû'l-müreceb 1017			
Tahvil sahibi	Gelirin adı ve bölgesi	Gelirin alanı	Miktarı
1	Yanizade	Mukataa-i Sükkerhane-i Piskopu ve Koloş	Mukataa 267.000
2	Perviz Bey ve Mustafa	Mukataa-i beytül-mâl-ı hassa ve tevâbi'hâ	Mukataa 9.440
3	Ömer Efendi	An akçe-i Bahâ-i hinta	Müteferrik 36.750
4	Françeski	Mukataa-i hâshâ-i nâhiye-i Gilan	Mukataa 27.000
5	Receb Bey	Mukataa-i sükkerhane-i karye-i Kukla ve tevâbi'hâ	Mukataa 12.378
6	Yanizade	Mukataa-i sükkerhane-i Piskopu ve Koloş	Mukataa 3.256
7	Perviz Bey ve Mustafa	Mukataa-i memlaha ve gümrük-i iskelahâ-i cezire-i Kıbrıs ve tevabiha	Mukataa 462.209
8	Perviz Bey ve Mustafa	Mukataa-i beytül-mâl-ı hassa ve tevâbi'hâ	Mukataa 21.920
9	Çaker Bey ve Mehmed	Mukataa-i Hâshâ-i nâhiye-i Mesarya	Mukataa 19.068
10	Perviz Bey ve İbrahim	Mukataa-i karye-i Lapta tabi-i nâhiye-i Girinye	Mukataa 7.920
11	Mustafa Bey	Mukataa-i karye-i Aşna tabi-i Mesarya	Mukataa 30.660
12	Perviz Bey ve Mustafa	Mukataa-i hâshâ-i karye-i Lefke ve tevâbi'hâ	Mukataa 157.500
Giderin adı			
	Giderin alanı	Miktarı	
1	Be-cihet-i mühimmat-ı kalite-i Dilaver Bey mîr-livâ-i Girinye		18.400
2	Be-cihet-i mühimmat-ı masarif-i baştarda-i Mustafa Bey mîr-livâ-i Mağusa	Mühimmat	18.350
3	Be-cihet-i sâlyâne-i Hazret-i Cafer Paşa dâme-ikbâlûhu mîr-i mirân-ı Cezîre-i Kıbrıs	Sâlyâne	9.342
4	Mevâcib-i Abdi Efendi an ebnâ-i sipâhiyân-ı dergâh-ı âlî	Mevâcib	3.362
5	Mevâcib-i Rıdvan Efendi rûz-nâmçe-i hazine-i Kıbrıs	Mevâcib	3.960
6	Mevâcib-i Yunus Efendi an silahdarân-ı dergâh-ı âlî	Mevâcib	6.512
7	Mevâcib-i İbrahim Çelebi şâkird-i ruznamçe-i hazine-i Kıbrıs	Mevâcib	1.800
8	Be-cihet-i tetimme-i sâlyâne-i Hazret-i Cafer Paşa mîr-i mirân-ı Cezîre-i Kıbrıs	Sâlyâne	27.000
9	Be-cihet-i mevâcib-i cemâat-i yeniçeriyân Cezîre-i Kıbrıs	Mevâcib	462.209
10	Be-cihet-i cerâyeye-i Hazret-i Mustafa Efendi defterdar-ı cerâyeye-i Kıbrıs	Cerâyeye	11.990
11	Mevâcib-i Ahmed ağa-i sabık-ı yeniçeriyân-ı Cezîre-i Kıbrıs	Mevâcib	8.850
12	Vazife-i Mevlana Abdülkerim hâtib ve imam câmi'-i karye-i Larnaka tabi-i Tuzla	Vazife	1.080
13	Mevâcib-i Mustafa Çavuş dergâh-ı âlî ba fermân-ı alîşân der istihdam-ı hazine-i Kıbrıs	Mevâcib	12.040
14	Mevâcib-i Muhiddin bin Ahmed kethûda-i merdân-ı kal' a-i Mağusa	Mevâcib	1.770
15	Mevâcib-i Hüseyin Abdullah ser topçuyân-ı kal' a-i Mağusa	Mevâcib	1.770
16	Mevâcib-i Hüseyin Ağa topçuyân-ı kal' a-i Mağusa	Mevâcib	1.770
17	Mevâcib-i Mustafa kethudâ-i azebân-ı Mağusa	Mevâcib	1.712
18	Mevâcib-i Rıdvan Efendi ruznamçe-i Kıbrıs	Mevâcib	7.920
19	Vazife-i kıldvetü l ulemâ-i Mevlana şeyhülislam Sadeddin müfti ve müderris dâru l hadis Cezîre-i Kıbrıs	Vazife	30.660
20	Be-cihet-i İrsâliye-i dergâh-ı âlî yed şude Hazret-i Cafer Paşa mîr-i mirân-ı sabık-ı Kıbrıs	İrsâliye	157.500
TOPLAM GELİR: 1.055.101		TOPLAM GİDER: 787.997	

2.6. ŞABAN'ÜL-MU' AZZAM AYI GELİR VE GİDERLERİ

Bütçe defterinin diğer bir gelir-gider kaydı Hicri-Kameri takvimin sekizincisi, üç ayların ikincisi Şaban'ül-mu' azzam ayında tutulmuştur. 20 Şaban 1017 (29 Kasım 1608) tarihinde elde edilen gelirler şunlardır: Kıbrıs adası yeniçeri cemâatinin baş piyâdeganı Behram Subaşı'nın tahvilindeki Kubad Beşe'nin muhalefatının (ölümünden geriye bıraktığı malların) satışından elde edilen 8.260 akçe, Françeski Zımmi'nin tahvilindeki Gilan ve buraya bağlı yerlerin mukataalardan 8.000 akçe, Kıbrıs adası yeniçeri cemâati beytülmal emini Behram Subaşı'nın tahvilindeki Kıbrıs yeniçeri cemâatinin baş piyâdegan Memi Subaşı'nın çiftlik geliri bedelinden 8.000 akçe, Kıbrıs adası yeniçerilerinin kethüdası Hasan kethüdanın tahvilindeki erzen (darı/mısır) bedelinden 240 akçe gelir elde edilmiştir.

20 Şaban'ül-mu' azzam 1017 (29 Kasım 1608) tarihinde yapılan harcamalar ise: Kıbrıs defterdarı Mustafa Efendi'ye 6.000 akçe, Kıbrıs hazine rûnamçecisi Rıdvan Efendi'ye 2.700 akçe, Yusuf Efendi'ye 2.400 akçe, Kıbrıs hazine muhasebecisi İbrahim Çelebi'ye 2.400 akçe, Ahmed Efendi'ye 2.000 akçe, maliye tezkerecisi diğer İbrahim Çelebi'ye 2.000 akçe, Musa Çelebi'ye 2.000 akçe, İbrahim Çelebi'ye 1.000 akçe olmak üzere toplam 20.500 akçe sâlyâne (senelik maaş) ödemesi yapılmıştır. Ayrıca Medine-i Münevvereye gönderilmesi için, pamuk bezi masrafları için ve Omorfa'ya bağlı Denya köyünün mahsulünün toplanması için 4.000 akçe masraf yer almaktadır. Bu tarihte elde edilen toplam gelir 24.500 akçe, toplam gider ise 24.500 akçedir.

20 Şaban'ül-mu' azzam 1017 (29 Kasım 1608) tarihinde elde edilen gelirler ve giderlerin birbirine denk olduğunu görülmektedir.

Tablo 2.10 : Şaban'ül-mu' azzam 1017 (29 Kasım 1608) Gelir-Giderleri

Şaban'ül-mu' azzam 1017				
Tahvil sahibi	Gelirin adı ve bölgesi		Gelirin alanı	Miktarı
1	Behram Subaşı	An Bahâ-i muhallefât-ı merhum Kubat Beşe	Müteferrik	8.260
2	Françeski	Mukataa-i hâshâ-i nâhiye-i Gilan ve tevâbi'hâ	Mukataa	8.000
3	Behram Subaşı	An Bahâ-i hânehâ-i mahsul-i çiftlik-i Memi Subaşı ser piyâdegan-ı cemâat-i yeniçeriyân-ı Kıbrıs	Müteferrik	8.000
4	Hasan	An Bahâ-i erzen miri	Müteferrik	240
Giderin adı				
	Giderin adı		Giderin alanı	Miktarı
1	Sâlyâne-i Mustafa Efendi dâme ulüvvehu küttâb-ı hazîne-i âmire-i Kıbrıs		Sâlyâne	20.500
2	Be-cihet-i mühimmât-ı masarif-ı irsâliye-i Medine-i münevvere şerefallahu te'âlâ ma'a mühimmât-ı kirbâs-ı penbe ve mahsul-i karye-i Denya tabi-i Omorfa		İrsâliye	4.000
TOPLAM GELİR: 24.500			TOPLAM GİDER: 24.500	

2.7. RAMAZAN EL-MÜBAREK AYI GELİR VE GİDERLERİ

Hicri-Kameri takvimin dokuzuncu ayı ve üç ayların sonuncusu olan 28-29 Ramazan 1017 (5-6 Ocak 1609) tarihinde elde edilen gelirler şunlardır: Kıbrıs adası yeniçeri cemâatinin ser piyâdeganı ve aynı zamanda bahsedilen cemâatin beytülmal emini ve kâtibi olan Behram Subaşı'nın tahvilindeki yeniçeri cemâatin ser piyâdeganı Bayram Subaşı'nın muhallefâtının satış bedelinden 29.480 akçe, Merhum Ahmed Beşe'nin muhallefât bedelinden 4.000 akçe, Resul Beşe'nin muhallefâtının satış bedelinden 2.166 akçe, Lefkoşa alay kumandan-ı Bostan Bey'in tahvilinde olan yeniçeri cemâati ser bölüğü merhum Bayram Subaşı'nın Omorfa'ya bağlı bahçelerinin gelirinden 22.000 akçe, Perviz Bey (Nazır) ve adamı Mustafa (Mültezim)'in iltizamındaki Kıbrıs adası ve buraya bağlı yerlerdeki boş bırakılan devlete ait arazi ve hanelerin satışından ve burada ölenlerin geride bıraktığı malların satışında 14.000 akçe, Perviz Bey(Nazır) ve adamı Mustafa(Mültezim)'nin iltizamındaki Kıbrıs adası ve buraya bağlı yerlerdeki boş bırakılan devlete ait arazi ve hanelerin satışından edilen paradan toplamda 10.000 akçe, Ali Reis'in tahvilindeki 1.000 keyl şair(arpa) bedelinden 80.000 akçe, Mağusa sancakbeyi Mustafa Bey'in 100 keyl hınta bedelinden 16.000 akçe ve Lefkoşa miralayı Bostan Bey'in 10 keyl hınta bedelinden 1.600 akçe olmak üzere toplamda 17.600 akçe, Françeski Zımmi'nin iltizamındaki Gilan ve buraya bağlı yerlerin mukataasından 3.597 akçe, Kıbrıs adasındaki yeniçerilerin ser piyadeganı ve

beytülmal emini olan Behram Subaşı'nın tahvilindeki Kıbrıs yeniçeri cemâatinin serpiyadeganı merhum Bayram Subaşı'nın hanelerinin satışının bedelinden 55.000 akçe, Behram Subaşı'nın tahvilindeki merhum Bayram Subaşı'nın nakit akçesinden 28.560 akçe, Receb Bey'in iltizamındaki Kukla ve buraya bağlı yerlerdeki şekerhanelerin mukataasından 6.600 akçe, Hüseyin Çavuş'un tahvilindeki Kıbrıs adasında ölen gayrimüslimlerin cizye bakiyesinden 25.000 akçe, Françeski Zımmi'nin iltizamındaki Evdim nâhiyesi ve buraya bağlı yerlerin mukataasından 27.314 akçe, Perviz Bey (Nazır) ve adamı Mustafa (Mültezim)'nin iltizamındaki Kıbrıs adası iskele gümrükleri ve memlaha mukataasından 460.760 akçe gelir elde edilmiştir.

28-29 Ramazan 1017 (5-6 Ocak 1609) tarihinde yapılan harcamalar ise şunlardır: Kıbrıs Beylerbeyi Cafer Paşa'nın senelik maaşı için toplamda 96.978 akçe, Cafer Paşa'nın cerâye masrafları için 46.560 akçe, Defterdar Mustafa Efendi'nin cerâye masrafları için 11.990 akçe, maliye tezkerecisi İsmail Çelebi'nin maaşı için 900 akçe, Kıbrıs Beylerbeyi Cafer Paşa'nın savaş gemisinde göreve başlayan yeniçeri cemâatinden rüesa, azebân ve humbaracıyâna ödenen maaş 22.544 akçe, Evdim mukataasının emini, kâtibi ve diğer görevlilerin maaşı 15.120 akçe, Fazlullah Halife ve Derviş Halife'nin maaşı 4.680 akçe, Kıbrıs hazinesi kâtiplerinin ve veznedarların maaşı 26.903 akçe, Kıbrıs adasındaki yeniçerilerin üçüncü üç aylık maaşı reşen (Receb, Şaban, Ramazan) olarak 460.760 akçe harcama yapılmıştır. Bu ayda toplam 786.077 akçe gelir elde edilirken 688.395 akçede harcama yapılmıştır. Gelir meblağı dikkate alındığında 97.682 akçe artmıştır.

Tablo 2.11 : 28-29 Ramazan 1017 (5-6 Ocak 1609) Gelir-Giderleri

Ramazan el-mübârek 1017					
Tahvil sahibi	Gelirin adı ve bölgesi		Gelirin alanı	Miktarı	
1	Behram Subaşı	An muhallefât-ı merhum Bayram Subaşı	Müteferrik	29.480	
2	Behram Subaşı	An akçe-i bahâ-i hazine-i el merhum Ahmed Beşe	Müteferrik	4.000	
3	Behram Subaşı	An Bahâ-i muhallefât-ı merhum Resul Beşe	Müteferrik	2.166	
4	Bostan Bey	Baha-i bahçe-i merhum Bayram Subaşı ser piyâdegan-ı yeniçeriyân-ı Kıbrıs der karye-i Denya tabi-i Omorfa	Müteferrik	22.000	
5	Perviz Bey ve Mustafa	Mukataa-i beytûlmâl-ı hassa ve mâbeyn ve mevkûfât-ı Cezîre-i Kıbrıs ve tevâbi' hâ	Mukataa	14.000	
6	Perviz Bey ve Mustafa	Mukataa-i mâbeyn ve mevkûfât-ı Cezîre-i Kıbrıs ve tevâbi' hâ	Mukataa	4.000	
7	Ali Reis	An Bahâ-i şair-i miri	Müteferrik	80.000	
8	Mustafa Bey ve Bostan Bey	An Bahâ-i hunta-i miri	Müteferrik	17.600	
9	Françeski	Mukataa-i Gilan ve tevâbi' hâ	Mukataa	3.597	
10	Behram subaşı	An Bahâ-i hânehâ-i el merhum Bayram Subaşı ser piyâdegân-ı cemâat-i yeniçeriyân	Müteferrik	55.000	
11	Behram Subaşı	An akçe-i nakdiye-i merhum Bayram Subaşı	Müteferrik	28.560	
12	Receb Bey	Mukataa-i sükkerhane-i karye-i Kukla ve tevâbi' hâ	Mukataa	6.600	
13	Hüseyin Çavuş	An akçe-i bakiye-i cizye-i mürdegân-ı gebrân-ı Cezîre-i Kıbrıs	Müteferrik	25.000	
14	Perviz Bey ve Mustafa	Mukataa-i mâbeyn ve mevkûfât-ı mezbûr	Mukataa	6.000	
15	Françeski	Mukataa-i hâshâ-i nâhiye-i Evdim ve tevâbi' hâ	Mukataa	27.314	
16	Perviz Bey ve Mustafa	Mukataa-i memlaha ve gümrük-i iskelahâ-i cezire-i Kıbrıs	Mukataa	460.760	
Giderin adı				Giderin alanı	Miktarı
1	Be-cihet-i sâlyâne-i Cafer Paşa		Sâlyâne	95.546	
2	Be-cihet-i cerâye-i Hazret-i Cafer Paşa		Cerâye	46.560	
3	Be-cihet-i cerâye-i Hazret-i Mustafa Efendi		Cerâye	11.990	
4	Mevâcib-i İsmail Çelebi tezkere-i maliye		Mevâcib	900	
5	Mevâcib-i mezkûrin an cemâat-i yeniçeriyân-ı rüesa ve azebân ve humbaracıyân-ı hassa		Mevâcib	22.544	
6	Be-cihet-i tetimme-i sâlyâne-i Hazret-i Cafer Paşa Cezîre-i Kıbrıs		Sâlyâne	1.432	
7	Mevâcib-i emin ve kâtib-i hüddâm-ı saire-i mukataa-i Evdim		Mevâcib	15.120	
8	Mevâcib-i mezkûr Fazlullah halife ma'a Derviş halife		Mevâcib	4.680	
9	Mevâcib-i mezkûre an küttâb-ı hazîne-i âmire-i Kıbrıs ma'a vezzân ve saire		Mevâcib	26.863	
10	Be cihet-i eda-i akçe-i deyn-i merhum Ahmed Beşe ve Behram Subaşı		Muhallefât	2.000	
11	Mevâcib-i mezkûrin an cemâat-i yeniçeriyân-ı Cezîre-i Kıbrıs		Mevâcib	460.760	
TOPLAM GELİR: 786.077			TOPLAM GİDER: 688.395		

2.8. ŞEVVALÜ'L MÜKERREM AYI GELİR VE GİDERLERİ

Bütçe defterinin gelir-gider işleminin yapıldığı son ay Şevvâl ayıdır. 2 Şevval 1017 (9 Ocak 1609) tarihinde elde edilen gelir kaynakları şunlardır: Yeniçeri cemâatinin baş piyâdegânı ve beytülmal emini Behram Subaşının tahvilindeki İsmail Çelebi'nin maaşının verilmesi üzere elde edilen 9.000 akçe, Abdi Çavuş (Nazır) ve adamı Hasan (Mültezim)'in iltizamındaki Pendaya köyü mukataasından 13.500 akçe, Receb Bey iltizamındaki Kukla ve buraya bağlı yerlerde bulunan şekerhanelerin mukataasından 11.400 akçe, Françeski Zımmi'nin iltizamındaki Gilan nâhiyesi ve buraya bağlı yerlerin haslarından 5.570 akçe, Perviz Bey (Nazır) ve adamı Mustafa (Mültezim)'nin iltizamındaki bulunmuş ve sahibi çıkmamış malların satışından (köle, hayvan vb.) 1.000 akçe, Françeski Zımmi'nin Gilan ve buraya bağlı yerlerin mukataasından 15.000 akçe, Yanızade Zımmi'nin Piskopu, Koloş ve buraya bağlı yerlerdeki şekerhanelerin mukataa gelirinden 160.000 akçe gelir kaydedilmiştir.

2 Şevval 1017 (9 Ocak 1609) tarihinde yapılan harcamalar ise şunlardır: Kukla, Gilan ve Mağusa mukataalarının gelirlerinden Mevlana Şeyh Yusuf ve oğlu Yusuf Halife'nin vazifelerinin karşılığı olarak 21.770 akçe, Lefkoşa yeniçeri cemaatinden karamanlı Ali Bey'in oğlu merhum Hasan Beşe'nin muhalledât borcunun ödenmesi için 15.000 akçe, Kıbrıs beylerbeyi Cafer Paşa'nın savaş gemisindeki mühimmatı ve köleler ve kürekçilerin nafakası için 160.000 akçe, Kıbrıs hazinesi maliye tezkeresi şakirdi İsmail Çelebinin maaşı 5.200 akçe, Kıbrıs hazinesi muhasebe şakirdi Fazlullah'ın maaşı 6.300 akçe ve Kıbrıs hazinesi varidatçısı(gelir memuru) Musa Çelebi'nin maaşı için 7.200 akçe ödeme yapılmıştır. 2 Şevval 1017'de toplamda 215.470 akçe gelir, 215.470 akçe ise harcama kaydedilmiştir.

2 Şevval 1017 (9 Ocak 1609) tarihinde elde edilen gelirlerle yapılan harcamalar birbirine denktir.

Tablo 2.12 : 2 Şevval 1017 (9 Ocak 1609) Gelir-Giderleri

2 Şevval 1017				
Tahvil sahibi	Gelirin adı ve bölgesi	Gelirin alanı	Miktarı	
1	Behram Subaşı	An akçe-i nakdiye piş ezin der hal cenab-ı mezbûr be İsmail çelevi tezkere-i firistâde	Müteferrik	9.000
2	Abdi Çavuş ve Hasan	Mukataa-i an akçe-i karye-i Nefs-i Pendaya	Mukataa	13.500
3	Receb Bey	Mukataa-i sükkerhane-i Kukla ve tevâbi'hâ	Mukataa	11.400
4	Françeski	Mukataa-i hâshâ-i nâhiye-i Gilan ve tevâbi'hâ	Mukataa	5.570
5	Perviz Bey ve Mustafa	Mukataa-i mal-ı gâib	Mukataa	1.000
6	Françeski	Mukataa-i Gilan ve tevâbi'hâ	Mukataa	15.000
7	Yanizade	Mukataa-i sükkerhane-i Piskopu ve Koloş ve tevâbi'hâ	Mukataa	160.000
Giderin adı		Giderin alanı	Miktarı	
1	Vazife-i şeyh Mevlana ve oğlu Yusuf halife	Vazife	21.770	
2	Be-cihet-i edâ-i akçe-i deyn-i muhallefât-ı merhum Hasan Beşe ibn-i Ali Bey karamani an cemâat-i yeniçeriyân-ı Kıbrıs	Edâ-i akçe	15.000	
3	Be-cihet-i mühimmat-ı nafaka-i üsera ve kürekçiyân-ı baştarda-i Hazret-i Cafer Paşa	Mühimmat	160.000	
4	Mevâcib-i İsmail Çelebi şâkird-i tezkere-i maliye-i hazine-i Kıbrıs	Mevâcib	5.200	
5	Mevâcib-i Fazlullah şâkird-i muhasebe-i hazine-i Kıbrıs	Mevâcib	6.300	
6	Mevâcib-i Musa Çelebi varidat-ı hazine-i Kıbrıs	Mevâcib	7.200	
TOPLAM GELİR: 215.470		TOPLAM GIDER: 215.470		

Şevval ayının ikinci gelir-gider işlemi ayı'nın 10'unda yapılmıştır. 10 Şevval 1017 (17 Ocak 1609) tarihinde Çaker Bey (Nazır) ve adamı Mehmed (Mültezim)'in iltizamındaki Mesarya nâhiyesi haslarından oluşan mukataa gelirlerinden 41.037 akçe elde edilmiştir.

10 Şevval 1017 (17 Ocak 1609) tarihinin gider kalemleri ise şunlardır: Kıbrıs adasındaki şekerhanelerin mühimmatı olarak kazan bedeli için 720 akçe, Kıbrıs hazinesi vâridatçısı Musa Çelebi'nin maaşı 4.600 akçe, İstanbul sipahilerinden İsa Efendi'ye 3.362 akçe, Maliye tezkerecisinin şakirdi İsmail Çelebi'nin maaşını tamamlamak için reşen ve lezez bakiyesinden 1.600 akçe, Mağusa topçularından Lorenzo veled-i Adnas'a 531 akçe, Lefkoşa kalesi dizdarı(muhafızı) Ali Ağa'ya 7.080 akçe, Lefkoşa kalesi kethüdalarından Alinin oğlu Abdullah'a 1.770 akçe, Girinye kalesi baş mimarı Piyeli? veled-i Zevan'a 884 akçe, İstanbul sipahilerinden Hüseyin oğlu Mehmet'e 1.593 akçe, Lefkoşa kalesi mimar ve topçu kalfasının maaşı 2.920 akçe, Girinye kalesi marangozlarından Piyeli' ye reşen ve lezez maaşı 884 akçe, Mağusa kalesi topçularından Lorenzo veled-i Adnas'a 531 akçe, Mağusa kalesi topçularından Andon

veled-i Matemo'ya 1.062 akçe, Mesarya mukataası ve buraya bağlı yerlerin nazırı ve kâtibine 13.500 akçe maaş ödemesi yapılmıştır. 10 Şevval 1017'de toplam 41.037 akçe gelir, 41.037 akçe harcama yapılmıştır. Bu tarihte gelirler giderlere denktir.

Tablo 2.13 : 10 Şevval 1017 (17 Ocak 1609) Gelir-Giderleri

10 şevval 1017				
Tahvil sahibi		Gelirin adı ve bölgesi	Gelirin alanı	Miktarı
1	Çaker Bey ve Mehmed	Mukataa-i hâşhâ-i nâhiye-i Mesarya	Mukataa	41.037
Giderin adı			Giderin alanı	Miktarı
1	Be-cihet-i Bahâ-i gazan berâ-i mühimmat-ı sükkerhane-i Cezîre-i Kıbrıs	Mühimmat		720
2	Mevâcib-i Musa Çelebi varidatî-i hazine-i Kıbrıs	Mevâcib		4.600
3	Mevâcib-i İsa Efendi an ebnâ-i sipâhiyân-ı dergâh-ı âlî	Mevâcib		3.362
4	Be-cihet-i tetimme-i mevâcib-i İsmail Çelebi şâkird-i tezkere-i maliye-i bakiye-i mevâcib	Mevâcib		1.600
5	Mevâcib-i Lorenzo veled-i Adnas topçuyân-ı Mağusa	Mevâcib		531
6	Mevâcib-i Ali Ağa dizdar-ı kal'a-i Lefkoşa	Mevâcib		7.080
7	Mevâcib-i Ali bin Abdullah kethüda-i merdân-ı kal'a-i Lefkoşa	Mevâcib		1.770
8	Mevâcib-i Piyeli veled-i Zevan ser mimaran-ı kal'a-i Girinye	Mevâcib		884
9	Mevâcib-i Hüseyin bin Mehmed an ebnâ-i sipâhiyân-ı dergâh-ı âlî	Mevâcib		1.593
10	Mevâcib-i mezkûrin halife-i mimar-ı ma top-ı Kal'a-i Lefkoşa	Mevâcib		2.920
11	Mevâcib-i Piyeli el mezbûr neccâr-ı kal'a-i Girinye	Mevâcib		884
12	Mevâcib-i Lorenzo veled-i Astani an topçuyân-ı kal'a-i Mağusa	Mevâcib		531
13	Mevâcib-i Andon veled-i Matemo an topçuyân-ı kal'a-i Mağusa	Mevâcib		1.062
14	Mevâcib-i nazır ve kâtip mukataa-i Mesarya ve tevâbi'hâ	Mevâcib		13.500
TOPLAM GELİR: 41.037			TOPLAM GİDER: 41.037	

Şevval ayının üçüncü gelir-gider işlemi 12 Şevval 1017 (19 Ocak 1609) tarihinde yapılmıştır. Bu tarihte Franşeski Zimmi'nin iltizamındaki Evdim nâhiyesi haslar mukataasından 173.371 akçe ve Gilan ve buraya bağlı yerlerin mukataasından 1.062 akçe gelir elde edilmiştir.

12 Şevval 1017 (19 Ocak 1609) tarihinde yapılan harcamalar ise şunlardır: Girinye sancakbeyi Dilaver Bey'in 49.998 akçe ve 123.373 akçe senelik maaşı, Lefkoşa kalesi demircilerinden Zekerya veled-i Esper maaşı 531 akçe ve Zorzi veled-i Çiryano'ya maaşı 531 akçe maaş ödemesi yapılmıştır. 12 Şevval 1017'de 174.433 akçe gelir elde edilirken 174.433 akçe 'de harcama yapılmıştır.

12 Şevval 1017 (19 Ocak 1609) tarihinde elde dilen gelirler ve yapılan harcamalar birbirine denktir.

Tablo 2.14 : 12 Şevval 1017 (19 Ocak 1609) Gelir Giderleri

12 şevval 1017				
Tahvil sahibi		Gelirin adı ve bölgesi	Gelirin alanı	Miktarı
1	Françeski	Mukataa-i hâshâ-i nâhiye-i Evdim	Mukataa	173.371
2	Françeski	Mukataa-i hâshâ-i nâhiye-i Gilan ve tevâbi'hâ	Mukataa	1.062
Giderin adı			Giderin alanı	Miktarı
1	Sâlyâne-i Dilaver Bey dâme-ikbâlûhu mîr-livâ-i Girinye		Sâlyâne	49.998
2	Mevâcib-i Zekerya veled-i Ester Zimmi âhengerân kal'a-i Lefkoşa s.14 sağ		Mevâcib	531
3	Mevâcib-i Zorzi veled-i Çiryano âhengerân-ı kal'a-i Lefkoşa		Mevâcib	531
4	Sâlyâne-i Dilaver Bey dâme-ikbâlûhu mîr-livâ-i Girinye		Sâlyâne	123.373
TOPLAM GELİR: 174.433			TOPLAM GİDER: 174.433	

Şevval ayının dördüncü gelir-gider işlemi 14 Şevval 1017 (21 Ocak 1609) tarihinde yapılmıştır. Bu tarihte elde edilen gelir kaynakları şunlardır: Perviz Bey (Nazır) ve adamı Yusuf Mültezimin iltizamındaki Hirsofu nâhiyesi haslarının mukataasından 78.332 akçe, Nazır Çaker Bey ve adamı Mehmed(Mültezim) Mesarya nâhiyesi haslar mukataasından 14.347 akçe gelir elde edilmiştir.

14 Şevval 1017 (21 Ocak 1609) tarihinde yapılan harcamalar ise şunlardır: Girinye sancakbeyi Dilaver Bey'in savaş gemisinin mühimmat masrafları için 45.000 akçe, Girinye sancakbeyi Dilaver Bey'in senelik maaşı için 33.332 akçe, Girinye kalesi muhafızlarından Luizo veled-i Nikola'nın maaşı 531 akçe, Mağusa kalesi muhafızlarından Durmuş Ağa'nın ikinci üç aylığı Recec (Rebî'ül-âhir, Cemâziye'l-evvel, Cemâziye'l-âhir) maaşı 3.540 akçe, üçüncü üç aylığı Reşen (Receb, Şaban, Ramazan) 3.540 akçe, ilk üç aylığı Masar (Muharrem, Safer, Rebiulevvel) 3.540 akçe ve Mağusa kalesi muhafızlarının kethüdası Mustafa'ya 3.196 akçe maaş ödenmiştir. 14 Şevval 1017 tarihinin toplam geliri 92.679 akçe, toplam gider ise 92.679 akçe olup gelirler giderlere denktir.

Tablo 2.15 : 14 Şevval 1017 (21 Ocak 1609) Gelir-Giderleri

14 şevval 1017				
Tahvil sahibi	Gelirin adı ve bölgesi		Gelirin alanı	Miktarı
1	Perviz Bey ve Yusuf	Mukataa-i hâşhâ-i nâhiye-i Hirsofu	Mukataa	78.332
2	Çaker Bey ve Mehmed	Mukataa-i hâşhâ-i nâhiye-i Mesarya	Mukataa	14.347
Giderin adı		Giderin alanı	Miktarı	
1	Be-cihet-i masarif-i mühimmat-ı kalite-yı Dilaver Bey mîr-livâ-i Girinye	Mühimmat	45.000	
2	Sâlyâne-i Dilaver Bey dâme-ikbâlûhu mîr-livâ-i Girinye	Sâlyâne	33.332	
3	Mevâcib-i Luizo veled-i Nikola dizdar-ı Girinye	Mevâcib	531	
4	Mevâcib-i Durmuş Ağa merdân-ı kal'a-i Mağusa	Mevâcib	3.540	
5	Mevâcib-i Durmuş Ağa el mezbûr dizdar-ı kal'a-i Mağusa	Mevâcib	3.540	
6	Mevâcib-i Durmuş Ağa el mezbûr dizdar-ı kal'a-i Mağusa	Mevâcib	3.540	
7	Mevâcib-i Mustafa kethüda-i merdân-ı kal'a-i Mağusa	Mevâcib	3.196	
TOPLAM GELİR: 92.679		TOPLAM GİDER: 92.679		

Şevval ayının beşinci gelir-gider kaydı 15 Şevval 1017 (22 Ocak 1609) tarihinde tutulmuştur. Bu tarihte sadece Kıbrıs adasının genelini kapsayan nâhiyeler ve bu nâhiyelerde bulunan köylerin ispençe vergilerinden 200.000 akçe gelir elde edilmiştir. Bu meblağ içerisinde Evdim nâhiyesi köylerinden 15.779 akçe, Hirsofu nâhiyesi köylerinden 10.106 akçe, Gilan nâhiyesi köylerinden 17.608 akçe, Mesarya nâhiyesi köylerinden 28.117 akçe, Baf nâhiyesi köylerinden 28.148 akçe, Tuzla nâhiyesi köylerinden 2.356 akçe, Lefkoşa nâhiyesi köylerinden 7.936 akçe, Lefke nâhiyesi köylerinden 8.153 akçe, Leymosun nâhiyesi köylerinden 19.592 akçe, Kukla nâhiyesi köylerinden 11.346 akçe, Pendaya nâhiyesinden 7.471 akçe, Piskopu ve Koloş köylerinden 27.063 akçe, Girinye nâhiyesi köylerinden 13.981 akçe elde edilmiştir. Bahsedilen nâhiyeler ve köylerinden elde edilen ispençe vergisi toplamda 197.653 akçedir. Fakat bu meblağ defterde 200.000 akçe olarak kaydedilmiştir. Geriye kalan 2.347 akçenin nereden elde edildiğine dair bir bilgi yoktur.

Tablo 2.16 : 15 Şevval 1017 (22 Ocak 1609) Gelir-Giderleri

15 Şevval 1017				
Tahvil sahibi	Gelirin adı ve bölgesi		Gelirin alanı	Miktarı
1	An tahvil-i mezkûrin eminan ve kâtiban-ı ispençeha-i kura-i havas-ı hümayun-ı Cezîre-i Kıbrıs		Müteferrik	200.000

Şevval ayının altıncı gelir-gider kaydı 16 Şevval 1017 (23 Ocak 1609) tarihinde tutulmuştur. Bu tarihte Perviz Bey (Nazır) ve Hüseyin (Mültezim)'in iltizamında olan Leymosun mukataasından 619 akçe, El hac Mehmed Ağa (Nazır) ve adamı Rıdvan (Mültezim)'in iltizamındaki Kıbrıs adasındaki debbağhâne (dericilik) mukataasından 6.195 akçe gelir elde edilmiştir.

Bu tarihte gider kalemleri olarak Mağusa kalesinin kapılarının bekçisi Ahmed İbrahim'e 619 akçe, Kıbrıs hazinesinde görev yapan İbrahim'e 4.602 akçe, Lefkoşa kalesi demircilerinden Zorzioglu Çiryano'ya 531 akçe, Lefkoşa kalesi demircilerinden Zekerya oğlu Ester'e 531 akçe, Girinye kalesi demircisi Luizo oğlu Nikola'ya 531 akçe maaş ödemesi yapılmıştır. Bu tarihte elde edilen toplam gelir 6.814 akçe yapılan toplam harcama ise 6.814 olup gelirler giderlere denktir.

Tablo2.17 : 16 Şevval 1017 (23 Ocak 1609) Gelir Giderleri

16 Şevval 1017			
Tahvil sahibi	Gelirin adı ve bölgesi	Gelirin alanı	Miktarı
1	Perviz Bey ve Hüseyin	Mukataa-i Leymosun	619
2	El hac Mehmed Ağa ve Rıdvan	Mukataa-i sabık-ı debbağhâneha-i Cezîre-i Kıbrıs	6.195
Giderin adı		Giderin alanı	Miktarı
1	Mevâcib-i Ahmed İbrahim an bevâbân-ı kal'a-i Mağusa	Mevâcib	619
2	Mevâcib-i İbrahim nam sipahi-i dergâh-ı âlî ki ba ferman-ı şerif der istihdam-ı hazine-i Kıbrıs	Mevâcib	4.602
3	Mevâcib-i Zorzi veled-i Çiryano an âhengerân-ı kal'a-i Lefkoşa	Mevâcib	531
4	Mevâcib-i Zekerya veled-i Ester an âhengerân-ı kal'a-i Lefkoşa	Mevâcib	531
5	Mevâcib-i Lorenzo veled-i Nikola haddâd-ı kal'a-i Girinye	Mevâcib	531
TOPLAM GELİR: 6.814		TOPLAM GİDER: 6.814	

Şevval ayının yedinci gelir-gider kaydı 17 Şevval 1017 (24 Ocak 1609) tarihinde tutulmuştur. Bu kayda göre gelir kaynakları şunlardır: Hüsrev Bey'in iltizamındaki Omorfa'ya bağlı Kondemenos köyü mukataasından 1.300 akçe, Mustafa'nın iltizamında olan Mesarya'ya bağlı Aşna köyü mukataasından 4.000 akçe, Sinan Bey'in iltizamındaki Lefkoşa ve buraya bağlı yerlerin İhtisâb (çarşı, pazardaki fiyatları, alışverişi ve kalite kontrolü işi) ve bac-ı ebvâb (kapı açılıp kapanması ücreti) mukataasından 30.541 akçe ve Kıbrıs adasındaki deri işlenen yerlerin mukataasından 98.926 akçe gelir elde edilmiştir.

17 Şevval 1017 (24 Ocak 1609) tarihinde yapılan harcama kalemlerinin neredeyse tamamı mevâcib ödemelerinden oluşmaktadır. Yapılan toplam harcama 129.467 akçedir. Bu meblağın 99.823 akçesi çeşitli maaş zümrelerine (Âhengeran, Bevvâbân, Kapudân, Ruznamçe şakirdleri, Topçuyân, Dîde-bân, Emek-dâran, Mehteran, Merdân, Dizdarlar, Mimar ve Topçu kalfası) harcanmıştır. Ayrıca Lefkoşa'daki Saray'ın mühimmatı için 265 akçe, Kıbrıs adasındaki devlet dostlarının et ihtiyacı için 145 akçe, Girinye sancakbeyi Dilaver Bey'in salyânesi için 28.886 akçe, Kıbrıs hazinesinin kâğıt mühimmatı için 144 akçe, Lefkoşa'daki cepehanelerin zeytinyağı ve ekmek mühimmatı için 204 akçe harcama yapılmıştır. Bu tarihte toplamda 134.767 akçe gelir elde edilmiş, 130.764 akçe ise harcama yapılmıştır. Bu ay gelirlerinden 4.000 akçe artmıştır.

Tablo 2.18 : 17 Şevval 1017 (24 Ocak 1609) Gelir-Giderleri

17 Şevval 1017				
Tahvil sahibi		Gelirin adı ve bölgesi	Gelirin alanı	Miktarı
1	Hüsrev Bey	Mukataa-i karye-i Kondemeno tabi-i Omorfa	Mukataa	1.300
2	Mustafa	Mukataa-i karye-i Aşna tabi-i Mesarya	Mukataa	4.000
3	Sinan Bey	Mukataa-i İhtisâb ve bâc-ı ebvâb-ı kal'a-i Lefkoşa ve tevâbi'hâ	Mukataa	30.541
4	Sinan Bey	Mukataa-i debbağhâne ha-i Kıbrıs	Mukataa	98.926
Giderin adı			Giderin alanı	Miktarı
1	Mevâcib-i Zaharya Zımmi âhengerân-ı kal'a-i Lefkoşa		Mevâcib	1.062
2	Mevâcib-i Mustafa gurebâ-i kal'a-i Lefkoşa		Mevâcib	1.238
3	Mevâcib-i Zaharya Zımmi an âhengerân-ı kal'a-i Lefkoşa		Mevâcib	531
4	Mevâcib-i Şah ve biraderi Mustafa an bevvâbân-ı kal'a-i Mağusa		Mevâcib	619
5	Mevâcib-i Hasan Musa kapudân-ı Lefkoşa		Mevâcib	796
6	Mevâcib-i Hamid an mehteran-ı divan-ı Kıbrıs		Mevâcib	720
7	Mevâcib-i Zaharya Zımmi âhengeran-ı kal'a-i Lefkoşa		Mevâcib	531
8	Mevâcib-i İbrahim Çelebi şakird-i ruznamçe		Mevâcib	600
10	Mevâcib-i İlyas bin Abdullah kapudân-ı kal'a-i Lefkoşa		Mevâcib	796
11	Mevâcib-i Abdülhamid an bevvâbân-ı Kıbrıs		Mevâcib	240
12	Mevâcib-i İbrahim bin Abdullah an mehteran-ı kal'a-i Lefkoşa		Mevâcib	708
13	Mevâcib-i Mihail veled-i Andon an topçuyân-ı kal'a-i Mağusa		Mevâcib	531
14	Mevâcib-i Filori veled-i Nikola an dîde-bân-ı Kal'a-i		Mevâcib	531

	Lefkoşa		
15	Mevâcib-i Yusuf Abdullah an kapudân-ı kal'a-i Mağusa	Mevâcib	3.184
16	Mevâcib-i Hamid bin Hasan an bevvâbân-ı kal'a-i Mağusa	Mevâcib	619
17	Mevâcib-i Hamid bin Hasan el mezbûr bevvâbân-ı kal'a-i Mağusa	Mevâcib	619
18	Mevâcib-i Yusuf bin Abdullah an kapudân-ı kal'a-i Mağusa	Mevâcib	796
19	Mevâcib-i Mehmed kethüda-i topçuyân-ı kal'a-i Mağusa	Mevâcib	1.062
20	Mevâcib-i Ali bin Abdullah kethüda-i merdân-ı kal'a-i Lefkoşa	Mevâcib	1.770
21	Mevâcib-i Abdülhamid bin Yusuf kapudân-ı kal'a-i Lefkoşa	Mevâcib	708
22	Mevâcib-i Bilal Abdullah an kapudân-ı kal'a-i Leymosun	Mevâcib	708
23	Mevâcib-i Hasan an topçuyân-ı kal'a-i Mağusa	Mevâcib	708
24	Mevâcib-i Mehmed kethüda-i topçuyân-ı kal'a-i Mağusa	Mevâcib	1.062
25	Mevâcib-i Mehmed bin Abdullah an kapudân-ı kal'a-i Mağusa	Mevâcib	796
26	Mevâcib-i Mustafa kethüda-i topçuyân-ı kal'a-i Mağusa	Mevâcib	1.206
27	Mevâcib-i mezkûrin halife-i mimar ve topçu-ı Mağusa	Mevâcib	2.920
28	Be-cihet-i saray-ı amire-i Lefkoşa	Mühimmat	265
29	Mevâcib-i Mihail veled-i Andon topçuyân-ı kal'a-i Mağusa	Mevâcib	531
30	Mevâcib- i mezkûrin dergâh-ı âlî ki ba ferman-ı ali be istihdam-ı ba sitâde-i Hazret-i Cafer Paşa	Mevâcib	4.113
31	Be-cihet-i Lâhm berây-ı yaran-ı miri	Mühimmat	145
32	Mevâcib-i Filori veled-i Nikola dîde-bân-ı Lefkoşa	Mevâcib	1.062
33	Mevâcib-i Kara Hamid Abdullah ser bölük-i topçuyân-ı kal'a-i Mağusa	Mevâcib	619
34	Mevâcib-i Ali Ağa dizdar-ı kal'a-i Lefkoşa	Mevâcib	7.080
35	Mevâcib-i Nismarya? veled-i Pavlo an topçuyân-ı kal'a-i Mağusa	Mevâcib	1.062
36	Mevâcib-i Hüseyin Bey kapudân-ı kal'a-i Leymosun	Mevâcib	4.275
37	Mevâcib-i Hamid Bey merd-i bevvâbân-ı Kıbrıs	Mevâcib	480
38	Mevâcib-i Kara Hamid bin Abdullah ser bölük-i topçuyân-ı kal'a-i Mağusa	Mevâcib	619
39	Mevâcib-i Mehmed Çelebi şâkird-i ruznamçe-i hazine-i Kıbrıs	Mevâcib	3.150
40	Mevâcib-i İbrahim Çelebi tezkere-i hazine-i Kıbrıs	Mevâcib	3.200
41	Mevâcib-i Lorenzo veled-i Nikola dîde-bân-ı kal'a-i Girinye (recec)	Mevâcib	531
42	Mevâcib-i Abdi bin Mustafa an bevvâbân-ı kal'a-i Mağusa	Mevâcib	619
43	Mevâcib-i Hasan bin Muhammed an kapudân-ı kal'a-i Mağusa	Mevâcib	796
44	Mevâcib-i Abdi bin Mustafa an bevvâbân-ı kal'a-i Mağusa	Mevâcib	619
45	Mevâcib-i Ahmed ağa kapudân-ı kal'a-i Girinye	Mevâcib	5.130
46	Mevâcib-i Kara Hamid bin Abdullah ser bölük-i topçuyân-ı kal'a-i Mağusa	Mevâcib	1.238

47	Mevâcib-i Kara Hamid bin Abdullah ser bölük-i topçuyân-ı kal'a-i Mağusa	Mevâcib	619
48	Mevâcib-i Lorenzo veled-i Nikola an dîde-bâ-i kal'a-i Girinye	Mevâcib	531
49	Mevâcib-i Memi bin Abdullah an kapudân-ı kal'a-i Mağusa	Mevâcib	796
50	Mevâcib-i Rıdvan Abdullah an kapudân-ı kal'a-i Mağusa	Mevâcib	708
51	Mevâcib-i Abdulcabbar bin Abdullah an kapudân-ı kal'a-i Mağusa	Mevâcib	708
52	Mevâcib-i Zaharya veled-i Ciryano an emekdaran-ı kal'a-i Lefkoşa	Mevâcib	531
53	Mevâcib-i Mustafa kethüda-i merdân-ı kal'a-i Mağusa	Mevâcib	1.539
54	Sâlyâne-i Dilaver Bey dâme-ikbâlûhu mîr-livâ-i Girinye	Sâlyâne	28.886
55	Mevâcib-i Zeynel bin Ali ser mimar mühimmat-ı kal'a-i Lefkoşa	Mevâcib	3.982
56	Mevâcib-i Muhiddin kethüda-i merdân-ı kal'a-i Mağusa	Mevâcib	1.770
57	Mevâcib-i Mehmed kethüda-i topçuyân-ı kal'a-i Mağusa	Mevâcib	1.062
58	Mevâcib-i Yusuf ağa şâkird-i mukataa	Mevâcib	2.100
59	Mevâcib-i İsa Efendi an ebnâ-i sipâhiyân-ı dergâh-ı âlî ki ba ferman-ı şerif be istihdam-ı hazine-i Kıbrıs	Mevâcib	3.363
60	Mevâcib-i Zakarya veled-i Estorya an âhengerân-ı kal'a-i Lefkoşa	Mevâcib	531
61	Mevâcib-i Hüseyin bin Hızır an bevvâbân-ı kal'a-i Mağusa	Mevâcib	531
62	Mevâcib-i Hüseyin bin Hızır an bevvâbân-ı kal'a-i Mağusa	Mevâcib	531
63	Mevâcib-i Nismarya veled-i Pavlo topçuyân-ı kal'a-i Mağusa	Mevâcib	531
64	Mevâcib-i Hüseyin veled-i Cafer an bevvâbân-ı kal'a-i Mağusa	Mevâcib	531
65	Mevâcib-i Ahmed Ağa kapudân-ı kal'a-i Girinye (lezez)	Mevâcib	5.130
66	Mevâcib-i Andon veled-i Matemo topçuyân-ı kal'a-i Mağusa	Mevâcib	354
67	Mevâcib-i mezkûrin an kapudân-ı kal'a-i Mağusa	Mevâcib	3.009
68	Mevâcib-i Hüseyin Bali an gurebâ-i dergâh-ı âlî ki an canib-i Hazret-i Hızır	Mevâcib	8.496
69	Mevâcib-i Mehmed Efendi ağa-i topçuyân-ı kal'a-i Mağusa	Mevâcib	1.990
70	Mevâcib-i Vasil veled-i Hristofi topçuyân-ı kal'a-i Mağusa	Mevâcib	354
71	Mevâcib-i Mustafa Lefkoşa	Mevâcib	1.238
72	Be-cihet-i Bahâ-i kağıd berây-ı mühimmat-ı hazine	Mühimmat	144
73	Be-cihet-i Bahâ-i revgan-ı zeyt berây-ı nangerde ve cebehâne-Lefkoşa	Mühimmat	204
TOPLAM GELİR: 134.767		TOPLAM GİDER: 134.764	

Şevval ayının sekizinci gelir-gider kaydı 18 Şevval 1017 (25 Ocak 1609) tarihinde tutulmuştur. Buna göre elde edilen gelir kaynakları şunlardır: Perviz Bey (Nazır) ve Yusuf (Mültezim)'un iltizamında olan Hirsofu nâhiyesindeki hasların mukataasından 73.140 akçe,¹³⁶ ve adamı Yasef'in iltizama tuttuğu Lefkoşa nâhiyesi mukataasından 665 akçe ve Perviz Bey (Nazır) ile Mustafa (Mültezim)'nın iltizamında olan Kıbrıs adası ve buraya bağlı yerlerin iskele gümrükleri ve tuzhanelerin mukataasından 49.432 akçe gelir elde edilmiştir.

18 Şevval 1017 (25 Ocak 1609) tarihinde yapılan masraflar ise toplamda 123.237 akçedir. Bu meblağın 28.417 akçesi çeşitli zümrelere (maliye tezkerecisi, kethüda, sipâhiyân, bevvâbân, dideban, topçuyân, kale mimarı, kapudân, reis, ruznamçe şakirdi, silahdaran, mevâlî horan) maaş olarak ödenmiştir. Ayrıca Mağusa sancakbeyinin savaş gemisi mühimmatı için 10.000 akçe, Alaiye Kalesinin barut ihtiyacı için 1.300 akçe, Kukla şeker tasfiyehanelerinin mismar (çivi), kâğıt, sandık gibi mühimmat ihtiyaçları için 1.280 akçe, Piskopu ve Koloş şekerhanelerinin çivi, kâğıt, sandık mühimmatı için 4.640 akçe, kirbâs-ı penbe (pamuk bezi), kağıt gibi mühimmat harcamaları için 1.480 akçe, Mağusa sancakbeyi Mustafa Bey'in savaş gemisindeki topçuların ve kürekçilerin mühimmat masrafları için 70.140 akçe, Mağusa kalesinin ve sarayının tamir ve onarım masrafları için 3.000 akçe, devlet dostlarının et ihtiyacı için 1.000 akçe harcama yapılmıştır. Ayrıca Vazifelerinin karşılığı olarak Kıbrıs adası tuzhanelerinin ileri gelenlerinden Derviş Reis'e 900 akçe, Tuzla'ya bağlı Larnaka köyünün imamı Mevlana Abdülkerim Efendi'ye 1.080 akçe vazife ödemesi yapılmıştır.

18 Şevval 1017 tarihinde toplamda 123.237 akçe gelir elde edilirken, 123.237 akçe ise harcama yapılmıştır. Bu tarihte elde edilen toplam gelir meblağı ile yapılan toplam harcama meblağı birbirine denktir.

¹³⁶ Belge yıpranmış olduğundan okunamadı.

Tablo 2.19 : 18 Şevval 1017 (25 Ocak 1609) Gelir-Giderleri

18 Şevval 1017				
Tahvil sahibi	Gelirin adı ve bölgesi	Gelirin alanı	Miktarı	
1	Perviz Bey ve Yusuf	Mukataa-i hâshâ-i nâhiye-i Hirsofu	Mukataa	73.140
2 ve Yasef	Mukataa-i nâhiye-i Lefkoşa	Mukataa	665
3	Perviz Bey ve Mustafa	Mukataa-i memlaha ve gümrük-i iskelehâ-i Cezîre-i Kıbrıs ve tevâbi' hâ	Mukataa	49.432
Giderin adı		Giderin alanı	Miktarı	
1	Mevâcib-i İsmail Çelebi tezkere-i maliye-i hazîne-i âmire-i der sabıka	Mevâcib	2.400	
2	Mevâcib-i Mustafa kethüda-ı ayan-ı kal'a-i Mağusa (lezez)	Mevâcib	1.539	
3	Mevâcib-i Ali bin Cafer an sipâhiyân-ı dergâh-ı âlî ki ba ferman-ı alîşân be istihdam-ı hazine-i Kıbrıs	Mevâcib	3.362	
4	Mevâcib-i Ahmed bin İbrahim an bevâbân-ı kal'a-i Mağusa (reşen ve lezez)	Mevâcib	1.238	
5	Mevâcib-i Luka veled-i Lui ser mimar-ı kal'a-i Mağusa (masar)	Mevâcib	1.062	
6	Mevâcib-i Andon veled-i İstavriyani râh-ı âb-ı Kal'a-i Lefkoşa (lezez)	Mevâcib	531	
7	Mevâcib-i Andon veled-i Matemo an topçuyân-ı kal'a-i Mağusa	Mevâcib	531	
8	Mevâcib-i Luka veled-i Lui ser mimar-ı kal'a-i Mağusa (lezez ve reşen)	Mevâcib	2.124	
9	Mevâcib-i Yusuf Abdullah an kapudân-ı kal'a-i Mağusa	Mevâcib	3.194	
10	Mevâcib-i Derviş Reis an mevâlî horan memlaha-i Cezîre-i Kıbrıs	Mevâcib	1.800	
11	Be-cihet-i tetimme-i mevâcib-i derviş Çelebi şâkird-i ruznamçe-i Cezîre-i Kıbrıs (reşen)	Mevâcib	1.580	
12	Be-cihet-i tetimme-i masarif-i baştarda-i mîr-livâ-i Mağusa	Mühimmat	10.000	
13	Mevâcib-i İbrahim Çelebi şâkird-i ruznamçe-i hazine-i Kıbrıs	Mevâcib	600	
14	Vazife-i Derviş Reis an mevâlî horan memlaha-i Cezîre-i Kıbrıs	Vazife	900	
15	Mevâcib-i Yusuf Efendi an silahdarân-ı ali ki ba ferman-ı alîşân mukataa-i hazine-i Kıbrıs	Mevâcib	3.274	
16	Mevlana Abdülkerim Efendi imam-ı vazife-i câmi' şerif karye-i Larnaka tabi-i tuzla	Vazife	1.080	
17	Mevâcib-i Andon veled-i İstavriyani râh-ı âb-ı kal'a-i Lefkoşa (recec)	Mevâcib	531	
18	Mevâcib-i Memi bin Abdullah an kapudân-ı kal'a-i Mağusa	Mevâcib	796	
19	Mevâcib-i Andon veled-i İstavriyani râh-ı âb-ı kal'a-i Lefkoşa (masar)	Mevâcib	531	
20	Mevâcib-i İbrahim Çelebi tezkere-i maliye-i hazine-i Kıbrıs	Mevâcib	1.200	
21	Mevâcib-i Luka veled-i Lui ser mühimmat-ı kal'a-i Mağusa (reşen)	Mevâcib	2.124	
22	Be-cihet-i bahâ-i nüzul berây-ı mühimmat-ı barut kal'a-i Alaiye	Mühimmat	1.300	
23	Be-cihet-i mühimmat-ı sandûkha-i sükker-i mükerrer an Bahâ-i kağıd ve mismar berâ-i sükkerhane-i Koloş	Mühimmat	1.280	
24	Be-cihet-i Bahâ-i kağıt ve mismar berâ-i sandûkha-i sükkerhâne Piskopu ve Koloş	Mühimmat	4.640	
25	Be-cihet-i tetimme-i Bahâ-i kirbâs-ı penbe berây-ı mühimmat-ı sandukha-i sükker-i mükerrer	Mühimmat	1.480	
26	Be-cihet-i mühimmat-ı masarif-i topçuyân miri ve kürekçiyân der baştarda-i Mustafa Bey mîr-livâ-i Mağusa	Mühimmat	70.140	
27	Be-cihet-i tamir ve termim saray-ı amire-i Mağusa ve kal'a-i mezbûr	Mühimmat	3.000	
28	Be-cihet-i bahâ-i lahm ki der yed-i ... yaran-ı miri	Mühimmat	1.000	
TOPLAM GELİR: 123.237		TOPLAM GİDER: 123.237		

Şevval ayının dokuzuncu geli-gider kaydı 19 Şevval 1017 (26 Ocak 1609) tarihinde tutulmuştur. Bu kayda göre gelir kaynakları şunlardır: Çaker Bey (Nazır) ve Mehmed (Mültezim)'in iltizamında olan Mesarya nahiyesindeki haslar mukataasından 4.800 akçe, Françeski Zımmi'nin Gilan ve buraya bağlı yerlerin mukataa gelirlerinden 4.800 akçe gelir elde edilmiştir.

19 Şevval 1017 (26 Ocak 1609) tarihinde Kıbrıs hazinesi şakirdlerinden Ali'nin maaşı olarak toplam 9.600 akçe harcama yapılmıştır. Bu tarihte toplam 9.600 akçe gelir elde edilmiş, 9.600 akçe harcama yapılmıştır.

Tablo 2.20 : 19 Şevval 1017 (26 Ocak 1609) Gelir-Giderleri

19 Şevval 1017				
Tahvil sahibi	Gelirin adı ve bölgesi		Gelirin alanı	Miktarı
1	Çaker Bey ve Mehmed	Mukataa-i hâşhâ-i nâhiye-i Mesarya	Mukataa	4.800
2	Françeski	Mukataa-i Gilan ve tevâbi'hâ	Mukataa	4.800
Giderin adı			Giderin alanı	Miktarı
1	Mevâcib-i Ali şâkird-i hazine-i Kıbrıs		Mukataa	4.800
2	Mevâcib-i Ali şâkird-i hazine-i Kıbrıs		Mukataa	4.800
TOPLAM GELİR: 9.600			TOPLAM GİDER: 9.600	

Şevval ayının onuncu gelir-gider kaydı 20 Şevval 1017 (27 Ocak 1609) tarihinde tutulmuştur. Bu tarihte elde edilen gelirler şunlardır: Musli Efendi (Nazır) ve Murad (Mültezim)'in iltizamındaki Baf mukataasından 109.797 akçe, Çaker Bey ve Mehmed Merdüm'ün iltizamındaki Mesarya nâhiyesi haslar mukataasından 40.970 akçe, Mehmed Ağa (Nazır) ve Rıdvan ve Hafız (Mültezim)'in iltizamındaki Piskopu ve Koloş şekerhanelerinin mukataasından 57.177 akçe, Perviz Bey (Nazır) ve Mustafa (Mültezim)'in iltizamındaki Kıbrıs adası iskele gümrükleri ve tuzhanelerin mukataasından 132.874 akçe, Perviz Bey (Nazır) ve İbrahim (Mültezim)'in Girinye nâhiyesine bağlı Lapta köyünün mukataa gelirinden 47.159 akçe elde edilmiştir.

20 Şevval 1017 (27 Ocak 1609) tarihinde yapılan harcamalar ise şunlardır: Girinye sancakbeyi Dilaver Bey'in savaş gemisinde görev yapan kürekçiler ve topçuların nafakaları için 22.560 akçe, Kıbrıs beylerbeyi Cafer Paşa'nın savaş gemisindeki reisler, azebânlar ve humbaracıardan oluşan 49 neferin(kişinin) maaşı 46.705 akçe, Baf mukataası kâtip ve nazırının maaşı 7.200 akçe, Girinye sancakbeyi

Dilaver Bey'in senelik maaşı 33.332 akçe, Girinye sancakbeyi Dilaver Bey'in gemisindeki esirlerin ve kürekçilerin maaşı 35.000 akçe, Lefkoşa kalesi merdâni Ali kethüda için 1.770 akçe, Kıbrıs mukataa hazinesinin şakirdi Mehmed'in maaşı 4.200 akçe, Lefkoşa kalesi merdâni Ali Kethüda'nın maaşı 1.770 akçe, Piskopu ve Koloş şekerhanelerinin nazırı, kethüdası ve diğer hizmetlilerin maaşı 37.080 akçe, Girinye sancakbeyi Mehmed Bey'in senelik maaşını tamamlamak için 18.327 akçe, Kıbrıs adasında vefat eden fakirlerin yıkama ve kefenlenme masrafları için 70.920 akçe, Kıbrıs sancakbeyi Cafer Paşa'ya cerâyeye nafakası olarak 27.160 akçe, Kıbrıs adasının eski defterdarı Kemalzade Ahmed Efendi'nin cerâyeye masrafları için 16.580 akçe, Cafer Paşa'nın savaş gemisinde göreve alınan topçuların maaşı için 1.327 akçe, Kıbrıs defterdarı Mustafa Efendi'nin cerâyeye masrafları için 11.970 akçe, Cafer Paşa'nın savaş gemisinde çalışan topçularının maaşı 1.327 akçe, Medine-i münevvere' ye Lefkoşa ve Mağusa'dan gönderilen kirpâs-ı penbenin katırlar ile nakil ücreti için 1.580 akçe, İstanbul'a şeker götüren Lefkoşa'nın eski azebânı Hasan Ağanın yol parası için 2.000 akçe, eski Baf sancakbeyi Perviz Bey'in senelik maaşı 46.097 akçe, Mağusa kalesi topçularından Lorenzo'nun oğlu Adnas'ın maaşı 531 akçe ve Mağusa kalesi topçularından Lorenzo'nun maaşı olarak 531 akçe harcama yapılmıştır.

Bu tarihte toplam 387.977 akçe gelir elde edilmiş, 387.977 akçe ise harcama yapılmıştır.

Tablo 2.21 : 20 Şevval 1017 (27 Ocak 1609) Gelir-Giderleri

20 Şevval 1017			
Tahvil sahibi	Gelirin adı ve bölgesi	Gelirin alanı	Miktarı
1	Musli Efendi Murad	Mukataa	109.797
2	Çaker bey ve Mehmed	Mukataa	40.970
3	Mehmed Ağa ve Ridvan ve Hafız	Mukataa	57.177
4	Perviz Bey ve Mustafa	Mukataa	132.874
5	Perviz Bey ve İbrahim	Mukataa	47.159
Giderin adı		Giderin alanı	Miktarı
1	Be-cihet-i nafaka-i topçuyân ve kürekçiyân kalite-i Dilaver Bey mîr-livâ-i Girinye	Mühimmat	22.560
2	Mevâcib-i mezkûrin an cemâat-i rüesa azebân ve humbaracıyân ki İstihdam-ı baştarda-i Hazret-i Cafer Paşa	Mevâcib	46.705
3	Mevâcib-i nazır ve kâtib-i mukataa-i Baf	Mevâcib	7.200
4	Sâlyâne-i Dilaver Bey mîr-livâ-i Girinye	Mevâcib	33.332
		Toplam	109.797
5	Be-cihet-i mevâcib-i üsera ve kürekçiyân maliye-i Dilaver Bey mîr-livâ-i Girinye	Mevâcib	35.000
6	Be-cihet-i Ali kethüda-i merdân-ı kal'a-i Lefkoşa	Mevâcib	1.770
7	Mevâcib-i Mehmed şâkird-i mukataa-i hazine-i Kıbrıs	Mevâcib	4.200
		Toplam	40.970
8	Mevâcib-i Ali kethüda merdân-ı kal'a-i Lefkoşa	Mevâcib	1.770
9	Mevâcib-i nazır ve kâtib ve hüddâm-ı saire-i mukataa-i sükkhane-i Piskopu ve Koloş	Mevâcib	37.080
10	Be-cihet-i tetimme-i sâlyâne-i Mehmed Bey mîr-livâ-i Girinye	Sâlyâne	18.327
		Toplam	57.177
11	Be-cihet-i techîz ve tekfin mütevaflâ-i Cezîre-i Kıbrıs	Müteferrik	70.920
12	Cerâye-i nafaka-i Hazret-i Cafer Paşa mîr-i mîrân-ı Kıbrıs	Cerâye	27.160
13	Cerâye-i Kemalzade Ahmed Efendi tâbe serâhu defterdar-ı sabık-ı Kıbrıs	Cerâye	16.580
14	Mevâcib-i mezkûrin an topçuyân-ı dergâh-ı âlî ki ba ferman-ı şerif der istihdam-ı baştarda-i Hazret-i Cafer Paşa	Mevâcib	1.327
15	Cerâye-i Hazret-i Mustafa Efendi defterdar-ı cerâye-i Kıbrıs	Cerâye	11.970
16	Mevâcib-i mezkûrin an topçuyân-ı dergâh-ı âlî der istihdam-ı baştarda-i Hazret-i Cafer Paşa	Mevâcib	1.327
17	Be-cihet-i ücret-i esterha berây-ı nakil- gerde irsaliye-i Medine-i Münevvere	Mühimmat	1.580
18	Be-cihet-i harç-ı rah-ı Hasan Ağa-i azebân-ı Lefkoşa der sabık irsaliye-i sükker be asitâne-i saadet	Mühimmat	2.000
19	Sâlyâne-i Perviz Bey dâme-ikbâlûhu mîr-livâ-i sabık-ı Baf	Sâlyâne	46.097
20	Mevâcib-i Lorenzo veled-i Adnas an topçuyân-ı kal'a-i Mağusa (reşen)	Mevâcib	531
21	Mevâcib-i Lorenzo el mezbûr topçuyân-ı kal'a-i Mağusa (reşen)	Mevâcib	531
		Toplam	47.159
TOPLAM GİDER: 387.977		TOPLAM GİDER: 387.977	

22 Şevval 1017 (29 Ocak 1609) tarihinde elde edilen gelir kaynakları şunlardır: Yanizade Zımmi (Nazır) ve Yakamo (Mültezim)'nin iltizamındaki Piskopu ve Koloş şekerhanelerinin mukataasından 189.612 akçe Receb Bey'in iltizamındaki Kukla köyü ve buraya bağlı yerlerdeki şekerhanelerin mukataasından 76.244 akçe gelir elde edilmiştir.

22 Şevval 1017 (29 Ocak 1609)'de irsaliye adı altında Kıbrıs adasında üretilen şekerden İstanbul saray mutfağı için 265.836 akçe değerinde şeker gönderilmiştir. Bu tarihte toplamda 265.856 akçe gelir elde edilirken 265.836 akçe ise harcama yapılmıştır. Bu ayın gelirinden 20 akçe artmıştır.

Tablo 2.22 : 22 Şevval 1017 (29 Ocak 1609) Gelir-Giderleri

22 Şevval 1017					
Tahvil sahibi		Gelirin adı ve bölgesi		Gelirin alanı	Miktarı
1	Yanizade Zımmi ve Yakamo	Mukataa-i sükkerhaneha-i Piskopu ve Koloş		Mukataa	189.612
2	Receb Bey	Mukataa-i sükkerhane-i karye-i Kukla ve tevâbi'hâ		Mukataa	76.244
Giderin adı				Giderin alanı	Miktarı
1	İrsâliye-i kiler amire-i dergâh-ı âlî sükker-i mükerrer an mahsul-i sükkerhane-i Cezîre-i Kıbrıs		İrsâliye		265.836
TOPLAM GELİR: 265.856			TOPLAM GİDER: 265.836		

Şevval ayının on birinci gelir-gider kaydı 24 Şevval 1017 (31 Ocak 1609) tarihinde tutulmuştur. Bu tarihte elde edilen gelirler şunlardır: Dergâh-ı âlî çavuşlarından Mahmud Çavuş'un tahvilindeki Kıbrıs adasındaki zuamâ (tımar sahipleri)'nin hınta (buğday) ve şair (arpa) bedelinden İslam ordusunun nafakası için 404.730 akçe, Tımar sahiplerinden Ahmed Bey'in tahvilindeki arpa ve buğday bedelinden 45.110 akçe, Françeski Zımmi'nin iltizamındaki Girinye nâhiyesi hasları mukataasından 33.896 akçe, Receb Bey (Nazır) ve adamı Musa Çavuş (Mültezim)'un iltizamındaki Baf ve buraya bağlı yerlerin haslar mukataasından 8.000 akçe, Receb Bey iltizamındaki Kukla köyü şekerhanesinin mukataasından 2.160 akçe ve Lefkoşa azebânı Mehmed Ağa'nın Lefkoşa nâhiyesinden elde ettiği önceki zahire bakiyesinden 36.000 akçe, Receb Ağa'nın Mağusa nâhiyesinden elde ettiği zahire bakiyesinden 22.590 akçe,

Kasım Çaşnigir'in Karpas nâhiyesinden elde ettiği zahire bakiyesinden 40.680, Ali Çavuş'un Baf nâhiyesinden elde ettiği zahire bakiyesinden 85.230 akçe, Kıbrıs divanından Sefer Çavuş'un Kukla nâhiyesinden elde ettiği zahire bakiyesinden 31.680 akçe, Kıbrıs divanından Mustafa Çavuş'un Tuzla nâhiyesinden elde ettiği zahire bakiyesinden 26.100 akçe, Mustafa Kâtib ve İbrahim Bey'in Gilan nâhiyesinden elde ettiği zahire bakiyesinden 79.200 akçe, dergâh-ı âlî sipahilerinden İlyas Bey'in Evdim nâhiyesinden elde ettiği zahire bakiyesinden 57.500 akçe, Kıbrıs divanından Selman Çavuş'un Hirsofu nâhiyesinden elde ettiği zahire bakiyesinden 40.100 akçe, Bevvâbân (Kapıcı) Davud Bey'in Piskopu nâhiyesinden elde ettiği zahire bakiyesinden 5.400 akçe, Kıbrıs divanından Hasan Çavuş'un Lefke nâhiyesi zahire bakiyesinden 43.740 akçe, Musa Çaşnigir'in Pendaya nâhiyesi zahire bakiyesinden 22.240 akçe, Ömer Bey'in Omorfa nâhiyesinden elde ettiği zahire bakiyesinden 9.180 akçe, Çaker Bey'in Mesarya nâhiyesinden elde ettiği zahire bakiyesinden 18.090 akçe, Halid Çaşnigir'in Girinye nâhiyesinden elde ettiği zahire bakiyesinden 10.080 akçe, dergâh-ı âlî sipahilerinden Mustafa Bey'in Leymosun nâhiyesinden elde ettiği zahire bakiyesinden 48.060 akçe olmak üzere toplam 16 nâhiyenin zahire bakiyesinden 576.870 akçe gelir elde edilmiştir.

24 Şevval 1017 (31 Ocak 1609) tarihinde yapılan harcamalar ise şunlardır: Kıbrıs hazinesi defterdarı Mustafa Efendi'nin cerâye (yiyecek) masrafları için 11.970 akçe, Baf sancakbeyi Cafer Bey'in senelik maaşı 100.000 akçe, azebân cemâati, reisler ve humbaracıların maaşı için 46.791 akçe, Kıbrıs hazinesinde görev yapanların maaşı 13.804 akçe, Cafer Paşa'nın senelik maaşını tamamlamak için 3.201 akçe, eski Girinye sancakbeyi Ahmed Bey'in senelik maaş ödemesi için 85.375 akçe ve zahire akçesinden 217.085 akçe harcama yapılmıştır.

Bu tarihte 1.070.766 akçe gelir elde edilirken 261.141 akçe harcama yapılmıştır. Gelir meblağından 809.625 akçe artmıştır.

Tablo 2.23 : 24 Şevval 1017 (31 Ocak 1609) Gelir-Giderleri

24 Şevval 1017					
Tahvil sahibi	Gelirin adı ve bölgesi		Gelirin alanı	Miktarı	
1	Mahmud Çavuş	Hinta ve şair zuamâ-i Cezîre-i Kıbrıs berây-ı nafaka-i asâkir-i İslam der ordu hümayun	Müteferrik	404.730	
2	Ahmed Bey	An bahâ-i hinta ve şair	Müteferrik	45.110	
3	Françeski	Mukataa-i hâshâ-i nâhiye-i Girinye	Mukataa	33.896	
4	Receb ve Musa Çavuş	Mukataa-i hâshâ-i nâhiye-i Baf ve tevâbi'hâ	Mukataa	8.000	
5	Receb Bey	Mukataa-i sükkerhane-i karye-i Kukla	Mukataa	2.160	
6	An tahvil-i mezkûrin mühimme mübâşeret-i bakiye-i zahire vâcib sene 1017		Müteferrik	576.870	
Giderin adı				Giderin alanı	Miktarı
1	Be-cihet-i cerâye-i Mustafa Efendi hîzâne-i amire-i Kıbrıs		Cerâye	11.970	
2	Sâlyâne-i Cafer Bey mîr-livâ-i Baf		Sâlyâne	100.000	
3	Mevâcib-i mezkûrin an cemâat-i azebân ve rüesa ve humbaracıyân-ı dergâh-ı âlî		Mevâcib	46.791	
4	Mevâcib-i mezkûrin ve sipâhiyân-ı dergâh-ı âlî		Mevâcib	13.804	
5	Be-cihet-i tetimme-i sâlyâne-i Hazret-i Cafer Paşa		Sâlyâne	3.201	
6	Sâlyâne-i Ahmed Bey mîr-livâ-i sabika Girinye		Sâlyâne	85.375	
TOPLAM GELİR: 1.070.766			TOPLAM GİDER: 261.141		

Şevval ayının on ikinci gelir-gider kaydı 25 Şevval 1017 (1 Şubat 1609) tarihinde tutulmuştur. Bu tarihte elde edilen gelirler şunlardır: Yanizade Zımmi (Nazır) ve adamı Yakamo (Mültezim)'nun iltizamındaki Piskopu ve Koloş mukataasından 48.622 akçe, Çaker Bey (Nazır) ve Mehmed (Mültezim)'in iltizamındaki Mesarya ve buraya bağlı yerlerin mukataasından 12.040 akçe gelir elde edilmiştir.

25 Şevval 1017 (1 Şubat 1609) tarihinde yapılan harcamalar ise şunlardır: Dergâh-ı âlî sipahilerinden Nasuh oğlu Hasan'ın maaşı 7.610 akçe, dergâh-ı âlî çavuşlarından Mustafa Çavuş'un maaşı 12.040 akçe, Kıbrıs hazinesi muhasebe şakirdi Nasrullah'ın maaşı 2.700 akçe, dergâh-ı âlî sipahilerinden İbrahim Paşa'nın bahçesinde görev yapan Ahmed'in maaşı 1.232 akçe, Piskopu ve Koloş şekerhanelerinin mukataasının nazırı, kâtibi ve diğer görevlilerinin maaşı için 37.080 akçe harcama yapılmıştır.

Bu tarihte toplam 60.662 akçe gelir elde edilirken, 60.662 akçe harcama yapıldığı kaydedilmiştir.

Tablo 2.24 : 25 Şevval 1017 (1 Şubat 1609) Gelir-Giderleri

25 Şevval 1017 pazartesi				
Tahvil sahibi		Gelirin adı ve bölgesi	Gelirin alanı	Miktarı
1	Yanizade Zımmi ve Yakamo	Mukataa-i sükkerhaneha-i Piskopu ve Koloş	Mukataa	48.622
2	Çaker Bey ve Mehmed	Mukataa-i hâşhâ-i nâhiye-i Mesarya ve tevâbi'hâ	Mukataa	12.040
Giderin adı			Giderin alanı	Miktarı
1	Mevâcib-i Nasuh bin Hasan sipâhiyân-ı dergâh-ı âlî ki ba ferman-ı âlî der istihdam-ı hazine-i Kıbrıs		Mevâcib	7.610
2	Mevâcib-i Mustafa Çavuş dergâh-ı âlî ki ba ferman-ı ali der istihdam-ı hazine-i Kıbrıs		Mevâcib	12.040
3	Mevâcib-i Nasibullah Şâkird-i muhasebe-i hazine-i Kıbrıs		Mevâcib	2.700
4	Mevâcib-i Ahmed hüddâm-ı bahçe- İbrahim Paşa an sipâhiyân-ı dergâh-ı âlî		Mevâcib	1.232
5	Mevâcib-i nazır ve kâtib ve hademe-i saire-i mukataa-i sükkerhaneha-i Piskopu ve Koloş		Mevâcib	37.080
TOPLAM GELİR: 60.662			TOPLAM GİDER: 60.622	

Şevval ayının on üçüncü gelir-gider kaydı 27 Şevval 1017 (3 Şubat 1609) tarihinde tutulmuştur. Bu tarihte elde edilen gelirler şunlardır: Musa Çavuş (Nazır) ve Receb Bey (Mültezim)'in iltizamındaki Baf nâhiyesi haslar mukataasından 11.591 akçe, Receb Bey iltizamındaki Kukla köyü şekerhanesinin mukataasından 30.000 akçe, Kıbrıs divanından Kasım Çavuş'un tahvilindeki Piskopu nâhiyesine bağlı Kato ve Pano Çivi(di)s? Köyünün zahire bedelinden 2.700 akçe, Kukla köyü şekerhanesi mukataasından 30.000 akçe, Perviz Bey iltizamındaki tuzhane, iskele gümrükleri ve buraya bağlı yerlerin mukataasından 6.400 akçe, Çaker Bey (Nazır) ve Mehmed (Mültezim)'in iltizamındaki Mesarya nâhiyesi ve buraya bağlı yerlerin haslarından 2.124 akçe gelir elde edilmiştir.

27 Şevval 1017 (3 Şubat 1609) tarihinde yapılan harcamalar ise şunlardır: Kıbrıs beylerbeyi Cafer Paşa'nın senelik maaşı, 60.000 akçe, Girinye Nâhiyesinin eski sancakbeyi Ahmed Bey'in senelik maaşı 7.625 akçe, Cafer Paşa'nın senelik maaşını tamamlamak için 6.666 akçe, Aliye kalesi ve Girinye iskelesinden siyah barut göndermek için Rıdvan Reis'e verilen nafaka ve navlun (gemi kirası) ücreti 6.400 akçe

ve Mağusa kalesi baş mimarı Luka'nın oğlu Lui'nin maaşı olarak 2.124 akçe harcama yapılmıştır.

27 Şevval 1017 (3 Şubat 1609) tarihinde toplam 82.815 akçe gelir elde edilmiş, 82.815 akçe harcama yapılmıştır.

Tablo 2.25 : 27 Şevval 1017 (3 Şubat 1609) Gelir-Giderleri

27 Şevval 1017 pazartesi				
Tahvil sahibi	Gelirin adı ve bölgesi	Gelirin alanı	Miktarı	
1	Musa Çavuş ve Receb Bey	Mukataa-i hâshâ-i nâhiye-i Baf	Mukataa	11.591
2	Receb Bey	Mukataa-i sükkerhane-i karye-i Kukla	Mukataa	30.000
3	Kasım Çavuş	An akçe-i Bahâ-i zahire-i karye-i Kato ve Pano Çivi(di)s tabi-i nâhiye-i Piskopu	Müteferrik	2.700
4	Receb Bey	Mukataa-i sükkerhane-i karye-i Kukla	Mukataa	30.000
5	Perviz Bey	Mukataa-i memlaha ve gümrük-i iskelahâ ve tevâbi'hâ	Mukataa	6.400
6	Çaker Bey ve Mehmed	Mukataa-i hâshâ-i nâhiye-i Mesarya ve tevâbi'hâ	Mukataa	2.124
Giderin adı		Giderin alanı	Miktarı	
1	Be-cihet-i sâlyâne-i Hazret-i Cafer Paşa dâme-ikbâlûhu mîr-i mîrân-ı Cezîre-i Kıbrıs	Sâlyâne	60.000	
2	Be-cihet-i tetimme-i sâlyâne-i Ahmed Bey mîr-livâ-i sabık-ı Girinye	Sâlyâne	7.625	
3	Be-cihet-i tetimme-i sâlyâne-i Hazret-i Cafer Paşa dâme-ikbâlûhu	Sâlyâne	6.666	
4	Be-cihet-i ücret-i navlun ve nafaka-i Rıdvan Reis berây-i firistâde barut-ı siyah an iskele-i Girinye ila kal'a-i Alaiye	Mühimmat	6.400	
5	Mevâcib-i Luka veled-i Lui ve ser mimar-ı kal'a-i Mağusa	Mevâcib	2.124	
TOPLAM GELİR: 82.815		TOPLAM GİDER: 82.815		

Şevval ayının on dördüncü gelir-gider kaydı ve bütçe defterinin son gelir-gider işlemi 28 Şevval 1017 (4 Şubat 1609) tarihinde tutulmuştur. Bu tarihte elde edilen gelir sadece defterdar Mustafa Efendi'nin tahvilinde olan cizye vergisinin hazineye giriş çıkışından doğan kur farkından (tefavüt akçesi) elde edilen 10.256 akçedir. Bu tarihte yapılan harcamalar ise: Dergâh-ı âlî kâtiplerinden Rıdvan Efendi'ye 2.640 akçe, İbrahim Çelebi'ye 2.400 akçe, İbrahim Halife'ye 1.500 akçe olmak üzere toplamda 6.540 akçe, Dergâh-ı âlî sipahilerinden Mustafa şakird'e recec ve reşen aylığı 3.716 akçe maaş harcaması yapılmıştır.

28 Şevval 1017 (4 Şubat 1609) tarihinde toplam 10.256 akçe gelir elde edilirken, 10.256 akçe harcama yapılmıştır.

Tablo 2.26 : 28 Şevval 1017 (4 Şubat 1609) Gelir-Giderleri

28 Şevval 1017 Cuma			
Tahvil sahibi	Gelirin adı ve bölgesi	Gelirin alanı	Miktarı
1	Mustafa Efendi	An akçe-i tefavüt akçe-i cizye-i gebran	Tefavüt 10.256
Giderin adı		Giderin alanı	Miktarı
1	Mevâcib-i mezkûre küttâb-ı hazine-i dergâh-ı âlî mezbûrin	Mevâcib	6.540
2	Mevâcib-i Mustafa şâkird-i el mezbûr an sipâhiyân-ı dergâh-ı âlî ki ba ferman-ı ali be istihdam-ı hazine mânde şude ve mevâcib-i hazine dâde ber mûceb-i ferman-ı ali (recec ve reşen)	Mevâcib	3.716
TOPLAM GELİR: 10.265		TOPLAM GİDER:10.256	
SIHH'ÛL- BAKİ 1.374.225			

2.9. BÜTÇENİN GELİR VE GİDERLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Mali yönetimi asırlar içerisinde değişen-gelişen bir devletin ekonomisini yansıtan her vesikayı değerlendirmek, gün yüzüne çıkararak ait olduğu yılları anlamamıza ve tarihi aydınlatmamıza yardımcı olacaktır. Ruznamçe defterleri gibi belgelerin ele alınması dönemin ekonomiye bakış açısını, ekonomik ilerleyişinin boyutunu, ekonominin topluma yansımalarını, iş bölümü, vergi unsurları, nüfus dinamiği gibi birçok bilgileri sunmaktadır. Bu amaçla incelenen 15 Haziran 1608 (1 Rebiyülevvel 1017) - 4 Şubat 1609 (28 Şevval 1017) tarihli 8 ay 28 günlük Kıbrıs Eyaleti Bütçesinin toplam geliri 10.354.152 akçe, masrafları ise 10.354.152 akçedir. Bu bütçenin gelirleri mukataa, müteferrik ve tefavüd gelirlerinden oluşmakta olup giderleri ise sâlyâne, cerâye, vezâif, mevâcibat, ihracat ve irsaliyeden oluşmaktadır. Bütçenin toplam geliri olan 10.354.152 akçenin 4.592.556 akçesi masraflar için kullanılırken arta kalan 5.761.596 akçe irsaliye olarak İstanbul'a gönderilmiştir. Yani bütçenin yüzde 56,65'ni oluşturan büyük bölümü artarak merkezi hazineye gönderilmiştir.

Tablo 2.27 : Bütçenin Toplam Gelir Giderleri

Gelirler	10.354.152
Harcamalar	10.354.152

2.9.1. Gelirler

Bütçenin gelirlerini oluşturan en önemli kaynaklardan biri olan mukataa gelirleri Ada'nın genelinden, 15 nâhiyeden ve belirtilmeyen yerlerden olmak üzere toplamda 4.832. 463 akçedir. Ancak bu meblağ içerisinde 6.200 akçe tefavüd akçesi de

yer almaktadır. Dolayısıyla 6.200 akçe mukataa gelirlerinden çıkarılarak müteferrik gelirlere eklenmiştir. Tefavüd akçesi çıkarıldıktan sonra elde edilen meblağ 4.826.263 akçedir. Bütçenin toplam gelirleri içerisinde yüzde 46,61’lik bir orana sahip olan mukataa gelirlerinin bölgelere göre ve en fazla gelirden en az gelire doğru sıralanışı tablo 41’de yer almaktadır. Tablodan anlaşıldığı üzere en fazla mukataa geliri 1.600.536 akçe ile gümrük ve tuzla gelirlerinden elde edilmiştir. Bu gelir toplam mukataa gelirleri içerisinde yüzde 33,16’lık bir orana sahiptir. İkinci en fazla mukataa geliri 897.942 akçe ile Piskopu ve Koloş nâhiyelerinden elde edilmiş olup mukataa gelirleri içerisinde yüzde 18,61 oranına sahiptir. Mukataa gelirlerinin üçüncü en yüksek geliri 544.177 akçe ile Lefkoşa nâhiyesine aittir. Bu mukataa gelirleri arasında yüzde 11,26 oranına sahip olduğunu göstermektedir. Mukataa gelirleri arasında en az gelir 619 akçe yüzde 0,01’lik bir orana sahip olan Leymosun mukataasından elde edilmişti.

Tablo 2.28 : Mukataa Gelirlerinin Bölgelere Göre Dağılımı

Şehirler	Meblağ/ akçe	Oran
Memleha ve gümrük-i iskelehâ	1.600.536	%33,16
Piskopu-Koloş	897.942	%18,61
Lefkoşa	544.177	%11,26
Kukla	335.382	%6,96
Hırsofu	317.888	%6,59
Evdim	200.685	%4,16
Mesarya	199.007	%4,12
Baf	189.467	%3,93
Lefke	157.500	%3,26
Lefke ve Pendaya	120.000	%2,49
Belirsiz	113.976	%2,36
Girinye	88.975	%1,84
Gilan	65.029	%1,35
Omorfa	1.300	%0,03
Leymosun	619	%0,01
TOPLAM	4.826.263+6.200=4.832.463	

Tablo 42’de iltizam yöntemi ile ihaleyi alan mukataa sahipleri yani mültezimler ve mukataaaharından elde edilen gelirler en yüksekten en aza doğru sıralanarak oransal değeri belirtilmiştir. Tablodan anlaşılacağı üzere ilk sırada Nazır Perviz Bey ve adamı Mustafa Mültezimin iltizamında olup, toplamda 1.998.822 akçe gelirin elde edildiği mukataaahar yer almaktadır. Bu mültezimlerin mukataa gelirleri yüzde 41,36’lık orana

sahiptir. Mukataa gelirleri içerisinde ikinci en çok gelir 602.531 akçe ile yüzde 12,47 oranına sahip olan Yanizade Zımmi'nin mukataalarından elde edilmiştir. Mukataa gelirleri içerisinde en az gelir 619 akçe ile Nazır Perviz Bey ve adamı Hüseyin Mültezimin iltizamındaki Leymosun mukataasından elde edilmiştir.

Tablo 2.29 : Mültezimler ve Mukataa Gelirleri

No	Mukataa sahipleri	Mukataa meblağı	Mukataa gelirleri oranı
1	Perviz Bey ve Mustafa	1.998.822	%41,36
2	Yanizade Zımmi	602.531	%12,47
3	Mustafa Ağa	381.140	%7,89
4	Receb Bey	335.382	%6,94
5	Françeski Zımmi	299.610	%6,2
6	Yanizade Zımmi ve Yakamo	238.234	%4,93
7	Mustafa Efendi ve Murad	169.876	%3,52
8	Çaker Bey ve Mehmed	164.347	%3,46
9	Perviz Bey ve Yusuf	151.472	%3,13
10	Musa Çavuş	139.166	%2,88
11	Sinan Bey	129.467	%2,68
12	El-Haci Mehmed ve Rıdvan	63.372	%1,31
13	Perviz Bey ve İbrahim	55.079	%1,14
	Mustafa Bey	34.660	%0,72
15	Perviz Bey ve Hasan	27.000	%0,56
16	Receb Bey ve Musa Çavuş	19.591	%0,41
17	Abdi Çavuş ve Hasan	13.500	%0,28
18	Perviz Bey	6.400	%0,13
19	Hüsrev Bey	1.300	%0,03
20	... ¹³⁷ Yasef	665	%0,01
21	Perviz Bey ve Hüseyin	619	%0,01
TOPLAM		4.826.263	

Bütçe defterinin ikinci gelir başlığı müteferrik gelirlere oluşmaktadır. Bu başlık içerisinde çeşitli gelirler ve tefâvüt akçesi yer almaktadır. Toplamda 5.527.869 olan bu meblağ içerisinde en fazla gelir getiren birinci kaynak 3.099.604 akçe ile cizye vergisidir. İkinci en çok gelir kaynağı 788.950 akçe ile zahire bakiyesinden elde edilmiştir. En az müteferrik gelir ise 640 akçe ile zemin-i mevkûfât (boş arazilerin kiraya verilmesi) gelirlerinden elde edilmiştir.

¹³⁷ Belge yıpranmış olduğundan okunamadı.

Tablo 2.30 : Mütferrik Gelir Kalemleri

Mütferrik gelirler	Toplam meblağ	Oranı
Resm-i Cizye-i Gebran	3.099.604	%56,07
Bahâ-i Bakıye-i Zahire	788.950	%14,27
Bahâ-i Hint ve Şair	484.730	%8,77
İcâre-i Evkaf-ı Medine-i Münevvere	266.800	%4,83
Kirbâs-ı Penbe	266.500	%4,82
İspençe-i Gebran	200.000	%3,62
Beytûmal-ı Cemâat-i Yeniçeriyan	180.191	%3,26
Mahsul-i Çiftlik-i Omorfa	160.000	%2,89
Ziyade-i Sâlyâne	43.298	%0,78
Resm-i Mürdegan	25.000	%0,45
Baha-i Kul	5.720	%0,1
Baha-i Zemin	640	%0,01
TOPLAM: 5.527.869		

Tahvil, bir memuriyetin başkasına verilmesine ayrıca Vezir, beylerbeyi, sancakbeyi, vilayet kadıları, tımar ve zeamet sahiplerinin rütbe verilmesi ve atanması işlemlerine denmektedir. Bütçenin mütferrik gelirlerinin oluşumunda 61 görevlinin memuriyete hak kazandığı görülmektedir. Tahvil sahiplerinin gelirlerinden toplamda 5.511.432 akçe gelir mütferrik başlığı altında tahsil edilmiştir. Bu tahsilattan en fazla gelir Mustafa Ağadan elde edilen 3.366.104 akçedir. İkinci en fazla gelir Sufi Bey'den elde edilen 160.000 akçedir. Tahvil sahiplerinden en az gelir El-Haci Ahmed'in tahvilinden elde edilen 180 akçedir. Ayrıca Kıbrıs adasındaki haslarda yer alan köylerin ispençe eminleri ve kâtiplerinin (13 kişi) tahvilinden 200.000 akçe, zahire bakiyesi olarak 16 kişiden elde edilen 576.870 akçe, vakıf kiralrı ve Omorfada bulunan çiftliklerin gelirinden 266.800 akçe gelir elde edilmiştir. Bu bilgilerin yanı sıra tahvil sahipleri içerisinde Kıbrıs beylerbeyi Cafer Paşa'nın Kasım, Musa ve Kalender adında 3 çarşıgırinden bahsetmektedir. Çarşıgır sofracı demektir. Osmanlı sarayında bir kısmı padişahın hazırlanan yemeklerini kontrol ederken, bir kısmı da saray mutfağındaki yemeklerin dağıtımını ile meşgul olmaktadır. Divan günlerinde ise sadrazam ve vezirlerin sofralarını hazırlamakla görevlidirler.¹³⁸

Tablo 2.31 : Tahvil Sahipleri ve Elde Edilen Gelir Miktarı

Tahvil sahibi	Meblağı	Oranı
Mustafa Ağa	3.366.104	%61.07
Behram Subaşı	146.791	%2.66
Mehmed Beşe	1.400	%0.02
Ahmed Bey	155.030	%2.81
Mehmed Bey	2.080	%0.03
Hüsrev Bey	300	%0.005
Yasef Ermeni	1.000	%0.01
El Hacı Ahmed	180	%0.003
Mevlana Abdurrahman	340	%0.006
Sufi Bey	160.000	%2.90

¹³⁸ Ünal, *Osmanlı Tarih*, 162.

Bekir Bey	43.298	%0.78
Ömer Efendi	36.750	%0.66
Hasan	240	%0.004
Bostan Bey	22.000	%0.39
Ali Reis	80.000	%1.45
Mustafa Ve Bostan Bey	17.600	%0.31
Hüseyin Çavuş	25.000	%0.45
Mustafa Çavuş	404.730	%7.34
Ahmed Bey	15.779	%0.28
Mehmed	10.106	%0.18
Diğer Ahmed	17.608	%0.31
Mustafa Bey	28.117	%0.51
Muhammed Ağa	28.148	%0.51
İbrahim Ağa	2.356	%0.042
İbrahim Çelebi	7.936	%0.14
Hızır Ağa,	8.153	%0.14
İlyas Bey	19.592	%0.35
Bayram Beşe	11.346	%0.20
Ahmed Ağa	7.471	%0.13
Muhammed Bey	27.063	%0.49
Hüseyin Ağa	13.981	%0.25
Mehmed Ağa	36.000	%0.65
Rıdvan Bey	22.590	%0.40
Kasım Çaşnigir	40.680	%0.73
Ali Çavuş	75.230	%1.36
Sefer Çavuş	31.680	%0.57
Mustafa Çavuş	26.100	%0.47
Mustafa Kâtip Ve İbrahim Bey	79.200	%1.43
İlyas Bey	58.500	%1.06
Süleyman Çavuş	40.100	%0.72
Davud Bey	4.500	%0.08
Hüseyin Çavuş	43.740	%0.79
Musa Çaşnigir	22.240	%0.40
Ömer Bey	9.180	%0.166
Çaker Bey	18.090	%0.32
Kalender Çaşnigir	10.080	%0.18
Mustafa Bey	48.060	%0.87
Kasım Çavuş	2.700	%0.04
Ahâlî-i Karye-i Koruköy(Lefkoşa)	2.220	%0.04
Cafer Paşa	63.000	%1.14
İbrahim Paşa	40.000	%0.72
Sadi Çavuş	10.000	%0.18
Mehmed Bey	7.200	%0.13
El Hac Kapudân	4.000	%0.07
Hüseyin Kethüda	3.000	%0.05
Yusuf Ağa	16.000	%0.29
Sadi Çavuş	1.000	%0.018
Ali Beşe	300	%0.005
Hüseyin Zade	2.000	%0.03
Ali Beşe	300	%0.005
Hızır Paşa	120.000	%2.177
TOPLAM	5.511.432	

2.9.2. Giderler

Bütçenin gider kalemleri 6 başlık altında sıralanmaktadır. Bunlardan ilki sâlyâne, Osmanlı mali teşkilatında bazı görevlilere yıllık yapılan ödemelerdir.¹³⁹ Sâlyâne adı altında Kıbrıs beylerbeyi Cafer Paşa'ya 524.422 akçe, Girinye sancakbeyi Dilaver Bey'e 313.921 akçe, Baf sancakbeyi Cafer Bey'e 150.000 akçe, Eski Girinye sancakbeyi Ömer Bey'e 24.993 akçe, Eski Baf sancakbeyi Perviz Bey'e 46,097 akçe. Eski Girinye sancakbeyi Ahmed Bey'e 93.000 akçe ve Kıbrıs defterdarı Mustafa Efendi'ye 20.500 akçe olmak üzere toplamda 1.152.433 akçe sâlyâne ödemesi yapılmıştır.

Cerâye, bazı görevlilerin maaşının bir kısmının erzak şeklinde ödenmesidir. Bu başlık altında Kıbrıs beylerbeyi Cafer Paşa'ya 351.200 akçe, Kıbrıs defterdarı Mustafa Efendi'ye 80.640 akçe, Kıbrıs adasının eski defterdarı Kemalzade Ahmed Efendi'ye 12.580 akçe olmak üzere toplamda 448.420 akçe değerinde hububat verilmiştir.

Vezâif, görev anlamında olan vezâif bütçe defterinde görev alan memurların vazifesi karşılığı aldığı ücreti ifade etmektedir. Bu başlık altında Kıbrıs adasının müftü ve müderrisi Sadi Efendi'ye 30.660 akçe, Şeyh Yusuf ve evladı Derviş Reis'e 24.470 akçe olmak üzere toplamda 55.130 akçe ödeme yapılmıştır.

Mevâcibat, Osmanlı devletinde memurlara ve askerlere vazifeleri karşılığı verilen maaştır. Osmanlı devletinde görevlilerin maaşları yevmiye (günlük) olarak hesaplanır ve üç ayda bir ödeme yapılırdı. Ancak kazaskerlerin maaşları aylık olarak hicrî yıla göre her üç ayın sonunda ödenirdi. Ve bu ödemelere “kıst” denirdi. İlk üç aylık için *masar* (Muharrem, Safer ve Rebû'l-evvel), ikinci üç aylık için *recec* (Rebû'l-âhir, Cemâziye'l-evvel ve Cemâziye'l-âhir), üçüncü üç aylık için *reşen* (Receb, Şâban ve Ramazan), dördüncü üç aylık için *lezez* (Şevval, Zi'l-ka'de ve Zi'l-hicce) ifadeleri kullanılmaktadır. Bu başlık altında hazine kâtiplerine, mehteranlara, merdânlara, yeniçerilere, kapudânlara, dizdarlara, topçulara, kethüdalara, azeblere, neccârlara, âhen-gerlere, Larnaka köyü imamı ve hatibine, vakıf tahsildarları ve mütevellilerine, saray çavuşları ve sipahilerine, iltizam şartı gereğince Kıbrıs adasındaki nazırlara, kâtiplere ve diğer görevlilere toplamda 2.255.391 akçe ödeme yapılmıştır.

¹³⁹ Bostan, “Sâlyâne”, 56.

İhracat, Mahallinde yapılan masrafları ifade eden ihracat adı altında çeşitli harcamaları ifade etmektedir. Bunlar: Cafer Paşa'nın savaş gemisinin mühimmatı için 160.000 akçe, Eski beylerbeyi Memi Paşa'nın savaş gemisinin mühimmatı için 57.750 akçe, Mağusa sancakbeyi Mustafa Bey'in savaş gemisinin mühimmatı için 173.490 akçe, Girinye sancakbeyi Dilaver Bey'in savaş gemisinin mühimmatı için 174.337 akçe, Mağusa ve Lefkoşa kalesine gönderilen pamuk bezlerinin nâkilinde kullanılan araba ve develerin ücreti için 7.080 akçe, bazı kimselere olan borçların ödenmesi için 17.000 akçe, Alaiye kalesine gönderilen ipekçiler için 9.420 akçe, Devletten maaş alanların et ihtiyaçları için 1.145 akçe, Lefkoşa sarayının tamiri ve mühimmatı için 3.496 akçe, Kıbrıs adasındaki kimsesiz fakirlerin kefenleme ve defin işlemleri için 70.920 akçe, Alaiye kalesine siyah barut göndermek için gemi ücreti ve reis ile arkadaşlarının nafaka ücreti için 6.400 akçe, Kıbrıs hazine defterlerinin mühimmatı için kağıt bedeli olarak 144 akçe olmak üzere toplamda 681.182 akçe ihracat masrafı yapılmıştır.

İrsaliye, Gelirlerden yapılan harcamalardan sonra kalan kısmın merkez hazinesine gönderilmesidir. Genellikle nevruz ve Ağustos'ta gönderilen irsaliye ihtiyaç duyulduğu her hangi bir zaman diliminde de gönderilebilirdi.¹⁴⁰ Bütçe defterinde irsaliye başlığı altında öncelikle Kıbrıs defterdarı Cafer Paşa peşin akçeden 3.024.371 akçe, Medine-i münevvere için kurulan vakıflarının akçesinden 670.960 akçe, Omorfa çiftlik kiralari akçesinden 160.000 akçe olmak üzere 4.387.371 akçe olarak saray kâtibine teslim etmiştir. Bütçenin gelirleri giderlerine harcandıktan sonra geriye kalan "sıhh'ül-baki" 1.374.225 akçe bir kez daha Cafer Paşa tarafından irsaliye olarak Osmanlı merkezi hazinesine gönderilmiştir. Toplamda irsaliye olarak 5.761.596 akçe harcama yapılmıştır.

Tablo 2.32 : Harcama Alanları ve Toplam Meblağı

Giderler	Meblağ	
Sâlyâne	1.152.433	4.592.556
Cerâye	448.420	
Vezâif	55.130	
Mevâcibat	2.255.391	
İhrâcât	681.182	
İrsaliye	4.387.371	5.761.596
Sıhh'ül-baki tetimme-i irsaliye	1.374.225	
TOPLAM	10.354.152	

¹⁴⁰ Ünal, *Osmanlı Tarih*, 351.

III. BÖLÜM

18 MART 1608 - 4 ŞUBAT 1609 TARİHLİ KIBRIS EYALET BÜTÇESİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Çalışmamın bu bölümünde Doç. Dr. Recep Dünder'ın 18 Mart -14 Haziran 1608 yılı Kıbrıs eyaleti ve bu bütçenin devamı niteliğinde olan yüksek lisans tezi olarak ele aldığım 15 Haziran 1608-4 Şubat 1609 tarihli Kıbrıs eyalet bütçesi toplamda 11 aylık ve yaklaşık 1 yıllık dönemi ifade etmesi münasebeti ile birlikte değerlendirilecektir. Öncelikle tablo 46'da görüldüğü gibi birinci bütçe Kıbrıs adası beylerbeyi Mustafa Paşa ve defterdar Ali Efendi'nin sorumluluğunda hazırlanmıştır. İkinci bütçe ise Kıbrıs Beylerbeyi Cafer Paşa ile defterdar Mustafa Efendi'nin sorumluluğunda hazırlanmıştır.

Tablo 3.1 : 18 Mart 1608-4 Şubat 1609 (1 Zi'l-hicce - 28 Şevval 1017)Bütçe Defterinin Sorumluları

	Bütçe Yılı	Beylerbeyi	Defterdar
1	18 Mart 1608 - 14 Haziran 1608	Mustafa Paşa	Ali Efendi
2	15 Haziran 1608 - 4 Şubat 1609	Cafer Paşa	Mustafa Efendi

Her iki defterde de ada hazinesi geliri “asl-ı mal” başlığı altında kaydedilmiş olup “mukataa gelirleri” ve “müteferrik gelirler” olmak üzere iki kısımdan oluşmuştur. Ayrıca bütçeye gelir getiren bir diğer başlık ise müteferrik gelirler içerisinde yer alan tefavüd akçesidir. Birinci defter yaklaşık 3 aylıktır. ve 1 Zi'l-hicce 1016 (18 Mart 1608) – 29 Safer 1017 (14 Haziran 1608) tarihleri arasını kapsamaktadır. Bu defterdeki gelirlerin tamamı 4.544.320 akçedir. Bu defterin devamı niteliğinde olan ve yüksek lisans tezi olarak çalıştığım ikinci defter, 1 Rebî'u'l-evvel 1017 (15 Haziran 1608) ila 28 Şevval 1017 (4 Şubat 1609) tarihleri arasını kapsayan 7 ay 28 gün, yaklaşık 8 aylık bu bütçenin toplam geliri 10.354.152 akçedir. Yaklaşık 11 aylık bütçeyi oluşturan bu her iki defterin toplam geliri 14.898.472 akçedir.

3.1 MUKATAA GELİRLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

18 Mart 1608 - 14 Haziran 1608 tarihli ilk defterin mukataa gelirleri 2.230.142 akçe, 15 Haziran 1608 - 4 Şubat 1609 tarihli ikinci defterin mukataa gelirleri ise 4.826.283 akçedir. İki defterin gelirlerinin toplamı ise 14.898.472 akçedir. Bu meblağın içerisinde 7.056.405 akçe olan mukataa gelirleri yüzde 47,36'lık bir orana sahiptir. Toplam 19 ayrı mukataadan elde edilen bu meblağa birinci en fazla gelir sağlayan mukataası 3.011.620 akçe ile memleha ve iskele gümrükleridir. Memleha ve iskele gümrükleri mukataasının 3 aylık bütçedeki miktarı ile 8 aylık bütçedeki miktarın yakın oluşu dikkat çekicidir. İkinci en yüksek gelir Piskopu ve Koloş şekerhanelerinden elde edilmiştir. Mukataa gelirlerine en az katkı sağlayan gelir 619 akçe ile Leymosun mukataasından elde edilmiştir.

Tablo 3.2 : Mukataa Bölgeleri ve Gelirleri

Mukataanın Adı		18 Mart 1608 - 14 Haziran 1608 ¹⁴¹	15 Haziran 1608 - 4 Şubat 1609	Toplam Meblağ(akçe)
1	Mesarya	405.773	199.007	603.730
2	Evdim	81.235	234.581	315.816
3	Baf	166.498	189.467	355.965
4	Gilan	4.275	-	4.275
5	Lapta(Girinye)	36.109	55.079	91.188
6	Eşliye (Kukla)	172.800	-	172.800
7	Memleha ve gümrük-i iskelahâ	1.200.418	1.811.202	3.011.620
8	İhtisâb	50.858	30.541	81.399
9	Kukla şekerhanesi	22.666	330.362	353.028
10	Piskopi ve Koloş şekerhaneleri	20.000	897.942	917.942
11	Debbağhâne ve Kahvehaneler	6.000	105.121	111.121
12	Lefkoşa meyhaneleri	8.520	-	8.520
13	Patrikiye mukataası	33.840	179.360	33.840
14	Şemhâneler	21.150	112.100	133.250
15	Leymosun	-	619	619
16	Nefs-i Pendaya	-	13.500	13.500
17	Karye-i Kondemyo(Omorfa)	-	1.300	1.300
18	Hirsofu	-	317.888	317.888
19	Lefke	-	277.500	277.500
TOPLAM		2.330.142	4.826.263	7.056.405

¹⁴¹ Dündar, "18 Mart – 14 Haziran 1608", 1037-1038.

3.2. MÜTEFERRİK GELİRLER

Bütçe defterlerinde çeşitli gelirlerin yer aldığı müteferrik gelirler 46 numaralı tabloda görüldüğü gibidir. 18 Mart 1608 - 14 Haziran 1608 (1 Zi'l-hicce - 28 Şevval 1017) tarihli birinci bütçenin bu başlık altında 4 farklı gelir kaynağından 2.314.178 akçe gelir elde edilmiştir. İkinci bütçede ise tefavüt gelirleri de dahil edilerek 14 farklı gelir alanından toplamda 5.527.869 akçe elde edilmiştir. Her iki bütçe defterinden toplamda 7.842.047 akçe gelir elde edilmiştir. Gelirlerinin genel toplamı 14.898.472 akçe olan bütçenin içerisindeki müteferrik gelirlerinin payı yüzde 52.64'dır. Müteferrik gelirler içerisinde en yüksek gelir 1. Bütçede 2.230.396 akçe, ikinci bütçede 3.099.604 akçe olan ve toplamda 5.330.000 akçe gelirin elde edildiği cizye vergileridir. Cizye vergisinden elde edilen gelir müteferrik gelirlerin yüzde 67,97'lik önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. En az gelir ise 1. bütçede avarız gelirinden elde edilen 2.700 akçe 2. bütçede zemin bedelinden elde edilen 640 akçedir.

Tablo 3.3 : Müteferrik Gelir Kalemleri ve Meblağı

Müteferrik Gelirin Adı ¹⁴²		18 Mart 1608 - 14 Haziran 1608	15 Haziran 1608 - 4 Şubat 1609	Toplam
1	Cizye	2.230.396	3.099.604	5.330.000
2	Beytü'l mal-ı yeniçeriyân	23.000	170.191	193.191
3	Tefavüt	58.082	16.436	74.518
4	Avârız	2.700	-	2.700
5	İcâre-i evkaf	-	266.800	266.800
6	Hınta ve şair	-	484.730	484.730
7	Nafaka-i zahire	-	788.950	788.950
8	Resm-i mürdegan-ı gebran	-	25.000	25.000
9	Kirpas-ı penbe	-	266.500	266.500
10	Resm-i ispençe-i gebran	-	200.000	200.000
11	Baha-i kul	-	5.720	5.720
12	Baha-i zemin	-	640	640
13	Ziyade-i sâlyâne	-	43.298	43.298
14	Çiftlik-i nefis-i Omorfa	-	160.000	160.000
TOPLAM		2.314.178	5.527.868	7.842.046

¹⁴² Dündar, "18 Mart – 14 Haziran 1608", 1038.

İncelenen ilk bütçenin müteferrik gelirleri ikinci bütçede de mevcuttur. Ancak ikinci bütçenin 10 farklı müteferrik geliri 1. bütçede yer almamaktadır. Bunun sebebi birinci bütçenin 3 aylık, ikinci bütçenin ise 8 aylık oluşu ile muhakkak alakası vardır.

3.3. GİDER KALEMLERİ

Bütçenin ikinci kısmı oluşturan giderler her iki defterde de “vuzuâ min zalik” başlığı altında toplanmıştır. Harcamaların yapıldığı bu alanlar, sâlyâne, cerâye, mevâcibat, ihracat ve irsaliyeden oluşmaktadır.

Tablo 3.4 : Bütçe Defterinin Harcama Kalemleri

Giderin adı		18 Mart 1608 - 14 Haziran 1608 ¹⁴³	15 Haziran 1608 - 4 Şubat 1609	Toplam AKÇE
1	Sâlyâne ve Cerâye	913.771	1.600.853	2.514.624
2	Mevâcibat	589.031	2.310.521	2.899.552
3	İhracat	512.290	681.182	1.193.472
TOPLAM		2.016.092	4.592.556	6.608.648

Bütçelerin ilk harcama kalemi olan sâlyâne ve cerâye masrafları 1. bütçede Kıbrıs adası beylerbeyi Mustafa Paşaya 275.548 akçe sâlyâne 317.780 akçe cerâye, Baf sancakbeyi Bekir Bey'e 4.994 akçe sâlyâne, Girinye sancakbeyi Ömer Bey'e 25.032 akçe sâlyâne, Eski beylerbeyi Cafer Paşa'ya 83.120 akçe sâlyâne, Kıbrıs hazinesi defterdarı Ali Efendiye 33.965 akçe sâlyâne ve Girinye'nin eski sancakbeyi Dilaver Bey'e 33.332 akçe olmak üzere toplamda 913.771 akçedir. 2. Bütçede ise Kıbrıs beylerbeyi Cafer Paşa'ya 524.422 akçe, Girinye sancakbeyi Dilaver Bey'e 313.921 akçe, Baf sancakbeyi Cafer Bey'e 150.000 akçe, Eski Girinye sancakbeyi Ömer Bey'e 24.993 akçe, Eski Baf sancakbeyi Perviz Bey'e 46,097 akçe. Eski Girinye sancakbeyi Ahmed Bey'e 93.000 akçe ve Kıbrıs defterdarı Mustafa Efendiye 20.500 akçe sâlyâne ödemesi yapılmıştır. Ayrıca Kıbrıs beylerbeyi Cafer Paşa'ya 351.200 akçe, Kıbrıs defterdarı Mustafa Efendi'ye 80.640 akçe, Kıbrıs adasının eski defterdarı Kemalzade Ahmed Efendi'ye 12.580 akçe olmak üzere toplamda 1.600.853 akçe sâlyâne ve cerâye ödemesi yapılmıştır. 11 aylık iki bütçenin toplamda 2.514.624 akçe sâlyâne ve cerâye harcaması yapıldığı tespit edilmiştir. Bu miktar toplamda 12.370.244 akçe olan

¹⁴³ Dündar, “18 Mart – 14 Haziran 1608”, 1038-1042.

harcamaların yüzde 20,33'ünü oluşturmaktadır. İki bütçenin sâlyâne harcamalarında yer alan bilgilerde ikinci bütçede Kıbrıs adasının eski beylerbeyinin Kemalzade Ahmed Efendi'nin beylerbeyi olduğundan bahsedilir. Oysaki kendisinden 1 gün sonra oluşturulan bütçe kaydında yani 1. Bütçede Beylerbeyinin Mustafa Paşa oluşu dikkat çekmektedir. Bu akıllara 1 gün içerisinde her hangi bir sebeple beylerbeyi değişikliği yapıldığını getirmektedir.

Tablo 3.5 : Sâlyâne ve Cerâyê Harcamaları

İsmi ve rütbesi (18 Mart 1608 - 14 Haziran 1608) ¹⁴⁴			Meblağ Akçe	(15 Haziran 1608 - 4 Şubat 1609)			Meblağ akçe
Rütbesi	İsmi	Harcama türü		Rütbesi	İsmi	Harcama türü	
Beylerbeyi	Mustafa Efendi	Sâlyâne	275.548	Beylerbeyi	Cafer Paşa	Sâlyâne	524.422
Beylerbeyi	Mustafa Efendi	Cerâyê	317.780	Beylerbeyi	Cafer Paşa	Cerâyê	351.200
Defterdar	Ali Efendi	Cerâyê	33.965	Defterdar	Mustafa Efendi	Cerâyê	80.640
Sancakbeyi (Baf)	Bekir Bey	Sâlyâne	4.994	Sancakbeyi (Baf)	Cafer Bey	Sâlyâne	150.000
Sancakbeyi (Girinye)	Ömer Bey	Sâlyâne	25.032	Sancakbeyi (Girinye)	Dilaver Bey	Sâlyâne	313.921
Eski Beylerbeyi	Cafer Paşa	Cerâyê	83.120	Sancakbeyi (Lapta)	Ahmed Bey	Sâlyâne	93.000
Eski Sancakbeyi (Girinye)	Dilaver Bey	Sâlyâne	33.332	Eski Sancakbeyi (Girinye)	Ömer Bey	Sâlyâne	24.993
				Eski sancakbeyi (Baf)	Perviz Bey	Sâlyâne	46.097
				Eski defterdar	Kemalzade Ahmed Efendi	Cerâyê	16.580
Toplam	913.771			Toplam	1.600.853		
GENEL TOPLAM (11 AYLIK) 2.514.624							

Birinci ve ikinci bütçede toplamda 2.899.552 akçe harcamanın yapıldığı mevâcib masrafları yüzde 23,44'lük oranla en çok yapılan harcamalar arasında ilk sırada yer almaktadır. Her iki bütçede iki vazife ödemesi mevcuttur. Ayrıca 1. bütçede 6, ikinci bütçenin ise 8 farklı maaş zümresine yapılan maaş ödemeleri yer almaktadır. 11 aylık bütçenin toplam vazife harcamaları 61.210 akçe diğer maaş zümrelerine ise 2.838.342 akçe harcama yapılmıştır. Toplamda vazife ve maaşlar için 11 ayda

¹⁴⁴ Dündar, "18 Mart – 14 Haziran 1608", 1039.

2.899.522 akçe harcama yapılmıştır. Bu meblağ iki bütçenin genel harcamaları içerisinde yüzde 23,44'lük bir orana sahiptir. Ayrıca bu sonuçlar bize en fazla mevâcib ödemesinin 1.874.421 akçe ile mevâcib ödemeleri içerisinde yüzde 64,65 orana sahip olan yeniçerilere yapıldığını göstermektedir. En az mevâcib ödemesi her iki bütçede de aynıdır. 1. bütçede Larnaka köyü camisinin imamı ve hatibine 1.080 akçe ödenirken 2. bütçede aynı kişi için 2.160 akçe ödenmiştir. 11 ayda toplamda bu kişi için 3.240 akçe ödeme yapılmıştır.

Tablo 3.6 : Vazife ve Mevâcib Harcamaları

18 Mart 1608 - 14 Haziran 1608 Maaş zümreleri ve Vazife Harcamaları ¹⁴⁵		Toplam	15 Haziran 1608 - 4 Şubat 1609 Maaş zümreleri ve Vazife Harcamaları	Toplam		
1	Vazife	Şeyhülislam	4.380	Vazife	Sadi Efendi Müftü ve müderris	30.660
2		Vazife-i Derviş Reis	1.700		Vazife-i Derviş Reis	24.470
3	Maaş zümreleri			Maaş zümreleri		
4		Cemaat-i yeniçeriyân	459.913		Cemaat-i yeniçeriyân	1.414.508
5		Hazine kâtipleri ve divan beyleri	13.500		Hazine kâtipleri, beyleri ve mehteranlar	158.753
6		Dizdârân, Kethüdâyân, Bevvâbân, Ser-topçuyan-ı kıla' ve Mîrân	57.397		Dizdârân, Ağa-i topçuyan ve Kethüdâyân ve Azebân ve Merdân ve Mehteran	98.240
7		Küttâb ve hüddâm ve hüddâm-ı mukâta'ât (şurût-u iltizâm)	20.400		Nuzzar ve Küttâb ve hüddâm-ı saire (şurût-u iltizâm)	94.942
8		Hasan Kapudân-ı Leymosun	17.099		Kapudân-ı Leymosun ve Kapudân-ı Girinye	14.535
9		Mî mârân, Neccâran, Âhengeran ve Topçuyan-ı Magosa ve gayruhu	13.562		Mî mârân, Neccâran, Âhengeran ve Şakkaryan ve Topçuyan-ı kıla' mezbûr	140.698
10		Mevlana Abdülkerim hâtib ve imâm-ı câmi' i şerif-i Karye-i Larife	1.080		Mevlana Abdülkerim hâtib ve imâm-ı câmi' i şerif-i Karye-i Larife	2.160
11					Mütevelli-i kâtib ve câbî an evkaf-ı Medine-i münevvere	15.840
12					Çavuşân ve Sipâhiyân-ı dergâh-ı ali ma Topçuyan ve Rüesa ve Azebân-ı hasa	
		TOPLAM	589.031	TOPLAM		2.310.521

Her iki bütçede harcamanın yapıldığı diğer bir kalem ise mahallinde yapılan masrafları ifade eden “ihracat” harcamalarıdır. Bu başlık altında 1. bütçede 13 ayrı ihracat masrafı kaleminden 512.290 akçe 2. bütçede 12 ayrı ihracat harcaması kaleminden 681.182 akçe olmak üzere toplamda 1.193.472 akçe harcama yapılmıştır.

¹⁴⁵ Dündar, “18 Mart – 14 Haziran 1608”, 1040-1041.

11 aylık bütçenin harcamalarının yüzde 9.65'ini oluşturan ihracat harcamalarının içerisinde en fazla harcama 933.696 akçe ile Kaptan Paşa, Beylerbeyi ve Sancak beylerine ait savaş gemilerinin (Baştarda-Kalite) masrafları için yapılmıştır. Bu harcama ihracat masraflarının yüzde 78,23'ünü oluşturmaktadır. Her iki defterde en az ihracat harcaması 1. bütçede 120 akçe, ikinci bütçede 144 akçe olmak üzere toplamda 264 akçe olan Kıbrıs hazinesinin kâğıt ihtiyaçlarını karşılamak için yapılmıştır.

Tablo 3.7 : İhracat Harcamaları

18 Mart 1608 - 14 Haziran 1608 İhracat harcamaları ¹⁴⁶		Toplam	15 Haziran 1608 - 4 Şubat 1609 İhracat harcamaları	Toplam
1	Mühimmat-ı baştarda-i Mustafa Bey	197.746	Mühimmat-ı baştarda-i hazreti Cafer Paşa	160.000
2	Mühimmât-ı kalite-i Dilaver Bey mîrlivâ-i Girinye	150.569	Mühimmat-ı baştarda-i hazreti Memi Paşa Mir-i mirân-ı sabık	57.750
3	Mühimmât-ı masârîf-ı kalite-i Süleyman Bey mîrlivâ-i Baf	19.804	Mühimmat-ı baştarda-i Mustafa Bey mirliva-i Magosa	173.490
4	Nafaka-i Ali Subaşı ser- piyâdegân-ı cemaat-ı yeniçeriyân	2.392	Mühimmat-ı kalite-i Dilaver Bey	174.337
5	Nafaka-i üstâdân ve ırgâdân berây-ı zulm-kerde sükker-i mükerrer sükkerhâne-i karye-i Kukla	12.000	Ücret-i şütüran ve arabaha berây-ı nakil gerde irsaliye an kala-i Lefkoşa ile kala-i Magosa ma'a an tahmil-i kirpas miri	7.080
6	Edâ-yı akçe-i karz Mustafa Bey mîrlivâ-i Magosa ki piş-ezîn	95.054	Eda-i akçe-i deyn-i ba'zı kesân ber müceb-i nakil, şehâde-i şer'iyye ve ferman-ı ali	17.000
7	Bâhâ-i kağıd berây-ı mühimmât defâtir-i hazîne	120	Kıymet-i kâğıt berây-ı mühimmat defâtir-i hazine-i Kıbrıs	144
8	Tâ mîr ve termîm-i kundakhâ- i tobhâ-i kalâ-i Lefkoşe	5.185	Kıymet-i gûşt berây-ı ta'amiye-i bezzaz miri ber müceb-i emr-i şerîf	1.145
9	Bâhâ-i keştihâ-i köhne berây-ı nafaka-i asâkir-i islâm der- ordu-yı hümâyûn	4.520	termîm-i mühimmat-ı saray-ı Lefkoşa ma'a baha-i revgan-ı zeyt berâ-i mühimmat-ı cebehâne	3.496
10	Bâhâ-i köselehâ berây-ı sâhib-i âlât-ı esbhâ-i tobhâ-i kalâ-i Leymosun	50.60	Be-cihet-i garâre berây-ı irsaliye-i ¹⁴⁷ Alaiye	9.420
11	Bâhâ-i kireç berây-ı tâ mîr-i kalâ-i Baf	2.000	Ücret-i keşti ma'a nafaka-i reis ve rûfeka-i mezbûr berây-ı firistâde-i barut-ı siyah kala-i Alaiye	6.400
12	Techîz ve tekfin-i fukarâ-i mütevaffâ-i Cezîre-i Kıbrıs	24.000	Teçhiz ve tekfin-i emvat-i fukâra-i der cezire-i Kıbrıs ber-müceb-i şart-ı iltizam	70.920
13	Bahâ-i cedîd berây-ı tâ mîr-i kundakhâ-i kalâ-i Leymosun	3.840		
TOPLAM		512.290	TOPLAM	681.182
GENEL TOPLAM 1.193.472				

¹⁴⁶ Dündar, "18 Mart – 14 Haziran 1608", 1041-1042.

¹⁴⁷ Metin yıpranmış olduğu için okunamadı.

Yapılan toplam harcamaların sonunda 1. bütçeden 2.473.146 akçe, 2. bütçeden ise 5.761.596 akçe artmıştır. 11 aylık bütçenin artan 8.234.742 akçesi irsaliye olarak merkez hazinesine gönderilmiştir.

SONUÇ

15 Haziran 1608 – 4 Şubat 1609 (1 Rebî'ül-evvel – 28 Şevval 1017) tarihli bütçe 7 ay 28 günlük bir süreci kapsayıp dönemin Beylerbeyi Cafer Paşa ve Defterdar Mustafa Efendi marifetiyle hazırlanmıştır. Toplamda 48 sayfa olan defterin ilk 5-11 sayfası icmal olup çalışmanın birinci bölümünde değerlendirilmiştir. Bu sayfalar bütçenin gelir-giderlerinin genel başlıklarına ve meblağlarına yer vermektedir. Buna göre bütçenin gelirleri üç kısma ayrılmıştır. Bunlardan ilki olan mukataa gelirleri 15 ayrı kalemden meydana gelmiştir. Toplamda 4.826.263 akçelik bir meblağı oluşturan mukataa gelirleri bütçenin toplam geliri olan 10.354.152 akçenin yüzde 46.51'ini oluşturmaktadır. İkinci gelir kaynağı müteferrik gelirler ise toplam 13 ayrı kalemden oluşmaktadır. Müteferrik gelirlerin içerisinde kur farkından doğan ayrıca gelir kalemi olarak kaydedilen tefavüd akçesinde yer almaktadır. Bu 13 ayrı gelir kalemlerinden toplamda 5.527.889 akçe gelir edilmiştir. Bu meblağ toplam gelirin yüzde 53.39'unu oluşturmaktadır. Defterin harcama kısmı ise, 6 görevliye yapılan sâlyâne, 3 görevliye yapılan cerâye ödemesi, 2 görevlinin vazife ödemesi, 9 ayrı maaş zümresine yapılan mevâcib ödemeleri, 12 ayrı alanda yapılan ihracat harcamaları ve irsaliye harcamaları olmak üzere altı başlık altında yapılan 10.354.152 akçelik ödeme yer almaktadır. Bütçenin gelir meblağı olan 10.354.152 akçeden toplamda 4.592.556 akçe harcama yapılmış ve geriye kalan 5.761.596 akçe irsaliye olarak merkeze gönderilmiştir.

Çalışmanın ilk bölümünü oluşturan bu bilgilerden sonra ikinci bölümde bütçe defterinin her ay hangi tarihlerde, hangi alanlara, ne kadar harcama yapıldığına dair bilgiler yer almaktadır. Bu bölümde ulaşılan bilgilere göre: 1 Rebî'ül-evvel'den başlayarak 28 Şevvale kadar Rebî'ül-evvel, Rebî'ül-âhir, Cemâziye'ül-evvel, Cemâziye'ül-âhir, Şaban aylarında elde edilen gelirlerle yapılan harcamalar aynı miktarda ilerlerken, Receb, Ramazan, Şevval aylarında gelirler giderlerden farklıdır. Bunun sebebi belirtilen aylarda yapılan harcamaların az oluşudur. Bütçenin gelirlerinin ilkinin oluşturan mukataa gelirleri Piskopu-Koloş, Lefkoşa, Kukla, Hirsofu, Evdim, Mesarya, Baf, Lefke, Pendaya, Girinye, Gilan, Omorfa, Leymosun ve bölgesi belirtilmeyen yerlerden elde edilen 4.832.483 akçedir. Bu mukataaların mültezimlerinin 20'si (Perviz Bey, Mustafa, Mustafa Ağa, Receb Bey, Mustafa Efendi, Murad, Çaker Bey, Mehmed,

Yusuf, Musa Çavuş, Sinan Bey, El-Haci Mehmed Bey, Rıdvan, İbrahim, Mustafa Ağa, Mustafa Bey, Hüseyin, Abdi Çavuş, Hasan, Hüsrev Bey) müslüman, 4'ü ise (Yasef, Yanizade, Yakamo, Françeski) gayrimüslimdir. Bahsedilen mültezimlerden en fazla gelir (1.998.822 akçe) Nazır Perviz Bey ve adamı Mustafa'nın ortaklığından elde edilmiştir. En az gelir yine Nazır Perviz Bey ve adamı Hüseyin'in ortaklığından elde edilen 619 akçedir. Ayrıca 13 ayrı kalemden oluşan müteferrik gelirlerin kimlerin tahvilinde olduğu, hangi kaynaklardan oluştuğu ve hangi aylarda ne kadar elde edilmesiyle bir araya geldiğinden bahsedilmektedir. Bu bilgiler sonucu toplam 61 tahvil sahibinden 5.511.432 akçe gelir elde edildiği tespit edilmiştir. Tahvil sahiplerinden elde edilen bilgilere göre Kıbrıs adası Beylerbeyi Cafer Paşa'nın sofrası ile alakadar olan aynı zamanda birer tahvil sahibi olan Kasım, Musa ve Kalender adında 3 Çaşnigir'in bulunduğu bilgisine ulaşılmıştır.

Bütçenin harcama kalemlerini sâlyâne, cerâye, vezâif, mevâcib, ihracat ve irsaliye oluşturmaktadır. 10.354.152 akçenin elde edildiği bütçe defterinde yapılan toplam harcamalar 4.592.556 akçe olup gelirin yüzde 44,354'ünün harcandığını yüzde 55,645'inin yani bütçenin yarısından fazlasının artarak merkezi hazineye irsaliye olarak gönderildiği anlaşılmıştır.

Bütçe defterinin üçüncü bölümünde toplam 11 ay, yaklaşık 1 seneyi temsil etmesi münasebetiyle Recep Dünder'in yayınladığı 18 Mart 1608-14 Haziran 1608 yılı Kıbrıs eyaleti bütçesi ile kısa bir kıyas yapılarak bir takım bilgilere ulaşılmıştır. Bu bilgilere göre, birinci bütçe olan 18 Mart 1608 – 14 Haziran 1608 tarihli bütçe Kıbrıs beylerbeyi Mustafa Paşa ve Kıbrıs defterdarı Ali Efendi'nin nezaretinde hazırlanmıştır. İkinci bütçe olan 15 Haziran 1608 – 4 Şubat 1609 tarihli bütçe ise Kıbrıs Beylerbeyi Cafer Paşa ve Kıbrıs defterdarı Mustafa Efendi sorumluluğunda hazırlanmıştır. Fakat ikinci bütçenin cerâye kısmında Kıbrıs adasının bir önceki beylerbeyinin Kemalzade Ahmed Efendi olduğundan bahsedilmektedir. Oysaki bir önceki bütçe beylerbeyinin Mustafa Paşa olduğunu ifade eder. Bu bilgi akla 1 gün içerisinde Kemalzade Ahmed Efendi'nin beylerbeyliğine atandığını tekrar bir sebeple bundan vazgeçildiğini akla getirmektedir.

18 Mart 1608 – 4 Şubat 1609 tarihlerini kapsayan 11 aylık bu bütçenin gelir kaynakları mukataa, müteferrik ve tefavüd gelirlerinden oluşmaktadır. 11 ayda toplam

14.898.472 akçe gelir elde edilmiştir. Bu meblağın içerisinde 19 farklı mukataa kaleminden 7.056.405 akçe gelir elde edilmiştir. Kıbrıs Mukataa yüzde 47.36 oranla gelirlerin önemli kısmını meydana getirmektedir. İki bütçenin müteferrik gelirleri ise 14 farklı kalemden oluşan 7.842.047 akçedir. Bu meblağ gelirlerin yüzde 52.64'ünü oluşturmaktadır. 11 aylık bütçenin sâlyâne, cerâye, vezâif, mevâcib, ihracat harcamaları toplamda 6.597.648 akçedir. Toplam geliri 14.832.390 olan bütçenin yüzde 44.48'i harcanırken geriye kalan 8.234.742 akçe yani gelirin yüzde 55,52'si artarak merkezi hazineye irsaliye olarak gönderilmiştir.

Bütçe defterlerinin gerek ayrı ayrı değerlendirilmesinde gerekse bir bütün olarak değerlendirildiğinde ulaşılan sonuç gelirlerin yarısından fazlasının hazineye kalışıdır. Dolayısıyla bu durum Kıbrıs'ın ilk yılı bütçesinin ve olanaklarının göz önüne alındığında 1571 yılından 1609'a 38 senelik süreçte devletin mali politikaların rayına oturduğunun ve ekonomik durumunun iyiye gittiğinin göstergesidir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

Aydın, Bilgin ve Günalan Rifat. *15-16. Yüzyıllarda Osmanlı Maliyesi ve Defter Sistemi*. İstanbul: Yeditepe Yayınları, 2008.

Çakır, Baki. *Osmanlı Mukataa Sistemi (16.-18. Yüzyıl)*. İstanbul: Bayrak Matbaacılık, 2003.

Develioğlu, Ferit. *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*. Ankara: Ak Aydın Yayınevi, 2011.

Dündar, Recep ve Aydın Mesut. *958 Numaralı Kıbrıs Tımar Yoklama Defteri (9 Cemâziye'l-Evvel 1241/20 Aralık 1825)*. Elazığ: Fırat Üniversitesi Basımevi, 2014.

Erdođru, Mehmet Akif. *Kıbrıs Notları*. İstanbul: Er Yayınları, 2017.

Erdođru, Mehmet Akif. *Kıbrıs'ta Osmanlılar 1*. Lefkoşa: Galeri Kültür Yayınları, 2008.

Ergenç, Özer. *Şehir, Toplum, Devlet Osmanlı Tarihi Yazıları*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2013.

Genç, Mehmet ve Erol Özvar. *Osmanlı Maliyesi Kurumlar ve Bütçeler 1*. İstanbul: Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi, 2006.

Giray, Filiz. *Maliye Tarihi*. Bursa: Ezgi Kitapevi, 2001.

Halaçoğlu, Yusuf. *14-17. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı*. Ankara: Türkiye Tarih Kurumu, 2014.

Özvar, Erol. *Osmanlı Maliyesinde Malikâne Uygulaması*. İstanbul: Kitapevi, 2013.

Tabakoğlu, Ahmet. *Gerileme Dönemine Girerken Osmanlı Maliyesi*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 1985.

Tabakoğlu, Ahmet. *Osmanlı Mali Tarihi*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2016.

Ünal, Mehmet Ali. *Osmanlı Tarih Sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yayıncılık, 2011.

Tezler

Dündar, Recep. “Kıbrıs Beylerbeyliği”. Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi, 1998.

3. Makaleler

Arslanboğa, Kadir ve Arslantürk Ahmet. “Osmanlı Yönetiminde Kıbrıs Adası'nın Ağustos 1598 ile Nisan 1599 Tarihleri Arasındaki Gelir ve Giderlerinin Tahlili”. *History Studies İternational Journal Of History* 6, sy. 5 (2014): 16-19.

Batmaz, Eftal. “İltizam Sisteminin XVIII. Yüzyıldaki Boyutları”. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi* 19, sy.30 (1998): 40.

Demiryürek, Mehmet. “1 Numaralı Kıbrıs Mukataa Defterine Göre Kıbrıs Adasında Mukataa Uygulaması (Mesarya Kazası)” *Tarihte Kıbrıs*, Ed. Osman Köse, 141-152. Bursa. Reklam Organizasyon Matbaacılık, 2017.

Demiryürek, Mehmet. H. İbrahim Cellatoğulları ve Deniz Arıcı. “H.994 (M.1586) Yılı Kıbrıs Ruznâmçesi (Bütçesi) Üzerine Bir İnceleme”. *History Studies İternational of History* 9, sy. 2 (2017): 89-90.

Dündar, Recep. “18 Mart – 14 Haziran 1608 Yılı Kıbrıs Eyaleti Bütçesi”. *İnternational Periodical For The Languages, Literature And History of Turkish or Turki* 5/4, (2010): 1034.

Dündar, Recep ve Mesut Aydın. “3924 Nolu Cizye Defterine Göre Kıbrıs Eyaleti Baf ve Kukla Kazalarında Gayrimüslimler (H.1061/M.1650-51)”. *Türklük Bilimi Araştırmaları* 31, sy.31 (2012): 77-98.

Erdoğan, İbrahim. “Osmanlı İktisadi Düzeninde İhtisâb Müessesesi ve Muhtesiblik Üzerine Bir Değerlendirme”. *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, sy.11 (2000): 132.

Es-Seyyid, Muhammed. “Cerâye”. *TDVİA*. 7: 390. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1993.

Güler, Tahsin. “Osmanlı'da Siyaset ve Bürokrasi İlişkilerinin Tarihi Seyri”. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 19, sy.4 (2014): 313.

Gürsoy, Cevat Rüştü. “Coğrafya Bakımından Türkiye ve Kıbrıs”. *Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları* 36. sy. 1 (1971): 41.

İnalçık, Halil. “Ottoman Policy and Administration in Cyprus After the Conquest”. *Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları* 1, sy.2 (1971): 59-79.

Kızılkaya, Oktay ve İsa Kalaycı. “Osmanlı Devleti’nin İskân Siyaseti ve Yerleşim Birimleri Üzerine Bir Değerlendirme”. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 9, (2012): 368.

Kurtaran, Uğur. “Bir İmparatorluğun Doğuşu Osmanlı Kuruluş Dönemi”. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi*, sy.5 (2012): 244-265.

Majer, Hans George. “Fatih Sultan Mehmed Zamanında Bir Osmanlı Bütçesi”. *E.Ü. Edebiyat Fakültesi Tarih İncelemeleri Dergisi* 3, (1987): 120.

Orhonlu, Cengiz. “Osmanlı Türklerinin Kıbrıs Adasına Yerleşmesi (1570-1580)”. *Milletler Arası Birinci Kıbrıs Tetkikleri Kongresi (14-19 Nisan 1969)* 36, sy.2 (1971): 91-98.

Sahillioğlu, Halil. “Osmanlı İdaresinde Kıbrıs’ın İlk Yılı Bütçesi”. *Belgeler* 9, sy. 7-8 (1967): 3.

Sencer, Muzaffer. “Tanzimat’a Kadar Osmanlı Yönetim Sistemi”. *Amme İdaresi Dergisi* 17, sy. 2 (1984): 27-29.

Şahi, Harun. “16-17. Yüzyıllarda Osmanlı Mukataa Sisteminde Yönetim ve Örgütlenme”. *The Journal of Academic Social Science Studies* 6, sy. 6 (2013): 1021.

Şensoy, Fatma. “Mukataalarda Muhasebe Kayıtları ve XVII. Yüzyıl Başında Bursa Mukataası Örneği”. *Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi* 7, (2014): 211-225.

Tekin, Zeki. “İstanbul Debbağhaneleri”. “İstanbul Debbağhaneleri”. *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*. sy.8 (1997): 349-351.

Ansiklopediler ve Arşiv Kaynakları

Afyoncu, Erhan. “Mevacib”. *TDVİA*. 29: 418-419. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2004.

AnaBritannica. “İltizam”. *Hürriyet Gazetecilik*, 23: 194.-195.

Baykara, Tuncer. “Kaza”. *TDVİA*. 25: 119-120. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2012.

Bostan, İdris. "Sâlyâne". *TDVİA*. 36: 59. İstanbul: *Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları*, 2009.

Büyük Larousse. "İltizam". *Milliyet Yayınları*, 11: 5651-5652. İstanbul 1986,

Demirkent, Işın. "Kıbrıs". *TDVİA*. 25: 371-374. İstanbul: *Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları*, 2002.

Genç, Mehmet. "İltizam". *TDVİA*. 22: 154. İstanbul: *Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları*, 2006.

Genç, Mehmet. "Mukataa". *TDVİA*. 36: 129-132. İstanbul: *Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları*, 2006.

Grolier International Americana Encyclopedia. "İltizam". *Medya Holding A.Ş.*, 7: 346. İstanbul 1993.

Gürsoy, Cevat Rüştü. "Kıbrıs". *TDVİA*. 25: 370-371. İstanbul: *Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları*, 2002.

İlhan, Şahin. "Nahiye". *TDVİ*. 2006, 32: 306-308. İstanbul: *Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları*, 2006.

İnalcık, Halil. "Eyalet". *TDVİA*. 11: 548-550. İstanbul: *Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları*, 1995.

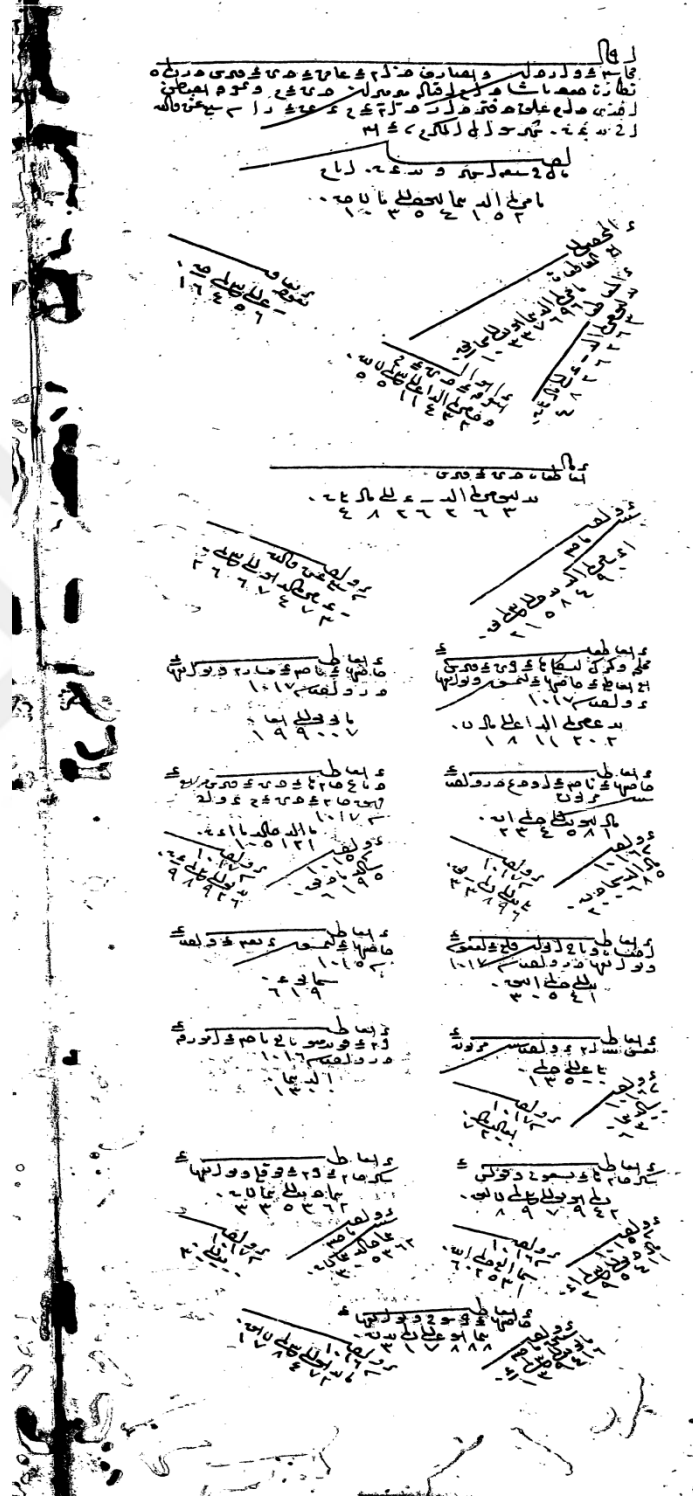
Kütükoğlu, Mübahat S., "Defterdar". *TDVİA*. 9: 94. İstanbul: *Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları*, 1994.

Meydan Larousee. "Mukataa". *Meydan Gazetecilik ve Neşriyat Ltd. Şti.*, 14: 218, İstanbul 1979.

Öz, Mehmet. "Tahrir". *TDVİA*. 39: 425-429. İstanbul: *Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları*, 2010.

BOA (Başbakanlık Osmanlı Arşivi), Maliyeden Müdevver Defter, (MAD.d.), Dosya:04399.

EKLER

EK-1: 15 Haziran 1608 (1 Rebî'ü'l-Evvel 1017) - 4 Şubat 1609 (28 Şevval 1017) tarihli Ruznamçe defterinin ilk sayfası

